

KUSTBON

NR 4
DECEMBER
1998
ÅRGÅNG
55

FÖRBINDELSELÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR





FÖRBINDELSLÄNK FÖR ESTLANDS SVENSKAR

Utgiven av Kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS VÄNNER

Ansvarig utgivare: Sven Salin
Redaktör: Agneta Klitter
Redaktionsråd: Helene Ahlberg, Tiia Derblom-Anderson
och Jörgen Hedman.

Kustbons redaktion och SOV:s expedition:
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned, 113 54 Stockholm.
Öppettider: mån-tor 9 - 14 (kväll tor 18-20).
Tel: 08-612 75 99. Fax: 08-612 77 85.

1999 utkommer Kustbon med 4 nummer.
Prenumerationspris: 270 kr helår.
Kustbons och SOV:s postgiro 35 13 11 - 6.

Annonspriser:

1/1 sida (170 x 260 mm) 1.650:-, 1/2 sida (170 x 128) mm 900:-,
2 sp x 128 (112 x 128 mm) 650:-, 1 sp x 128 (54 x 128 mm) 400:-,
2 sp x 84 (112 x 84 mm) 550:-, 1 sp x 84 (54 x 84 mm) 350:-,
dödsannonser 400:-, bilaga minimum 1.000:-/st.

Produktion: Nordreklam · Lindbloms · Realtryck Stockholm 1998

INNEHÅLL

2. Ledaren av Sven Salin
3. Hembygdsdagen av Ulla-Stina Rundgren
4. Hembygdsdräkter av Ingeborg Andersen
6. "Tåtå ja fick bet ajken mot internate" av Elmar Nyman
8. Nukkominnen av Ruth Andersson
10. Nya tag på Aibolands Museum av Göran Hoppe
12. Spännande händelser i österled av Jörgen Hedman
14. Hullo skola 60 år av Margareta Hammerman
16. Nuckö har hunnit långt ... av Tiia Derblom-Anderson
17. "Bygga i Skåtanäs..." av Tiia Derblom-Anderson
18. Estlandssvensk folkmusik av Jörgen Hedman
19. Svenskbysidan Redaktör Jörgen Hedman
20. En liten svensk pojke av Sven Jerring
21. Rågöarnas folkliga kultur i museet i Keila av Jutta Holst
22. Borby i våra hjärtan ... av Aline Storholm
24. Svenskan i Estland referat av Peter Nylander
25. En magisterdisputation (Evi Juhkan) av Kullo Remme
25. Presskonferens i S:t Mikael av Göran Pettersson
26. Rapport från Dorpat av Per Ehn
27. Estland lockar ... av Margit Rosen Norlin
28. Kyrkodagen 1998 av Gurli Schönberg Fyhr
28. SÖFI flyttad av Jutta Holst
29. Grannland Estland referat av Peter Nylander
30. Agneta Tomingas 80 av Peter Nylander
30. Herbert Stahl 75
31. Sante Marte och Kate rädd av Maria Gunneström
31. "Fischermajja i Reval" teckning av Mikael Berg
32. Bokanmälningar av Isa Edholm och Meta Majlund
32. Upprustning startar i S:t Mikael av Mattias Reinholdson
34. Föreningsinfo
37. Dödsannonser
37. Gunno Södersten till minne av Sven Salin
38. Familjenytt
38. Bemärkelsedagar

Omslagsfoto: Ilon Wikland främst känd som illustratör till Astrid Lindgrens barnböcker var inbjuden för att berätta om sina minnen från Hapsal på årets Hembygdsdag. T v Ulla-Stina Rundgren i sin vackra Runödräkt. Foto: Nils Lagman

1999

– ett historiskt år

Nästa år kommer på många sätt att bli ett historiskt år. Det är inte bara sista året på ett sekel och ett millenium där vi står på tröskeln till ett nytt skede i mänsklighetens historia. Det är också det år då kulturföreningen Svenska Odlingens Vänner (SOV) firar sitt 90-års jubileum och det år då – förhoppningsvis – SOV och Svenska Odlingens Nya Generation (SONG) går samman och bildar en ny slagkraftig förening för framtiden.

SOV konstituerades i februari 1909 i Bysholms Herrgård på Nuckö, efter att man till slut lyckats övervinna motståndet från den tsarryska ockupationsmakten i Estland. Själva namnet – Svenska Odlingens Vänner – är ett vittnesbörd om att man inte alltför mycket fick skylda med att föreningen skulle stärka den svenska minoritetens språk och kultur samt i övrigt tillvarata dess intressen. SOV:s bildande, utveckling och betydelse i Estland har på ett förtjänstfullt sätt beskrivits av Viktor Aman i En bok om Estlands svenskar, del 4, och SOV:s historia och betydelse även i Sverige kommer att tecknas av Elmar Nyman i nästa nummer av Kustbon. Låt mig i detta sammanhang inför firandet av 90-års jubileet bara peka på SOV:s betydelse i tre olika avseenden.

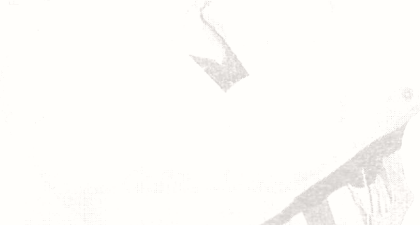
SOV upplevde sin blomstringstid i Estland under början av Estlands självständighetstid – 20-talet och början av 30-talet. SOV:s betydelse för bevarandet av det svenska språket och den svenska kulturen i Estland kan knappast överskattas. Över 20 folkskolor grundades i så gott som samtliga svenskspråkiga bygder med lärare som i många fall fick sin utbildning i Sverige eller Finland. Sverige bidrog också med läromedel och utrustning och med fortbildning av lärarna. Estlandssvenskarna fick 1920 sin egen folkhögskola i Birkas och 1931 sitt gymnasium i Hapsal. Många estlandssvenska begåvningar fick därigenom möjlighet till fortsatt utbildning – som sagt en blomstringstid för SOV och estlandssvenskarna.

Vid mitten av 30-talet hårdnade klimatet för minoriteterna i Estland – även för estlandssvenskarna – och en omfattande estnifiering sattes in. Vid den sovjetiska ockupationen av Estland deporterades SOV:s ordförande och många lärare och ledare till Sibirien och SOV upplöstes. Den verksamhet som bedrevs under den tyska ockupationen med tyskarnas goda minne kan knappast kallas en självständig estlandssvensk kulturförening. Den estlandssvenska folkstammen skingrades genom mobiliseringar, deporteringar och flykten till Sverige. Innan tyskarna lämnade Estland 1944 fick huvuddelen av de kvarvarande estlandssvenskarna möjlighet att lämna Estland och flytta över till Sverige.

Ett nytt kapitel i SOV:s och estlandssvenskarnas historia inleddes 1945, när SOV återupptog sin verksamhet nu i Sverige och med en delvis annan inriktning. SOV:s uppgift blev att utgöra en förbindelselänk mellan estlandssvenskarna och tillvarata estlandssvenskarnas intressen och hjälpa och stödja dem vid integreringen i det svenska samhället. Många ansåg nog – inte minst de svenska myndigheterna – att detta var en övergångsföreteelse och att behovet av en särskild förening för estlandssvenskar skulle upphöra när estlandssvenskarna assimilerats i det svenska samhället. Assimilerings var målet för den officiella svenska politiken. Sigurd Curman och andra varnade estlandssvenskarna för att flytta till Stockholm och tränga ihop sig i små lägenheter. Men det

Hembyggs- dagen 29 augusti 1998

FOTO: R. Å. JOHANSSON



Ilon Wikland med boken där hennes egen berättelse och bilder är huvudsaken.

I år firade vi hembyggsdagen på restaurang Lustikulla, Liljeholmen, Stockholm. Det var ovanligt många som kom i hembyggsdräkt, kanske en liten förövning till den dräktparad, som skulle ske på Skansen dagen därpå. Även undertecknad hade på redaktörens enträgna uppmaning letat fram sin Runödräkt.

Dagen inleddes av ordföranden Sven Salin. Bland annat nämnde han att SOV:s hembyggsdagar började firas 1946 och att nu i år information om vår dag påannonserats i estniska radion.

Två hedersgäster fanns på plats. Konstnärinnan Ilon Wikland berättade om sina minnen från Hapsal och hur boken *Den långa, långa resan* äntligen kom till för några år sedan när hon satt på Lanzarote i dåligt väder. Illustrationen på omslaget föreställer Hapsals järnvägsstation.

Ilon fick helt ändra sitt program när hon häpet konstaterat: Så många ni är (cirka 300)! Diabilder var inte att tala om. Vi fick höra en malande beskrivning av Ilons flykt från Estland. Efter det fick vi chansen att ställa frågor.

Elmar Nyman presenterade årets kulturstipendiat Stig Appelgren. Stipendiet fick Stig Appelgren på grund av sitt omfattande arbete med bibliografin Estlands svenskar och svenskbygd. Denna bok har tagit 15 år att sammanställa. Appelgren berättade sedan om arbetet

fanns uppenbarligen ett behov av att känna gemenskap och samhörighet, och det ordnades möten och träffar av olika slag. SOV återupptog verksamheten med hembyggsdagar och höstfester och så småningom kyrkodagar, och detta har fortsatt intill våra dagar trots alla profetior om föreningens snara upplösning och död. Publiceringen av En bok om Estlands svenskar och andra skrifter har fortsatt och Kustbon har fortsatt att komma ut och utgöra en förbindelse-länk mellan estlandssvenskarna. Även den yngre generationen estlandssvenskar födda i Sverige insåg behovet av en förening och bildade så småningom SONG – Svenska Odlingens Nya Generation.

Med Estlands frigörelse och självständighet 1991 infleddes det tredje kapitlet i SOV:s och estlandssvenskarnas historia, och detta är vi just nu mitt uppe i med tåta kontakter med Estland och de där kvarvarande estlandssvenskarna och deras ättlingar. Ett samfund för Estlandssvensk Kultur i Estland (SESK) och olika hembyggsföreningar har bildats. En omfattande verksamhet med inriktning på det svenska språket och den svenska kulturen förekommer nu i Estland, svenskundervisning, Nucködagar, Sit Olofsdagar, museiverksamhet, utställningar etc. En estlandssvensk kulturförening som en samordnare och sam-

manhållande kraft behövs nu mer än någonsin. Allt detta vill vi påminna oss själva och det omgivande samhället om under vårt jubileumsår.

Jubileumsåret inleddes söndagen den 14 februari med en stor högtid i Historiska museets Barocksal med högtidstal av Elmar Nyman och medverkan av Stockholms biskop Caroline Krook, kulturministern Marita Ulvskog, Estlands ambassadör Andres Unga, Sveriges ambassadör Elisabet Borsim Bonnier.

Generalsekreterare Lennart Limberg m fl. Det blir också mycket sång och musik. Programmet för jubileumsåret framgår av en särskild bilaga. Jag vill särskilt lyfta fram festligheterna i Estland under sista veckan i juli som arrangeras i samarbete med hembyggsföreningarna, SESK och kommunerna i Estland. Då får vi möjlighet att besöka de flesta platserna av betydelse för SOV och estlandssvenskarna, delta i gudstjänster och konserter, hålla minnestunder, lägga ned kransar och besöka våra hembygder. Vi hoppas på en stor uppslutning från Sverige vid denna manifestation.

Vårt 90-årsjubileum är ett tillfälle att blicka tillbaka och minnas SOV:s historia och betydelse, att besöka de gamla kära platserna än en gång och vara nostalgisk, att påminna oss själva,

den yngre generationen och det omgivande samhället om vår existens. Vi har faktiskt överlevt i 90 år och lyckats hålla samman föreningen. Nu vill vi föra vårt estlandssvenska arv vidare till kommande generationer.

År 1999 kommer därför inte bara att vara tillbakablickande, ett år i minnenas tecken. Under 1999 kommer – förhoppningsvis – de båda föreningarna SOV och SONG vid sina årsmöten att definitivt besluta att gå samman och bilda en förening. Preliminära beslut med den innebörden togs redan vid årsmötena 1998. År 1999 kommer därför att bli ett historiskt år med inriktning mot framtiden. Om SOV skall kunna fortleva och så småningom kunna fira sitt 100-årsjubileum är det nu dags att den yngre generationen – de som är födda i Sverige men nu har kunnat återknyta kontakten med sina fäders hembygd – tar över allt mer av ansvaret för föreningens fortsatta verksamhet. I stället för att splittra oss på olika föreningar behöver vi samla våra krafter och resurser. SOV:s och SONG:s årsmöten 1999 kommer därför att bli av historisk betydelse för framtiden. Delta i föreningens program och aktiviteter under jubileumsåret! Medverka till bildandet av en ny slagkraftig estlandssvensk kulturförening! Engagera dig i föreningens verksamhet för framtiden!

Sven Salin



Elmar Nyman överräcker checken till årets kulturstipendiatar Stig Appelgren. Foto: Nils Lagman

med boken. Han är medveten om att det kan finnas luckor i materialet och om så är fallet, meddela gärna SOV:s expedition.

Sven Salin berättade om S:t Olofsdagen och om president Lennart Meris besök på Ormsö.

Kaffepaus och samspråk sedan uppvisning av det glada danslaget Kassari. Manfred Strickman och Crister Svedberg spelade. Ett anförande hölls av Udo Tohver. Applådåskorna rungade och danslaget "ringlade" majestätiskt ut.

Pålysningar följde och sedan allmän dans. Och minsann fick jag mig en gammeldans med "chefen". Jisses, det var 30 år sedan jag dansade gammalt. Själv tyckte jag det gick riktigt bra. Hoppas att herr ordföranden tyckte det samma.

Och sen gick jag ut på stan.

Ulla-Stina Rundgren

Hembygdsdräkter

Av Ingeborg Andersen Foto: Nils Lagman

Från vänster: Marta Grönlund i Runödräkt, Agnes Callenmark i Rickuldräkt, Monica Ahlström i Ormsödräkt och Gun Pella i Rågödräkt.



Återigen har vi haft nöjet att se några estlandssvenska kvinnor i sina vackra hembygdsdräkter, det är Runö-, Rickul-, Ormsö-, och Rågödräkten, hit hör även Korkis- och Vippaldräkten. Här gäller det helgdagskläderna.

HUVUDBONADER finns det av olika slag. Till Ormsö-dräkten hör en röd och vitrutig schalett, tidigare har här även funnits mössor av olika slag. I Rickul och på Nuckö kallas helgdagsmössan "tano", den är klädd över en hård stomme med helrött eller småmönstrat tyg på röd botten kantad framtill med spets och vävt band med metalltrådar i. Baktill hänger 2 röda sidenband över ryggen. På Runö bär gifta kvinnor en vit undermössa som framtill är försedd med en vit, skir hemknypplad spets, ovanpå denna har gifta kvinnor en schalett i färg eller en hög "konomiss" i färg, detta är kyrk-mössan. Rågökvinnornas festmössa kallas "lu", den är vit med hemknypplad spets framtill, ibland är "lua" broderad och med påsydda paljetter, "littersäuma lu". Till lua hör 2-3 smala röda band "tipper", som man knyter runt huvudet. Unga flickor an-

vänder "tipper", ett brett vitt och ett smalt rött band över, runt håret.

Alla dräkter har vita ÖVERDELAR som ser lite olika ut och kallas olika på de olika orterna. På Ormsö kallas de "ärmar", i Rickul "ivedail", på Runö "armoport" och på Rågöarna "ävedäil". Efter som kvinnorna på Rågöarna var flitiga knypplerskor använde de mycket knypplade spetsar på dräkten t ex runt överdelens krage och som förlängning på överdelens bakstycke tillsammans med breda hålsömmar.

Runt axlarna har alla dräkter utom Ormsö-dräkten en mönstrad YLLE- ELLER BOMULLSDUK, på röd botten, den vikes i trekant och hänges något olika runt axlarna. På Runö fäster man duken med tre silverbroscher under varann.

VÄST tillhör Rickul- och Runö-dräkten. Röd i Rickul och randig i olika färger på Runö, där den kallas "snevel".

Till Rickul- och Rågödräkterna hör vävda midjeband "lind" som man lindar runt midjan, "linstan". I Rickul har man på senare tid övergått till att fläta banden av ullgarn.

AV KJOLARNA är Ormsö-, Runö- och Rågö-kjolarna svarta, rynkade. På Runö är framvåden vävd randig, som ett förkläde och slät. Kjolen i Rickul är randig på röd botten och har löst lagda veck i midjan. Kjolen på Ormsö sitter fast vid ett kort rött livstycke i midjan bär man ett svart läderbälte, nedtill är den skodd på avigsidan med ett 10-12 cm brett vitt bomullstyg. Även på Runö har man kantat kjolen nedtill med ett vitt tyg som är vikt mot avigsidan, men en cirka 1 cm bred kant blir kvar på kjolens rätsida. På Rågöarna flätade man ett gult eller blått yllebånd "ai" som man sydde fast i kjolens underkant. Ovanför "aia" sydde man 2-3 varv "ginom-napper" av efterstygn och kedjestygn. På senare tid har man använt smala band istället för "ginomnapper".

FÖRKLÄDNA på Ormsö och i Rickul var vita, nedtill hade man bred virkad spets, sedan tillkom även andra mönstringar i Rickul. Förkläden på Runö och Rågöarna var blommiga på vit eller röd botten, vid sorg var bottenfärgen blå. Förklädet på Runö hörde till kyrkdräkten. På Rågöarna har man på senare tid börjat med förkläden med applikationer i olika färger på vitt eller rött bomullstyg.

STRUMPORNA i Rickul och på Rågöarna var röda. Även på Runö fanns röda strumpo. De var mönstrade på benen, men mest använde man mörkblå strumpor med inplockade vita mönster på benen. På Ormsö är kvinnornas strumpor 2-delade med röda skaft "läggjar" och vita sockor.

SKORNA var hemgjorda av nötdjurs-hud i Rickul och på Rågöarna, likaså på Ormsö, men här tuggande man in veck i skorna och man förlängde skobanden med långa breda svarta band som man lindade runt benen på ett speciellt sätt. På Runö gjordes skorna av sälskinn.

SMYCKEN. I alla bygder användes



söljor och broscher fram i skjortan eller överdelen eller också i halsduken som på Runö. Söljan kallas "breske". På Rågöarna hängde man också en silverrubel fast i söljan och även på ett halsband, de kallas då "päningsbreske" och "päningskräll". Halsband av silver kallas "sillskräll". En speciell prydnad som hör till Rågödräkten är "öppom halsduk", den består av 2 st ca 10 cm långa och 4 cm breda röda band som man pryder med smal spets och kanske även några prydnadsstygn, de sys ihop i överkanten med ett smalt band som man knyter under överdelens kragen. □





FOTO: J. GRÖNTHAL

Fämt å sjat klassa e Bärkjas fälkskola våre 1931. Fäm lärar ära mä opa bilde. Ara räsa främ vinstor: Alexander Samberg, rektor; Olga Söderholm, Irene Lemberg, Alma Vaos/Nömm. E färst räsa sitor e mittn Helena Laving.

Tåtå ja fick bet ajken mot internate (Nuckömål)

Av Elmar Nyman

He var heste 1930 tå Bärkjas fick sitt stor ni skolhus. Hit sköld nöh all tåm som bärja fämt häldor sjat klassn samlas främ hajle Paskop velde. He blaj än långan skolveg färe sterst dajln främ skolbåna. Främ Stor-Harga var e tå ätt färst, främ Gutanäs rift femmor å Ramsbåna mot grall häva maer än ti färst te Bärkjas. Å Skåtabo- å Eistorbibåna had änt häldor stakatan skolveg.

Ja var 11 år gamlor å had fäm färst te tråva. Storvegen var mä hestana tiklast träckator å tå e räna skord vattne somolståler farteve vegen. Å såss mot ja gå färbi boa gråva-gårda – han ni å han gammol. Huss e änt melat könd skrammol främ bläcke-kransa opa kårsena! Å tå e blest håhlet kam dor hajl gåvor mä blaer å tårka gräss fluand eve gråva-gårdsmörn. Häm visst håla e könd vara som kam fluand – he könd vara orole dearer! Tå vanka e ränn mä ajn jon tått man had lie färbi Tromme Villome Hosbi.

Ån da tå ja kam hajm, he var gåle skimt, träitor å våtor å hongrator, skva

mamma opp eve brillena å sa: "Håla undors är e mä te, tå sior så måggator ut"? "Ja vill änt gå hisn lång vegen maera. Mårest kam ja lite säint te skola, å gista fick ja skällas fär e. Å såss had ja glajmd smerobresskivana opa keks borde". "Tå ä dö sja riftet holor", sa mamma, småt fråanst. "He ä tå klart", sa ja, "moan ha vare såss baldrator än tjar båna ha skva opa me".

Tår lai gå noan da. Ån måre var e än riftet balgatan da. He var kallt å tår kam snjoglåtor. "Da får dö no bli hajm,", sa tåm gal. "Naj, he dristar ja grall änt. Skolfäreståndarn sa än ve änt fingo bli

hajm främ skola färe ana än hauan hita häldor brute bajn".

He hålst nöh råar. Ättorst kam bude: "Tå mo sja da få tåva ajken te skola". No kenst e lite tokat te stå å spänn färe ajken å fill än gräss-säck mä haj ätt ajken. Nå, ve bärja skrammol å. Hisa gånge var e let te koma färbi gråvagårda. Ja fick änt åtor koma säint å tårfare mot ajken hlunt småt tår som vegen var lite båttra. Ver Bärkjas vanka e gära ajken fastor ver äitt trä bakom Kristjans Gustas boe å läge ajn gåvo haj frafäre ajken.

Han skoldaen had ve färst får stundar mä tåras skolmäistor. Tårbakat kam ajn

stund mä skolfäreståndarn. Han hålt svänsk stundar mä äss. Han tift mike om Runeberg å sa än ve fingo bäre mä "Fänrik Ståls sägner". Håtes bån fick väle än dift å han sköld man te jöle håva lård e hue. Ja vord Greve von Schwerin, han had mång värs! "Tö ha vord än fråm ta all bäst", sa skolmäistorn. "Bara tär är ajn räs e diftn tär e står "En krutsprängd fan". Tär ska dö läsa "en krutsprängd en". Skolpåjka få änt banas!"

Just som ja had fäe her hålamod Runebergs diftn sköld gäras om, kam ja te tänke opa ajken. Han had nöh no lie ita haje å. Ja räft opp hånde å fråa om ja fick gå ut. "Är e he stor häldor he lihl", fråa skolmäistorn. (He bruka vara säss än om e var he lihl fick man vänt te millastunde. He var langt te pälteka å tärfare könd e draj färfor man laj åtor te skolstunde.)

"He är änt hånadja", svåra ja. "Håla prat ä he. Sätts ner!"

(Ve språka färstås opa hausvänsk!) "Naj, sa ja, ja tarvar gå giva havor ätt ajken". Nöh blaj skolmäistorn småt reor e ansifte å skria halvna: "Håla tokat jalkar dö påjke!" (Han trod färstås än ja skåjja mä en. Te saj än man sköld ut å giva havor ätt ajken var eitt ordste som fägga bruka tå dä had drocke lite el å he tarvast gå bakom knutn mä ga veta.) Färfor skolmäistorn had lie saj än fåtja order ätt me, bärja tjar båna bläft mä händre å skri än Elmar had än ajke mäse som sto bakom boe. "Hans ajke står brajver Kaasiku Augusts ajken. Kaasikobon komor håtes da rianstor te skola", sa noen. "Hitt var nöh no noa tokat som ja änt ha vita om", sa lärarn. "Tär stå sja ajkja å hläpp bällar fråm se. Häm ska rät bäre muka unda dingja baket ajkja. Ät-torst kan e bli säss än skola fär kårest unda skræpe". Hån sia fråm äjkeväsande

had ve grall änt täinkt opa å all båna hoggd tel te le ätt dingemukase. Nåja, jag fick tärpa gå ut å skva huss e var mä ajken.

Ajn ara kord fick ja mä tåva ajken te skola. Bara hisa gånge gick sja allt åt hucken, säss te sajand. Tå skola var slut å ja just sköld bäre kutset hajmets, kom äitt par skolbreor ör min klass mä hån go ræe än ve könd ker te Äistorbi å mä båtn eve te Håsol. Ja hankfäre änt, ja var gista opa sa ræe. E Håsol gingo ve å kånka, sto å gåna e bofinstorna å löra opa fälke som var såndaskled. Ute äitt finstor fick ja si ajn bundeskjort som ja gjant ha vela håva. Ja had mä måren fäe lite pängar te kep häftar å bekor. Nöh bärja tår kronana å senta håtas e bikstaska. Hån gol-å gränbrokat bundeskjorta var nora minut sajna mina. Tär blaj lite pängar eve. Ja var gammoltor å keft hoarsin hojtgalt ätt äss å ve vor grall gålendor te gå opa kino, bara licketvis var e tär stengd.

Säint mä kojldo var ja åtor hajm. Huss ja blaj mottæe lenar se änt te rajsk mike order opa. Mina fagol bundeskjort kund änt mamma no last. He var he fölast plagge som a had sitt. Å pappa sa mä strånghajt än nöh var e no kerd te Bärkjäs.

"Häm kan vita", sa en, "om dö änt ajn ara gång kerar te Lenamæe lada mä tin säbrar"! Å säss blaj e. Nöh fingo dom fräst få in me opa skolas internate.

Te skriv om varaninge öte internate sköld tarv ajn hajla bok. He let te rækon ut huss e blaj mä stor å små bån e sa rume tär sengjana sto så tet brajverårarar än e var som kilona e karpa. Ve vor dobolt så mång bån som trengst tär än som dor var rum färe. Orolet var e färstås ver sovagåse. Lärare mot håtes kojldo gå e karaol. He var mä viftet än ga påjka änt fingo tåva se opp te ara

biggninge te sket flickanata. Ver älvviten had lärare äiskes gåe in e sinaj rumer å tå könd man färstås baket han tien li mä noat bocksticke. Ja komor e hoare äitt kojldo tå ve tri påjke lickast tåva äss te närhajte fråm flickanas rume. Ve vor allar kledor e lång hajmvæve linneskjortar, tolmod som fägga bruka. Just som ve sto tär å täinkt bäre knapol opa dånna herst ajn tåras rest: "Häm är e som kämpsar mitt e nåte på golvet?" (Halpande opa nokasvänsk, halpande opa hausvänsk.) Ve sto stilldor som färstpåstar. Säss sjusa än som sto brajver me e aera: "Fräst rel långlet mä arma!" Ja gjord som en sa. Änt vajt ja om lärarinna trod än a so ånglar häldor om a grall so han honat sålvor, bara åsketa blaj a. Hån skria hånlet å tappast in e sittaj kårter.

Håla ve ot e internate komor ja änt e hoare maera. Ja har färeme än e tikol kokast ajn stora grit mä noahlas sopp å soppa bruka ræcke te mång mål. Sördbre å smer had man färstås sålvor mäse.

Ve lård rät mike. Mång skolmäistorn mä go skolar å färst gånge vor eist å svänsk båna e särschild klassrum. Färe jölfästn var dor mike fäftas. Ve had än sångkör å ve sjongd opa stämmar, lård in eitt lihlet teatorsticke å ar små sakar.

Jölfästn gick fint å ve fingo dampas. Ve beta jölkartar måatanat. Ja vänta kart fråm ain flick som ja tift var så fagol mä krullat hår. Ja fick inga kart!

Nö hopas ja än Kustbon än har mångan prenumerant som färstår håla ja ha skriva. Ve få koma ehoare än våra "gam-molsvänsk" var han sterst skattn som ve had unde all tåm hundravis årena som ve levdo opa ara sia Estorsjoen.

Goa jöl å gutt nit år! Båtra opa niære än galære!

Bärkjäs fälkskola 1930. Bränd ner 1976.



Tre estlandssvenska systrar berättar minnen från Nukkö

Denna artikel ingick i tidningen Östra Nylands julnummer 22.12.1960. ÖN utkommer i kuststaden Lovisa i östra Finland. Stig Appelgren fann artikeln i Brages press-arkiv (f d Brages urklipparkiv) i Helsingfors.

Av Ruth Andersson

Förödande världskatastrofer har sudat ut land och rikens gränser från kartan. Familjer har skingrats som agnar för vinden och släktband har brutit. Mäniskors öden har formats av en brutal och järnhård lag. Befolkningen i de baltiska staterna har drabbats särskilt hårt och tragiken i hela dess vidd har effektivt gömts bakom en tätt tillsluten järnridå. På Nukkö vid den estniska ostkusten bodde på grund av historiska omständigheter en helt svensk befolkning som kunde räkna Sverige som sitt gamla moderland. Vi sammanträffar en dag med tre representanter för dessa estlandssvenskar som alltsedan sin ungdom har varit bosatta i Finland. De är systrarna *Olga Frondén, Paulina Lindholm och Maria Klippberg*. De var unga då de kom över till Finland och de är gamla nu. Men minnena från hemlandet och barndomshemmet har aldrig förbleknat. Ögonen tårffylls då samtalen rör sig på barndomens marker. Man minns Nukkö och man minns den välmående födelsesocken Roslep. År 1913 kom Olga Frondén till Finland, hennes syster var några år senare. Men vad de känner då de låter tankarna gå till flydda tider kan omskrivas i orden: " - - - fast det ren har svunnit många, långa tider, barndomshemmet har jag aldrig glömt ändå."

Det var sommaren 1938 som två av systrarna besökte Nukkö för sista gången och då var allt sig likt. Det var roligt att vara hemma och träffa mor och bror och den övriga släkten, berättar de. Bara ett år senare bröt världskriget ut och vi vet vad som hände med Estland och de övriga baltiska staterna.

- Det gick år innan vi fick någon

underrättelse om hur det hade gått för våra anhöriga. Det visade sig sedan att vår morbror hösten 1944 lyckades ta sig över Finska viken till Hangö udd. Med sig i båten hade han tjugosex personer, däribland vår bror och brors hustru och deras pojke. Men vår bror, som var inkallad då, förblev i okända öden. Nu vet vi att han lever och bor på Nukkö, där kolchossystemet är infört.

- Mor och morbror och alla de övriga förenade sig med den ström av flyktingar som Sverige gav en fristad. Vi fick aldrig se vår mor. Vi planerade att resa till Sverige, men det blev inte av. Och så en dag var mor borta, hon avled och begrovs i Sverige i en ålder av 82 år.

Men det underliga har ändå hänt. Senaste sommar fick vi ett brev från morbror, där han berättade att nu skulle den första turistbussen med estlandssvenskar från Sverige besöka sitt gamla fosterland. Vi reste till Helsingfors min syster Paulina och jag - omtalar fru Frondén och morbror som nu är sjuttiofyra år - endast några år äldre än vi själva - var vid fin vigör.

Mötet i Helsingfors var ett stort ögonblick för oss alla. Morbror Anton Klippberg fick inte återse sin hembygd, därtill gavs inte tillstånd. Men han fick träffa vår bror och myndigheterna tillät att de träffades på hotellet i Reval och av honom fick han veta en del om hur det har varit och hur livet nu gestaltade sig. I hembyn Roslep fanns endast två hus kvar av den fordom så vackra byn. Men man hade lärt sig under den nya regimens tid att uttala sig med största försiktighet. Orden "friheten är borta", som vår bror lär ha yttrat då de två träffades, säger det mesta.

De möttes och de skildes de två släktingarna i Reval senaste sommar / 1959/. Men mellan dem låg en oöverstiglig mur. Och ingen visste när nästa möte skulle bli.

Seder och bruk på Nukkö.

De har så mycket att tala om då de väl kommit i gång, de tre systrarna Paulina, Olga och Maria. De skildrar seder och bruk, helg och söcken hemma i Roslep. Tusen svenskar var bosatta enbart i denna kommun och man livnärde sig med jordbruk och fiske. Då ett ungt par skulle förlova sig skedde detta hos prästen och samtidigt förelystes det. Den unga bruden skulle ha strumpor och vantar åt hela sin nya släkt och en egenhändig sydd skjorta åt svärfar. Det hölls "talko" i byn för att hjälpa henne i alla dessa bestyr. Själva bröllopet försiggick enligt hävdvunnen sed och för det mesta på vintern. Då körde hela det långa bröllopföljet med häst och släde från kapellet där vigseln hölls. Förridarna red i spetsen och talmannen förde ordet. Stora likheter med gamla bröllops seder i Lapträsk fanns. /Lapträsk är en östnyländsk kommun nära Lovisa/.

Bara en gång i månaden hölls det begravingar. Då någon dog jordade man den döde. Beroende på att man inte hade någon egen präst, försiggick själva jordfästningen då han kom på sitt vanliga månadsbesök och vid första infallande helg höll man "griften", dvs själva begravningskalaset.

Till julen skurades och fejades det, bakades och bryggdes. Ett svin slaktades och man tillredde korv och julskinkan röktes först och kokades sedan. I allmänhet förekom inte julgävor men

julgubben delade ut karameller till barnen. Julbastun eldades naturligtvis och en av byns manliga innevånare hade till uppgift att vandra omkring med en ordentlig riskvast och öppna samtliga bastudörrar för att höra sig för om det fanns barn som behövde risbastu.

Midsommaren firades med glada danser, men till pingst smyckade man hemmet med löv och björkar men inte till midsommaren som hos oss./dvs i Finland/.

Traditionerna i helgd

Traditionerna hölls i helgd. Varje lördag klockan två avbröts arbetet och man badade och bytte kläder. Det var stora travar med kvinnornas kjolar och mångdubbla stärkta underkjolar som bars in från bodarna. Man använde en särskild klädedräkt och den var grå. Men till helg och festliga tillfällen användes svarta och för de unga vita schalar som huvudbonad.

På lördagskvällen samlades man utan undantag till gudstjänst. Det var predikanter från den egna byn som predikade. Och på söndagen gick man igen till gudstjänsten i kapellet i Roslep.

Allting var grått, både människornas klädsel och deras hus, det var bara innevånarna själva som var glada, vänliga och så förnöjsamma, lär prosten Oskar Sevelius ha yttrat.-Prosten Sevelius var från Finland, men han tjänstgjorde några år i vår församling och var min skriftefar - omtalar Olga Frondén. - Jag minns att det alltid var två svarta hästar förspända då han kom på sitt månatliga besök.

Nukköborna hade Hapsal som sin närmaste stad. Dit färdades de till marknaderna. Annars kunde man köpa det nödvändigaste i den egna handelsboden. Ryssar vandrade omkring med sina kontrar och hade mycket av flärd och fåfänga att tillsalubjuda och tygera som prånglades ut var särskilt eftertraktansvärda.

Ett vänligt öde

-Vi kom i unga år över till Finland för att förtjäna vårt uppehälle. Pappa omkom genom en olyckshändelse då vi var barn. Och vi har genom ett vänligt öde und-



Syskontrion fr v Paulina Lindholm, Maria Klippberg och Olga Frondén fördjupar sig i barndomsminnen från Nukkö.

gått mycket av det lidande som våra anhöriga har fått genomgå. Inte en bild från Nukkö och Roslep har vi att ta fram och se på, dem tog rysarna redan då vi grundligt undersöktes på järnvägsstationen i Petroskoj då vi var på väg till Finland år 1916.

Barndoms- och ungdomsåren står likväl levande framför dem. De plockar fram minnena med varsam hand ett och ett. Rösten sviker ibland, då krigets härjningar och följder kommer på tal. - Då jag tänker på korna som brors hustru fick lämna råmande kvar i ladugården, då hon flydde med sin lilla pojke, vill jag bara gråta, säger Paulina.

Anton Klippberg finns ensam kvar av sin släkt på Nukkö, han delar många av sina landsmäns öde. Hans hustru och sonen, som nu är vuxen, är bosatta i Sverige. De har aldrig återsett varandra sedan kriget med hela dess tragik skilde dem åt. Men människors innersta tankar och känslor bygger osynliga broar och dem kan ingen världsmakt skilja åt.

Efterskrift:

Författarinnan Ruth Andersson var verksam inom hembygds- och ungdomsrö-

relsen i Lovisa och östra Nyland. Hon förestod en av Lovisa stadsbiblioteks filialer och skrev flitigt i ortstidningen Östra Nyland. Hon var bondhustru. I 50-årsåldern avled hon i en bilolycka.

Vore intressant att få namnen på alla de släktingar de tre sysstrarna här inte nämner vid namn, t.ex. Anton Klippbergs hustru och son, deras mor, bror, brors hustru och broderns son. Det finns säkert många i Kustbons läsekrets som känner till detta.

Observera att sysstrarna stavar Nukkö med två k:n.

Nu är tiderna andra, när Estland har blivit fritt igen och gränserna är öppna. Men sysstrarnas levande skildring av det gamla Nukkö förtjänar att tryckas på nytt, tycker jag.

Den illustrerar "samarbetet mellan estlandssvenskar och finlandssvenskar", som var ett tema på den senaste hembygdsdagen.

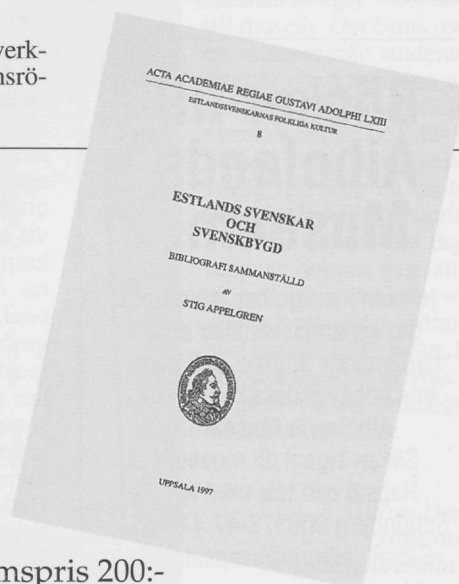
Stig Appelgren

Bibliografi sammanställd av Stig Appelgren:

Estlands svenskar och svenskbygd

UTGIVEN AV ACTA ACADEMIAE REGIAE GUSTAVI ADOLPHI LXIII
(GUSTAV ADOLF-AKADEMIN)
ANGÅENDE ESTLANDSSVENSKARNAS FOLKLIGA KULTUR

Finns att köpa hos Svenska Odlingens Vänner. Medlemspris 200:-



De flesta av Kustbons läsare har säkert noterat att 1998 har varit ett viktigt år i utvecklingen av ett estlandssvenskt centralmuseum i Hapsal. Museet öppnades i slutet av juni och har sedan dess besökts av ett par tusen personer.

Den utställning som museet öppnades med, Guldstrand, har fungerat som en introduktion till de olika svenskbygderna i Estland och var och en av dem har presenterats med en kort text, några bilder och något eller några typiska föremål för varje bygd. Sålunda visades från Nargö typiska fiskeredskap som Margit Rosen Norlin själv tog med sig tillbaka till Estland från sin faders fiskerbod på Björkö Arholma som en gåva till museet, från Odensholm visades de typiska träskorna, i detta fall nytillverkade i Sverige av odensholmsbon Ivar Brus och Runö representerades av en säljägare som lånats ut av runöbornas hembygdsförening. Ormsö stod i centrum för museets första utställning, härifrån kom bröllopsbordet och andra föremål

museets vängrupp i Hapsal med Agneta Tomingas i spetsen ordnade med bröllopsbordet och med stora delar av öppnandet. De estlandssvenska hembygdsföreningarna i Sverige och kärntrupperna i SOV:s arkivgrupp tog ansvar för mycket av presentationen av de olika bygderna medan Jaana Friberg från Birkas och barnbarn till Oskar Friberg i Norrby på Ormsö ledde arrangemangen kring själva öppnandet ormsöbröllop. För presentationen av Vippal och Korkis stod, intressant nog, några av dagens estlandssvenska nordkustbor med Kristi Mikiver, nu svensk-lärare på Birkas men uppvuxen i Neve och barnbarn till Elna Meitern, född Kärras från Klottorp. Orgeln från Vippals skola hämtades från Elna Siimbergs

Egentligen var det ju så att bara ett av museets hus blev tillgängligt i samband med öppnandet i somras. De som läst mina tidigare artiklar i Kustbon över ämnet, vet att det ännu återstår mycket innan hela komplexet Aibolands Museum kan invigas. Det andra stora huset skall renoveras - det hus som vi kallat Hambergs hus eftersom Einar och Ester Hamberg skänkt större summor pengar för att huset skulle kunna köpas av Hapsals stad och för att det skall kunna renoveras. Nu under hösten har Are Proos, som är museets egen byggmästare, satt igång med att röja ur på bottenvåningen i Hambergs hus och det är meningen att den i framtiden skall innehålla museets samlingar på ena sidan om entrén och ett kombinerat bibliotek och ett samlingsrum på den andra. Förutom renoveringen av Hambergs hus återstår att bygga en restaurant nere vid vattnet med utsikt över Hapsalviken, att bygga en brygga för de båtar som efterhand skall införlivas med samlingarna, att riva den kemiska tvätten som

Nya tag på Aibolands Museum

såsom brudkistan och olika utsmyckningar. Temat vid museets öppnande var ju också ett ormsöbröllop, något som vi kunnat se i Grannland Estland och som ägnades litet mer tid i den estniska televisionens nyhetsprogram Aktuaalne Kamera samma kväll som öppnandet ägde rum. Museets första utställning var ett samarbete med många inblandade; projektledaren Per Ehn koorderade, styrde och ställde medan

hem. Inte bara den estniska televisionen uppmärksammade museets öppnande, det nämndes i flera rikstidningar. Också finlandssvenska Hufvudstadsbladet ägnade museet en sida; i Sverige nämndes öppnandet redan dagen efter i en notis i Svenska Dagbladet, senare har Tiia Derblom-Anderson berättat om Aibolands Museum i Upsala Nya Tidning. Det är av olika anledningar mycket viktigt att museet blir känt i omvärlden; 1998 har därvidlag varit ett mycket framgångsrikt år.

Museets första utställning var alltså en kraftsamling med väldigt många frivilliga krafter inblandade. I fortsättningen blir det nödvändigt att museets egen personal i högre utsträckning gör utställningarna, även om det naturligtvis alltid måste vara så att råd och dåd kommer från estlandssvenskar och deras organisationer i Sverige och Estland. Museets vängrupp i Hapsal, som omfattar ett femtontal personer, kommer förstås att fortsätta att hjälpa till och har efter ett litet uppehåll under högsommaren återupptagit sina arbetskvällar i museet på torsdagarna. Agneta Tomingas från Hosby på Ormsö och Alydia Detlov (f. Nyholm), uppvuxen i Bysholm men bördig från Ormsö, som båda fyllt 80 år under hösten, är klippor i gruppen.

under sovjettiden byggts upp på tomten till Hambergs hus och att göra något av de mindre byggnader som skall behållas. Slutligen måste marken runt museibyggnaderna göras i ordning och ordentliga parkeringsplatser arrangeras. Det är alltså en hel del kvar att göra, även om den symboliska betydelsen av att museet öppnat och fungerar inte kan överskattas. Detta är särskilt betydelsefullt gentemot museets huvudman, estniska staten och kulturministeriet, där man varit betydligt soligare mot museet under detta år än tidigare. Jag tror tyvärr inte att det kommer att betyda att museet kommer att kunna bada i pengar i fortsättningen heller, men man har åtminstone lovat att utöka budgeten med en anställd ytterligare till nästa år. Hur det blir med pengar till att bygga vidare på museet står i skrivande stund i stjärnorna, men jag misstänker att vi inte skall vara alltför optimistiska med tanke på att den estniska statsbudgeten skärs ned i jämförelse med 1998. Det betyder med största sannolikhet att vi alla tillsammans måste fortsätta vårt arbete med att söka skaffa fram pengar på olika sätt till Stiftelsen Aibolands Museum, som ju under de senaste tre åren stått för huvuddelen av museets byggnadskostnader. Med detta nummer av Kustbon följer ett inbetalningskort, som gör det

Böcker till Aibolands Museum.

Ni som i er ägo har litteratur om estlandssvenskar och närliggande ämnen, och som inte behöver dessa - tänk på Aibolands Museum.

Slå en signal till museet i Hapsal och tala med Alar Schönberg 009372-47 44 965.
E-mail: aibom@haapsalu.ee

lätt för läsarna att tänka på museet genom en julgåva. Många estlandssvenskar - och andra - har visat en beundransvärd offervilja för sitt museum och jag förstår att vi inte kan begära hur stora insatser som helst från er år ut och år in. Jag ber er dock än en gång att tänka på museet - den svenska centralpunkten i Hapsal och Västestland. Från Stiftelsens sida förbereder vi nu inför 1999 ett flertal ansökningar om stöd från olika fonder i Sverige och hoppas att detta skall ge ett visst utfall så småningom. Ett annat grepp, som stiftelsen initierade i fjol, har varit att söka sponsorer bland företag i Estland och Sverige. Per Ehn drev detta under sitt år som projektledare i Hapsal och det kom under 1998 att resultera i att några svenska företag med verksamhet i Estland kom att stödja museet pekuniärt. Ännu är det inte fråga om några större summor - sammanlagt ungefär 15.000 EEK - men tillsammans med det stöd som museet under året fått från svenska ambassaden i Reval börjar dessa tillskott att märkas. I fortsättningen driver museet genom sin nya direktör Alar Schönberg en egen sponsorkampanj i samarbete med Stiftelsen Aibolands Museum. Är det några läsare som vid läsandet av detta får idéer om lämpliga potentiella sponsorer att kontakta ber jag er kontakta undertecknad eller Alar Schönberg omgående.

Ett projekt, som jag drivit i flera år och där intäkterna oavkortat går till Stiftelsen Aibolands Museum, är kartserien Kulturhistorisk karta över estlandssvenska bosättningsområden. Under året kom en ny karta ut i serien, den täcker området från Neve till och med Packerort inklusive Rågöarna. Denna karta, liksom de andra i serien, säljs numera på museet i Hapsal och har gått åt i betydande omfattning sedan museet öppnades. Kartorna finns, som tidigare, också att köpa på SOV:s expedition. För 1999 planerar jag att göra en karta över de gamla svenskbygderna runt Reval från Surup till Vims och Wrangelsholm, inkluderande den mer sentida svenskorten Nargö. Förhoppningsvis skall den kartan vara klar till sommarsäsongen nästa år och kunna bidra till museets intäkter. Kartan över Nuckö socken, som är behäftad med bl a några förskjutningsfel, kommer i en ny upplaga så småningom. För kommande år planeras ett nytt dagblad samt ett blad som omfattar trakterna söder om Nuckö och runt Hapsal, Matsalviken och Verder och ett blad med Ösel och Runö. En estlandssvensk atlas med text, bild och kartor är projektets slutpunkt om några år.

Under det kommande året

är det meningen att bägge salarna i det s k Väedens hus, det hus som öppnades i somras, kommer att utnyttjas för utställningar. Det innebär att lilla salen inte längre kommer att kunna vara mötesrum och bibliotek utan att det nya, större rummet i Hambergs hus kommer att öppnas för detta ändamål under våren. Utställningsprogrammet kommer i nästa nummer av Kustbon men jag tror inte det är för mycket sagt att nämna att SOV:s 90-årsjubileum kommer att uppmärksammas Kustbon. För att förbereda för nästa säsong kommer museets utställningssalar att vara stängda under tiden januari till mars 1999. Det betyder dock inte att besökare i Hapsal inte är välkomna. Museet är ju den svenska träffpunkten, dit vi hoppas att alla svenskar som besöker Hapsal beger sig för att läsa en svensk dagstidning, höra sig för om vad som är nytt i svenskbygden eller dricka en kopp kaffe.

Många museer i Sverige och i Estland fyller en betydande roll i kulturminnesvården genom att slå vakt om, vårda eller ge råd om vårderna av och informera om olika kulturella minnesmärken. Det är rimligt att också Aibolands Museum efter hand fyller en sådan roll när det gäller de estlandssvenska bosättningsområdena. Riktigt hur denna roll skall utformas är väl ännu inte alldeles klart men vi kommer att återkomma i framtida nummer av Kustbon med artiklar över detta ämne. Att det finns anledning att skydda och vårda det som ännu finns kvar av det estlandssvenska kulturarvet i Estland är närmast självklart. Det kan i sammanhanget påpekas att det nu är möjligt att lämna olika föremål med estlandssvensk anknytning

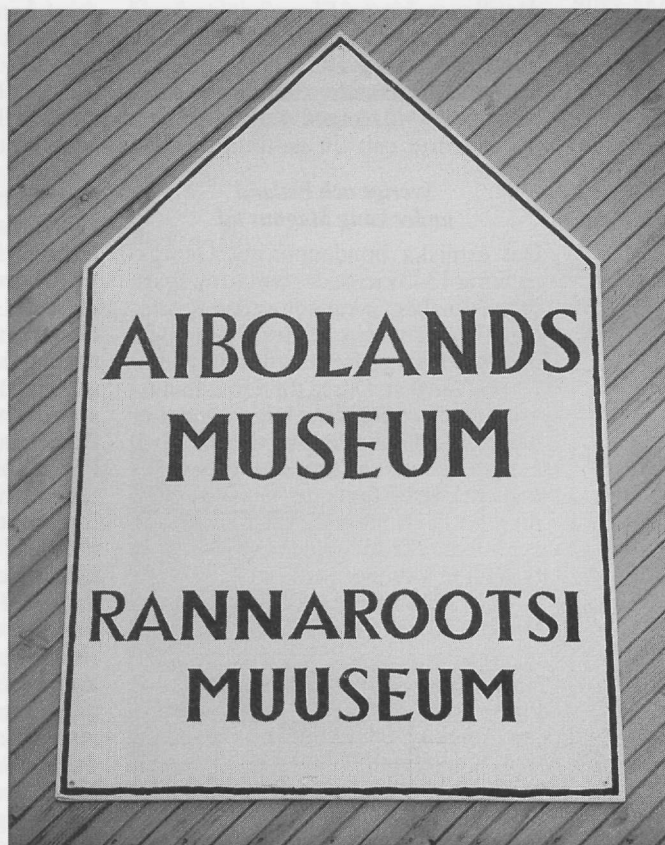
Kom ihåg Aibolands Museum.

Med Kustbon följer denna gång ett inbetalningskort till Stiftelsen Aibolands Museum. För att det skall gå att bygga vidare på museet i Hapsal är tillskott - små som stora - nödvändiga. Ni som känner för museet - tänk på det i juletider. Bidrag till Stiftelsen går oavkortat till museets uppbyggnad. Låt oss gemensamt skapa en anläggning som vi alla kan vara stolta över.

till museet som gåva eller som deposition. Ett omfattande arbete med registrering av existerande föremål och bilder pågår och efterhand kommer också vård och restaurering av föremål att bli en väsentlig del av museets verksamhet, när det nya magasinet står färdigt. Ni som antingen har föremål hemma som ni vill skall kunna visas för eftervärlden på Aiboland Museum eller som finner saker som ni anser bevaransvärda t ex när ni återtar gården i hembygden eller köper en fastighet i Estland, tag kontakt med museet. Det kan också nämnas att ett forskningsbibliotek är under uppbyggnad vid museet - ett bibliotek som behöver litteratur om estlandssvenskar i vid bemärkelse, om Estland och om östersjöområdet. Ni som har några 30-talshäften av Svio-Estonica som ni kan avvara, Kustbon från framför allt estlandstiden, tidningen Sovjet-estland från ockupationstiden under andra världskriget, Russwurms Eibofolke eller något annat som ni bedömer vara intressant i sammanhanget - hör av er till museet. Det finns redan ett intresse från studenter i Dorpat att skriva sina examensarbeten om estlandssvenska frågor och där kan museet komma att spela en viktig roll som en centralpunkt också för forskning.

Efter denna lilla lägesrapport hoppas jag att vi möts i Hapsal nästa sommar och att ni inte glömmer bort museet inför julen. Har ni sedan föremål och böcker att ge bort är det naturligtvis tacknämligt.

Göran Hoppe
Ordförande
Stiftelsen Aibolands
Museum



Spännande händelser i Österled

- eller vad gjorde den svenske kungen i Hapsal år 1351?



Den 3-åriga Magnus Eriksson. Illustration av Folke Nordlinder ur "Våra folkvalda och deras partier". Julkort för Broilins Offset, Stockholm 1998.

Magnus blev myndig 1332, gifte sig 1335 (med Blanche av Namur) och han kröntes i Stockholm 1336. Hans regeringstid präglades av stora framgångar, men också av ännu större motgångar. Under Magnus Erikssons tid samlades svensk lagstiftning i samlingar som gällde hela landet och inte bara landskapsvis som tidigare. Magnus expansiva utrikespolitik gav Sverige Skåne år 1332. I öster fixerades gränsen mot den ryska stadsrepubliken Novgorod redan i Nöteborgs-

Magnus Erikssons majestätssigill. Foto ur "Litet lexikon över Sveriges regenter". Vincent Förlag, Boda kyrkby.



Av Jörgen Hedman

Magnus Eriksson föddes troligen år 1316 som son till hertig Erik Magnusson och den norska prinsessan Ingeborg. Fadern mördades i det som allmänt kallas Nyköpings gästabd. Magnus valdes till kung i Sverige år 1319 (endast tre år gammal) och ärvde titeln kung av Norge efter sin morfar Håkon V samma år.

freden år 1323. Det fanns en tydligt uttalad intention under Magnus tidiga regeringstid (1340- och 50-talen) att vilja kontrollera den lukrativa ryska handeln. Under 1300-talets början var Danmark försvagat och Tyska orden hade inte etablerat sig i norra Baltikum ordentligt ännu. Pesten – digerdöden – härjade i Sverige 1350-51 och dödade upp emot en tredjedel av Sveriges befolkning. Detta var bara en början på Magnus lidanden. Hetsade av bl a Heliga Birgittas skuppenarelsen gjorde den äldste sonen Erik och adeln uppror år 1356. Trots att Erik dog redan 1359 och en förlikning uppnått utnyttjade den danske kungen Valdemar Atterdag situationen till att återerövra skåne-landskapen 1360 och ta Gotland 1361. 1364 avsattes Magnus Eriksson och hans systerson Albrekt av Mecklenburg valdes till svensk kung. Magnus sökte skydd i Norge hos sin yngste son, Håkan, som blivit norsk kung 1355. Den olycklige mannen drunknade slutligen vid ett skeppsbrott vid Norges västkust år 1374.

Sverige och Estland under kung Magnus tid

Det estniska bondeupproret Georgsnatten år 1343 krossades brutalt av Tyska ordens knektar, inkallade av danska kronan. Två år senare såldes Stora Rågö och en del av godset Laydes till namngivna svenskar. Dessa för den estlands-svenska historien så viktiga händelser känner Kustbons läsare väl till såväl genom historiska fakta som genom romaner. Därför finns det kanske anledning att ta en närmare titt på vad som egentligen skedde på den östra sidan av Östersjön vid denna tid.

År 1325 hade de tyska köpmännen i Revels råd och den danske hövitsmannen i staden tagit sig för att avrätta några finnar som bedrivit vad som rådet hade klassat som olaglig handel i staden. (1) Den svenske hövitsmannen i Finland, Mats Kettilmundsson, protesterade kraftigt mot detta övergrepp mot svenska undersåtar i Estland. Drotsen (rikets förnämste ämbetsman) Karl Näs-

konungsson, som 1326 efterträdde Mats Kettilmundsson som finsk hövitsman, var annars den som officiellt skötte de svenska "östfärerna". Han var den som t.ex. för det svenska rådets del medlade i konflikten mellan de finska undersåtarna och Revels stad 1325-26. (2) En svensk högadelsman vid namn Gerhard Skytte överlät tillsammans med Karl Näskonungsson år 1335 några av deras egendomar i landskapet Nyland i Finland till Padis kloster. Detta är den första uppenbara kopplingen mellan Padis kloster och de finlandssvenska bosättningarna.

Den svenske fogden i Viborg, Petrus Jonsson, hade också han en tät kontakt med Revels styresmän i olika ärenden. Revels stad fick år 1336, efter det att affären med de avrättade finnarna ovan kommit till förlikning, fri rätt att bedriva handel på Viborg, Vederlax och Veckelax inom Petrus Jonssons domäner. (3)

Den 10 mars 1336 utfärdade kung Magnus Eriksson av Sverige ett lejdebrev för en delegation från Reval som ämnade besöka Sverige. Danmarks överhöghet över Estland var nu i gungning. Danskarna tycktes inte kunna upprätthålla sin ställning i området längre. Tyska orden i Livland under sin högmästare Luterus tryckte på för att överta överhögheten. Det är inte otroligt att delegationen från Reval undersökte om staden kunde räkna med ett svenskt beskydd om det utbröt oroligheter i landet. I april samma år kom Viborgsfogden Petrus Jonsson och ännu en svensk utsänd vid namn Nils Abjörnsson till Reval för att fortsätta förhandlingarna med borgarna i Reval. (4) Sommaren 1336 kröntes sedan Magnus Eriksson i Stockholm till Sveriges kung av biskopen Engelbert av Dorpat's stift i Estland. Historikern Michael Nordberg misstänker på goda grunder att biskop Engelbert var i Sverige också av den anledningen att han önskade söka svenskt stöd mot Tyska orden som vägrade erkänna Engelberts länsherravälde över ordens besittningar. Reval måste vid denna tid fullständigt ha sjudit av alla rykten om

eventuella framtida militära ingripanden från Tyska orden, från dansk och svensk och kanske också från rysk sida. För en svensk bosatt i Reval måste namnen på alla dessa svenska stormän som agerade i ärenden rörande stadens framtid, samt då och då kom dit, ha varit ständigt på tapeten som underlag för diskussioner och debatter. Revals råd verkar också ha varit indelade i olika fraktioner med helt olika politiska mål för ögonen. Efter sin kröning utnämnde kung Magnus stormannen Dan Niklison till "Fogde över Österland" och hövitsman på det största slottet i rikets östra halva, nämligen Åbo slott.

Så kom då det stora upproret år 1343. Det uppstod ibland den förtryckta estniska bondebefolkningen och riktade sig främst mot den tysk-danska överheten. Dan Niklison rustade sig omedelbart för att med en svensk trupp ingripa på esternas sida. Passligt nog hade esterna värdjat till honom om stöd. (6) När Niklison verkligen anlände till Reval med sin överskeppade här var dock upproret redan krossat av Tyska ordens knektar och därmed var möjligheten till att råda över Reval försatt för denna gång för svenskarna. Namnen på Tyska ordens män måste ha varit på allas läppar nu. Ordensmästaren i Livland - Burghardt von Dreyenlewe, fogdarna i landskapet Jerwen - Luterus Stecke och Wilcken von Illsede, komturen Goswin von Hereke, Henricus Desmerus, Johann de Witte och Dirck von Rambouw samt ordensriddarna Herrman von Nesen, Andreas von Steinberch, Johannes Nothafft, Johann von Lewenwolde och han som kallades broder Buff - alla gjorde de sig kända för tapperhet eller grymhet under stridigheterna. I landskapet Wiek belägrade esterna enligt krönikören Johan Renner biskopsborgen i Hapsal (7). I och med att Tyska ordens trupper anlände hävdades belägringen. Hur reagerade männtro en eventuell svensk befolkning i trakten på händelserna? Inkallades de, liksom även senare, för att med ett visst antal beväpnade män inställa sig i biskopens tjänst? Troligen låg deras sympatier inte på esternas sida - eftersom dessa nu och även långt senare inte ansågs vara pålitliga kristna.

Den 21 maj 1344 ingick Dan Niklison och riddaren Johan Götesson för Sveriges del "vapenstillestånd och säker fred med den danske kungen Valdemar Atterdags män och rådgivare i Reval." (8) Den 5 september slöt sedan kung Magnus slutgiltigt fred med dem som bodde i Reval och Estland. (9) Kung Valdemar av Danmark hade redan sedan länge insett omöjligheten i att behålla sitt estländska område och sålde därför Estland till den Tyska ordensstaten sommaren 1346 för 1000 mark silver. Nu gav inte den svenske kung Magnus upp hoppet om ett ökat svenskt inflytande i Estland. Han besökte Finland åren 1347-48 med anledning av nya strider med ryssarna. Sveriges krig med Novgorod krävde också en svensk

närvaro i Reval och i april 1349 befann sig marsken (=överbefälhavaren) Sten Turesson Bielke och den tidigare nämnde Gerhard Skytte i Reval, troligen för att underhandla med Revals råd och Novgorods utsända om en svensk-rysk fred.

Verkligt intressant för Finlands del, och troligen indirekt även för Estlands, är följande påbud av Magnus Eriksson av Sverige år 1344 enligt Michael Nordberg: "Invånarna i (Egentliga) Finland, Nyland, Åland, Tavastland och Satakunda fick veta att de under fyra års tid inte skulle behöva betala skatt om de skaffade sig extra oxpar utöver det de redan hade för att dra krokare - ärjekrok eller årder, den ganska primitiva plogform som för många århundraden framåt skulle dominera jordbruket i Norden. Vidare skulle vem som helst ha rätt att odla upp och beså marker som härjats av skogsbrand - utomordentligt bördig och gödslad mark - om ägaren inte ville eller kunde utnyttja den. Enda villkoret var att den hugade spekulanten anmälde sig till fogden över Finland, Erengisle Andersson, varefter nyodlaren skulle få ärftlig besittningsrätt till denna jord". (10) Vad hände när de fyra friåren var förbi? Hur reagerade bönderna inför utsikterna att vara tvingade att betala en ännu högre skatt än tidigare (eftersom de hade mer jord nu)? Kan detta i sig ha uppmuntrat en överflyttning av nyodlare till de obefolkade estniska kusterna och öarna? Här fanns ju jord att tillgå. Det verkar mest sannolikt ändå att svenska bönders överflyttning till Estland ägde rum vid tiden för Georgsnattens uppror 1343 - före detta eller efter detta. Svenska bönders köp av Laydes och Stora Rågö måste sedan ha varit det stora samtalsämnet i västra Estland och självklart måste detta ha kommit svenska nyodlare i Spitham och annorstädes att fundera över den egna besittningsrätten till den brukade jorden.

Borgen i Hapsal.



FOTO: AGNETA KLITTER

Så kommer det mest intressanta av allt: Magnus Erikssons vistelse i Estland och Livland åren 1350-51. I december 1350 till januari 1351 reste kungen runt i Estland; den 18 februari var han i Riga och under månaderna mars till april uppehöll han sig i Hapsal. (11) Kungens vistelse i Hapsal måste ha väckt uppseende, inte minst hos svenskarna i trakten. Just i Hapsal signerade Magnus sedan förlämningsbrevet med patronatsrätten över Borgå kyrka i Nyland (ett år senare utökad med patronatsrätten över kapellen Sibbo och Pernå - också de i Borgå socken) "i hågkomst av de trogna tjänster som abboten Nicolaus och hans konvent gjort kungen och hans närmaste". (12) Abboten Nicolaus verkade med säkerhet i Padis åren 1341-45 och möjligen fanns han där redan år 1328. Den svenska bosättningen i Harrien har säkert att göra med Padis kyrkliga överhöghet över de svenska kustsocknarna i landskapet Nyland och klostrets reella äganderätt till egendomarna de fick år 1335. Kung Magnus Eriksson bör ha haft minst ett finger med i spelet om tillkomsten av de svenska bosättningarna i Estland! Kungens höga maktspel gick visserligen om intet - men estlandssvenskarna var i alla fall fast etablerade i landet.

Fotnoter:

- 1 och 2 = Jakobsson, Svante: *Osilia-Maritima*, Uppsala 1980, sid. 56,
- 3 = Nordberg, Michael: *I kung Magnus tid*, Sthlm 1995, sid. 93.
- 4 = Jakobsson: *Osilia...*, sid. 58,
- 5 = Nordberg sid. 94,
- 6 och 7 = Jakobsson, Svante: *Esternas uppror 1343*, Uppsala 1989, sid. 32-33,
- 8 = Nordberg sid. 94.
- 9 = Nordberg sid. 95,
- 10 = Nordberg sid. 92,
- 11 = Nordberg sid. 97-98 och Jakobsson: *Osilia...*, sid. 123
- 12 = Jakobsson: *Osilia...*, sid. 123.



Från vänster Sven Svärd, Maria Gilbert, Mall Veinola och Lennart Meri

Hullo skola på Ormsö firade 60-årsjubileum

Hullo skola på Ormsö firade 60-årsjubileum i strålande solsken och med många högtidstal. En av talarna var SOV:s ordförande, Sven Salin själv elev på skolan sina två första skolår.

Skolrådets ordförande Rima Koch inledde med att hälsa alla välkomna och därefter sjöng en för dagen sammansatt kör av f.d. elever som bor kvar på Ormsö. Högtidstalen fortsatte. Bland talarna kan nämnas kommunstyrelsens ordförande, Andres Koch, skolans äldsta lärare Piirsalu och rektor Mall Vainola. Talen varvades med vacker sång av skolans nuvarande elever, under ledning av musikfröken, Malle Hokkonen.

Så fick Sven Salin ordet och i sitt tal berättade han vad han mindes från sin egen skoltid: "Det var de kalla vinternarna när jag packades ner i släden bakom hästen för att komma till skolan". I sitt tal tog han också upp svenskundervisningen på Ormsö i ett historiskt perspektiv. Hur det började med L. J Österblom, när han kom till Ormsö, där han till en början inrättade en skola i prästgården och därefter i sitt hem i

Hullo (nu postkontor) innan skolan byggdes. När man på 30-talet skulle ta beslut i kommunstyrelsen om att bygga en ny och större skola kunde de äldre "gubbarna" inte förstå att det fanns ett sådant behov och ifrågasatte att det var nödvändigt med en så stor skola. Tack och lov insåg de yngre behovet och skolan byggdes. Snart nåddes ön av kriget och de flesta av skolans lärare deporterades sommaren 1941. Ny språkundervisning infördes först ryska sen tyska, lärarkollegiets sista protokoll på svenska fördes vid vårterminens slut 1944. "Nu har det gått mer än femtio år och det finns intresse för svenskundervisning igen och i Sverige lär en del av oss estniska", avslutade han sitt tal.

Därefter fick skolans nuvarande rektor Mall Vainola en gåva till skolan från Svenska Odlingens Vänner. En karta över Skandinavien och Baltikum från

1539. Kartan anknyter till vår gemensamma historia och den överlämnades med orden "Historien och Östersjön förenar oss".

Därpå följde flera tal och mera sång innan Rima Koch bjöd till kaffe och tårta ute på skolgården. Barnen sålde lotter och vinsterna var i flera fall tillverkade på Ormsö och skänkta av Maria Gilbert. Intäkterna från lotterierna gick oavkortat till skolans elever.

Närmare tvåhundra gäster kom till skoljubileet, ett femtiotal från Sverige. Flera lärare och gamla elever återsåg varandra och fick en trevlig pratstund i gröngräset.

Skolan genomgår för närvarande en angelägen renovering. Nedre våningen är klar och i det ena klassrummet var skärm- och bildutställningen placerad och i ett annat visades teckningar och slöjdalster tillverkade av eleverna.

Under eftermiddagen underhöll Ain Sarv oss med sång och spel på sin kanтеле ute på skolgården och vi sjöng med så gott vi kunde. Det blev varannan estnisk varannan svensk sång. Ain har en fantastisk repertoar och kan lånet ifrån verser på våra svenska visor än vad vi själva kan eller ens känner till.

På kvällen hade man ordnat med levande musik framförd av Jorma Fribergs enmansorkester. Många var där och tog sig en svängom när plötsligt ryktet spreds att presidenten kommer i morgon till Olofsdagen.

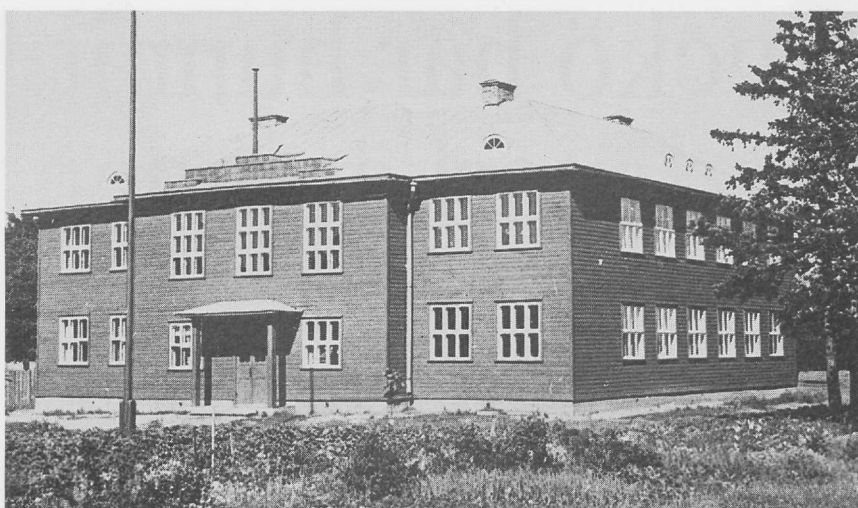
Morgondagen kom och strax efter att högmässan hade börjat anlände president Lennart Meri med fru Helle, dottern Tuule, barnbarnet Eva-Maria och Estlands ambassadör i Litauen, Alar Olljum med fru och liten dotter till kyrkan.

Efter lunch på Rump Norrenda be-

sökte presidenten och hans sällskap skolan där man mycket intresserat tog del av skolans utställning och historia. Skolans gamla liggare hade tagits fram och presidenten noterade att den estniska flaggan hade strukits ur inventarie-förteckningen den 21/3 1941. Han skrev om detta i skolans gästbok och tillade: "på nytt tagen i bruk ... Nu är Estlands öde i ungdomarnas händer och deras vilja bestämmer framtiden, där vår flagga för alltid kommer att sväva över Estland. Men till det krävs hårt pluggande. Lennart Meri Olofsdagen 1998".

En stor eloge till Sven Svärd, Maria Gilbert och SOV:s arkivgrupp som hade gjort en mycket fin utställning inte bara om Hullo skola utan också om estlandsvenskarna och SOV. Samtliga texter om skolan hade översatts till estniska vilket uppskattades mycket och den delen som handlade om skolan lämnades kvar som en gåva.

Sven Salin guidade presidenten igenom den svenska delen och skolans rektor Mall Vainola genom den estniska. Sven berättade om de deporterade lärarnas och deras familjers öde. Presidenten sade att han nu ville medverka till att det på varje skola i Estland skulle sättas upp en minnestavla över alla de lärare som rönt samma öde som de på Ormsö. För att påminna om och för att inte glömma samt förhindra att historien upprepar sig.



Hullo skola togs i bruk hösten 1937.

I en intervju med Hans Väre i Hapsaltidningen "Läane Elu" kommenterade presidenten sitt första besök på Ormsö, Olofsdagen 1994 med orden: "Jag minns med smärta i hjärtat de tre före detta ormsöborna som så väl mötte mig på mitt första Ormsöbesök. Nu viljar två av dem med Estonia på havets botten." (Olle och Tyra Lindström red. anm.)

Presidentens råd angående Ormsös framtid var att utveckla turismen i första hand och se till att jordbruket kommer igång. Han tillade: "Så fort Ormsö

blir av med järnskrotet runt hamnen och de kasernliknande byggnaderna, som ger besökarna intrycket av att det bara har gått två veckor sedan krigets slut och när de skaffar grundkapital (investeringar) gärna från Sverige, får Ormsö en ny framtid."

Dagen avslutades med ett besök vid Förbystrandens gamla hamnplats. Där presidenten blickade ut över vattnet; Östersjön - havet som både skiljer och förenar, och uttryckte sin glädje över att det vackra Ormsö och Estland åter var ett fritt land. *Margareta Hammerman*

Julklappstips!

Köp direkt av författaren och be samtidigt om att få boken dedicerad till något barn eller barnbarn eller till dig själv.

Solbarn och andra noveller

och

42 dikter och sånger på Ormsömål

av Sven Ahlström. Båda på eget förlag.

Recensioner:

Ur Västra Nyland 1998-03-04

Mary-Ann Bäcksbäcka

..."Dikterna och sångerna kommenteras av Edvin Lagman, docent i nordiska språk. De är skrivna till bestämda melodier och beskriver bondeårets gång genom årstiderna. För de aktiva är Sven Ahlströms dikter och noveller säkert till hjälp. I novellerna, där bara dialogerna är skrivna på ormsödialekt, beskrivs den gamla bysamfälligheten med alla vardagens detaljer noggrant återgivna. Berättelsen om Jak tar också upp kontakterna över Finska viken. Sven Ahlströms dikter och noveller är av klart kulturhistoriskt värde. Innan Ormsömålet har dött ut har Sven sett till att nya generationer med rötterna på ön kan bekanta sig med det. Och alla andra språkintrasserade förstås."

Ur Bibliotekstjänsts katalog.

Oskar Hörmander, Fil. Dr. i ide- och lärdoms historia ... "I framställningen av samfälligheten har denna novellsamling sitt stora värde. Mest talar den till estlandsvenskarna i vårt land. Men den ger samtidigt en inblick i den värld som ligger alla så nära - den bysamfällighet där vår svenska demokrati har sitt ursprung."

42 dikter och sånger på Ormsömål 100:-

Finns även inlästa på kassetband av författaren plus ljudillustrationer **50:-**

Solbarn och andra noveller. 120:-

Omarbetad, nu även illustrerad med bilder från tiden före 1944

Porto tillkommer.

Beställ direkt hos Sven Ahlström, Mickelbergsvägen 143A, 125 54 Älvsjö. Telefon/fax 08-646 77 75.

Finns även att köpa "över disk" på Svenska Odlingens Vänner (SOV), Roslagsgatan 57, 1/2 tr ner.

Öppet mån-tor 9-14. Tel 08-612 75 99.

Nuckö har hunnit långt med markärendena *Tiia Derblom-Anderson*

Detta är del 2 av UNT-serien om Estland. Här och tvärs genom grannland Estland reste UNT under några intensiva sensommar-dagar: Tallinn - Dorpat - Pärnu - Hapsal - Tallinn. Utvecklingen går fort i ett Estland som öppnats mot Europa. Men det är ett land med många kontraster. Den allt världsvanare huvudstaden Tallinn rusar mot framtiden. Det är ungt, kontinentalt. Men ute i landet löper livet i stillsammare fåror.

I den gamla svenskkommunen Nuckö har man haft några svettiga år med återlämnandet av hus och mark till gamla ägare. Det var många gårdar, många små markbitar, stora barnkullar och därmed många med arvsrätt.

Och visst har det uppstått konflikter. Men kommunchefen Ülo Kalm är nöjd. Knappast någon annan landsända har hunnit så långt med markärendena som Nuckö.

- Vi har fått 640 ansökningar om återlämnande av mark och hus, de allra flesta från Sverige. Nu är 80 procent av markkraven utredda. Tio procent är på väg att mätas av lantmätare, säger Ülo Kalm.

- De sista tio procenten av markärendena arbetar vi ännu med. Ibland är de godkända markägarna sinsemellan inte överens om vilka delar av fastigheten de vill ha. Från andra väntar vi fortfarande på besked.

Språkförbiistring med mera

Reflexmässigt begärde många tillbaka sina gårdar när det blev möjligt i början på 90-talet. Men byråkratin var varit omfattande, språkförbiistringen utmattande. Lagar har ändrats och det har skapat förvirring. Många har nykrat till

och insett att man knappast tänker bli jord- eller skogsbrukare i Estland eller ens fritidsboende. Och så är det en liten förbittrad grupp, uppmärksammas även i svenska medier, som tycker att kommunen lagt omöjliga hinder i deras väg. I något fall har ägarfrågan förts ända upp i Europadomstolen.

Men Ülo Kalm tar det med ro att kommunledningen utpekats som maktfullkomliga busar. - Vi följer estnisk lag, säger han och menar med det att man inte kan kasta ut nya ägare som har flyttat in i gamla fastigheter. De har också rätt till två hektar mark vid husen. Tak över huvudet måste folk ha och något måste de leva av.

Stöd från estlandssvenskarna

Det är sådant som skapat konflikter. Men Ülo Kalm menar att det över lag gått bra med markåterlämnandet, inte minst med kraftfullt stöd från estlandssvenskarna själva, som företrädarna för Rickul/Nuckö hembygdsförening i Sverige.

Hittills har uppskattningsvis 15 nya hus byggts i kommunen, ytterligare ett tiotal är på gång, säger han lite stolt.

Ülo Kalm, som förresten talar svenska, leder en kommun som egent-

ligen borde vara en katastrof. Det är den inte, långsamt klarnar en framtid. Nuckö är en av Estlands största och mest glest befolkade kommuner, knappt 1.000 personer. Under Sovjettiden isolerade det militära gränsskyddet området. Folks liv och arbete knöts till fiske- och jordbrukskolchoser. Sedan kom en ny tid, kolchoserna upplöstes och vad skulle man nu leva av?

- Många trodde på jordbruk. 17 privatjordbruk sattes igång. Men det har varit svårt, fem har redan slutat, säger Ülo Kalm.

Men man har annat att vara stolt över. Den gamla svenska folhögskolan i Nuckös centrum Birkas har ersatts av ett svenskt gymnasium som sedan 1990 tar emot 120 elever från hela Estland och det är trängsel om platserna.

President Lennart Meri har på modern estlandssvenska rötter och har sitt sommarviste på Nuckö. - Han för med sig många gäster hit och det betyder mycket för oss, säger Ülo Kalm.

Vid det gamla godset Lyckholm har man fått ett museum och Nuckö prästgård där förre biskopen Sven Danell bodde på 30-talet är nyrustad.

Här finns långa kuster, mycket natur, mycket fåglar, frisk luft, gott om plats. Ülo Kalm vill profilera kommunen som ett mål för friluftsliv.

Nu får man också en alldeles modern telekabel som öppnar för nya tidens kommunikation. - Folk upptäcker nog att man inte måste bo i Tallinn för att jobba, säger Kalm, som annars försöker uppmuntra till småföretagande, och framhåller den lyckosamma möbelfabriken i Sutlep med ett 30-tal anställda som ett föredöme.

Jag har en blåbärsskog

Krönika av Tiia Derblom-Anderson



UNT - FOTO: HANS E. ERICSSON

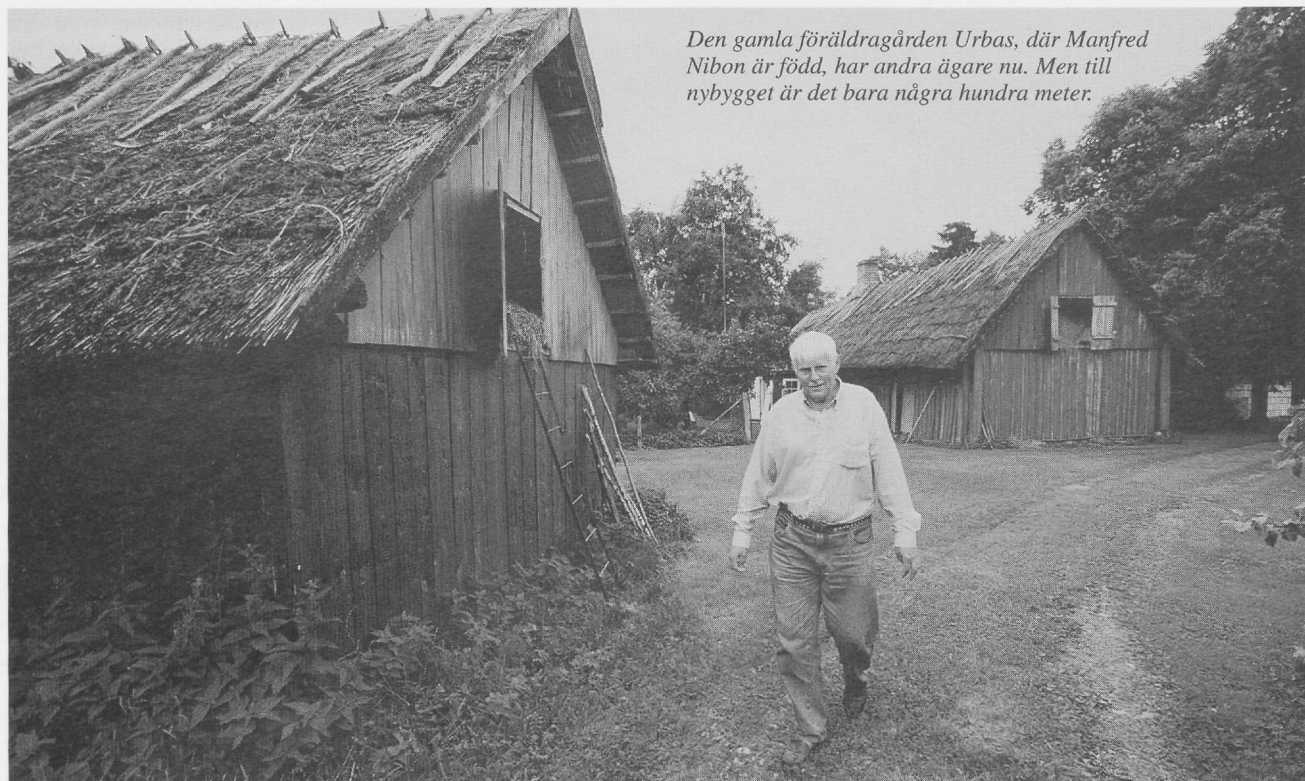
I Roslep rådde ålderdomlig ordning. En bit betesvall, ett stycke hästhage, en dunge åt envar gård. Och för samma gårdar skyldighet att lägga sin andel stock med bomärke över Vaån.

Så var det gårdarnas remsor av strandskog mot Stenborstranden och upp mot Derhamn. En liten remsa Estland, 30 meter bred, är min. Men trodde jag att jag skulle få en egen pytteliten Östersjöskust så hade jag fel. Den stranden har länge varit allas, och den tänker Estland inte släppa ifrån sig.

Men alldeles ovanför sanden och stenarna och kanske lämningar efter de gamla näthusen har jag i alla fall en blåbärsskog. In i den glesa strandskogen silar solljuset. Västerhavet mumlar och det känns roligt.

Det är som att erkännas som en som

hör till en månghundraårig svensk strandkultur som jag aldrig levtt i, men levtt med i alla år. Erkos, Jakas, Bista, Nibondas, Teves, Sävos, Pås, Graisas, Kupor... Gårdsnamnen har alltid satt tankarna i sken. Min morfarsgård hette en gång Horris och låg mitt i byn. Sen blev det bättre tider och nybygge på betesmarken utanför bymitten. Av det blev det Baskulgården. Baskul lär betyda Lindkullen på modern svenska. Av Horris blev potatisåker, sån var seden förr. Men min blygsamma remsa jord får heta Baskul, och det känns också roligt. Vad skall jag ha den till? Vet alls inte. Den kan väl få vila här under tallarna, lyssna på havet. Fundera över århundradens gång och byfolk som haft det både svårt och bra. Vi tar det med ro, min bit jord och jag.



Den gamla föräldragården Urbas, där Manfred Nibon är född, har andra ägare nu. Men till nybygget är det bara några hundra meter.

UNT - FOTO: HANS E. ERICSON

”Bygga i Skåtanäs det bästa vi gjort”

Av Tiia Derblom-Anderson

Ur Upsala Nya Tidning Onsdag 2 september 1998

När Estland blev fritt 1991 fattade Manfred och Maj-Britt Nibon ett beslut som förvånade omgivningen. De sålde sitt hus i Sunnersta, köpte en lägenhet inne i Uppsala och byggde sig ett hus på andra sidan Östersjön, intill Manfred Nibons färdernegård vid den estniska kusten.

De sålde villan i Sunnersta, köpte lägenhet inne i Uppsala och satsade på långtidsboende i Skåtanäs längst söderut på Nuckö.

- Det bästa vi gjort, säger Maj-Britt och Manfred Nibon.

Här är Manne Nibon född. Alldeles bakom knuten till den gamla färdernegården Urbas har de byggt en husdröm för både fritids- och permanentboende.

De tillhör en liten men växande grupp återvändare till svenskbygden. Det krävs mod, tålamod och mycket vilja och lust för att genomföra ett sådant projekt. Nibons hade alltsammans.

Manne, som hann bli tolv år innan familjen 1944 flydde kriget, säger så här: - Det är väl rötterna. Jag känner mig hemma.

Maj-Britt, som inte alls har några födsloband till Skåtanäs eller Estland, är den stora entusiasten och pådrivaren.

- Det känns som att komma tillbaka till min barndom på landet, säger hon med nostalgi och värme i rösten.

Nu har de för andra året i rad bott i sitt estniska hus, den här gången sedan tidig vår, och aldrig är det tråkigt försäkrar båda.

En märklig upplevelse

Familjen Nibons mer än hundraåriga hem, Urbas, tillhörde de hus och gårdar som stod kvar. Det måste ha varit en märklig upplevelse att stiga in i sitt barndomshem, men vara gäst hos andra. Men Manne Nibon tillhör den vänliga och saktmodiga sorten och gör inget väsen av detta. Just då, 1989 första gången, var det säkert mest angeläget att få se alltsammans igen.

Maj-Britt Nibon började lära sig estniska. Manne kunde redan språket, Skåtanäs som varit en gammal svenskby var i modern tid mer estnisk. Nu blommade intresset upp för fullt hos Maj-Britt, den rikssvenska parten av ma-

karna. Hon var till exempel en trogen deltagare i de måndagsmöten för Baltikums frigörelse från Sovjetunionen som så småningom kom igång på Forumtorget i Uppsala.

Inget rabalder

När Estland 1991 blev fritt öppnades också möjligheten att återkräva mark. Manfred och Maj-Britt Nibon hade vid det här laget hunnit besöka de gamla hembygderna igen flera gånger och hade knutit och återknutit vänskapsband. Kring familjen Nibons markkrav blev det inget rabalder. Manfred och hans familj - mor och syskon - tog i så där lagom, kan man nog säga. De fick så småningom papper på ett skogsskifte på drygt 6 hektar. Och så lät Manne skifta åt sig en gammal tomt, Andrus, med det gamla hemmet inom synhåll.

- 2.300 kvadratmeter, en markbit som passade, säger han.

Då var det 1994 och nu sattes byggplanerna i rullning. Varifrån skulle man få hus?

- Vi försökte hitta ett estniskbyggt typhus, men det blev bara krängel, berättar Maj-Britt Nibon. Beskeden från byggföretaget var olika varje gång vi var i kontakt, och dyrare och dyrare blev det. Till slut letade jag upp en ung



UNT - FOTO: HANS E. ERICSSON

- Det bästa vi gjort, säger uppsalaborna Manfred och Maj-Britt Nibon, som satsat på långtidsboende i Manfreds hemby på andra sidan Östersjön.

arkitektstuderande, Marion Fust. Hon ritade efter våra önskemål och efter egna kunskaper och huvud och vi blev verkligen nöjda.

Byggare fanns på Nuckö, några för övrigt med yrkeskunskaper från Sverige. Virke fick man från en annan före detta svenskby, Enby, och sågades gjorde det på en tredje gammal svenskort, nämligen Sutlep.

Järnvitriol och engelskt rött

1995 röjdes tomten, i september 1995 göts fundamentet, i maj 1996 kunde makarna Nibon hålla taklagsfest. I juli samma år målade de huset själva. De valde grått, järnvitriol, med foder i engelskt rött och grönt.

- Grannarna kunde inte förstå att vi valde grått, skrattar Maj-Britt.

- Nej, svenskt rött med vita knutar skulle det vara! Men nu vill en granne som panelat om sitt gamla hus göra som vi, måla med järnvitriol.

- Det passar bra i den gamla byn, där ålderdomliga timmerhus fortfarande har vass- och halmtak.

- I april i fjol kunde Nibons sova i sitt nya hus på Andrus i Skåtanäs för första gången. Cirka 60 kvadrat med storstuga, två sovrum, badrum, sovloft, två verandor, glänsande fräscht och innerpanelat med "svenskkänsla".

- Trädgårdsanläggningen prunkar redan, Maj-Britt ligger aldrig på latsidan. Nu är förråd och gästplatser på

gång. De är mycket nöjda, även om Maj-Britt tycker att det var mycket byråkrati på vägen och att alltsammans kunde ha gått snabbare.

Billigt efter svenska förhållanden

Och billigt blev det efter svenska förhållanden.

- Att bygga huset, med virke och arbetskostnader gick på 110.000 kronor. Köksinredning med skåp och vitvaror kostade cirka 10.000, brunnen med pump 12.000 - 13.000 kronor, säger Manne.

- Lägg därtill diversekostnader. Så summerar en skrivare, som är dålig på att räkna, till en kostnad på 135.000 - 140.000 kronor i grova siffror. Och fastighetsskatten, ja den var senast 71 estniska kronor. En femtilapp eller så. Som överallt annars tillkommer avgifter för el och sophämtning, men det är småsummor.

Manne och Maj-Britt Nibon har som tämligen nyblivna pensionärer skaffat sig ett nytt liv och många nya vänner på andra sidan Östersjön. Till Uppsala och lägenheten återvänder de väl under vinterhalvåret, men nu på höstkanten har de absolut ingen hemlängtan. Nu bor de i något som många säkert skulle kalla en riktig avkrok i estnisk glesbygd. Vad fyller de tiden med?

Ingen tid över

- Vi har knappt tid över, säger de med en mun. Det är tomten och det är gäster, och det är engagemang i estlandssvenska sammanhang. De har hjälpt till i Aibolands museum i Hapsal, de har varit med och röjt vid den nyrustade prästgården på Nuckö, där förre biskopen Sven Danell bodde på 30-talet. Och nu skall Maj-Britt ut i bärskogarna med grannanterna.

- Om vi inte hade byggt här hade vi kanske rest mer. Men det här känns rätt, och som sagt, det är det bästa vi gjort.

Estlandssvensk folkmusik



På kvällen måndagen den 3 augusti i år samlades en nyfiken grupp på Svenskygården i Roma. Svante Lagman skulle hålla ett föredrag om tagelharpa och säckpipa och dessutom utlovades det musikaliska prov på dessa exotiska instrument. Det blev en intressant kväll med en god blandning av fakta och underhållning. Den finlandssvenske musikforskaren Otto Andersson besökte de estlandssvenska bygderna i början av 1900-talet och sökte efter medeltida ballader och romanser. Han hittade ingenting av detta. Det enda han fann var korta bröllopssekvenser med enkla melodislingor. Dessa slingor hade bevarats från medeltiden till vår tid och med dem de uråldriga instrumenten tagelharpa och säckpipa. Tagelharpan finns bevarad i några olika skepnader i randområdet av det nordiska kulturområdet; från de brittiska öarna till Karelen. Den estlandssvenska/estniska säckpipan är av en östlig variant, besläktad med den grekiska och den sydslaviska. På bilden här visar Svante hur en tagelharpa ser ut.

Jörgen Hedman

70 år sedan Svenskbybornas emigration

SVENSKBY SIDAN



Till sommaren är det 70 år sedan Svenskbyborna som kollektivt lämnade Ukraina för att emigrera till Sverige. De lämnade Sovjetunionen för att få leva i fred med sin nationalitet, sin lutherska tro och sitt ställningstagande för en privat äganderätt till den jord de brukade. De flesta stannade i Sverige men många fortsatte också till Kanada där det sedan 1880-talet fanns svenskbybor, bosatta och tre grupper om sammanlagt knappt 250 individer reste ju slutligen tillbaka till hembyn i olika omgångar. Vid det förra jubileet – 1989 – hade kontakten nätt och jämt återknutits med släkt och vänner i Ukraina efter att ha varit nästan helt avbruten under drygt 40 år. Nu kan vi se tillbaka på tio år av regelbunden kontakt. Det har också varit möjligt att med hjälp av tillgängligheten till olika arkiv bedriva seriös forskning rörande Dagösvenskarnas och Svenskbybornas historia. Därför har även ett par böcker publicerats i ämnet sedan 1989. Fören-

Gravgården i Gammalsvenskby för ett par år sedan. Kjell Knutas leder en minnesstund för de avlidna. Här deltog ett flertal av de svenskspråkiga i byn.

ingen Svenskbyborna kommer att arrangera olika festligheter i samband med jubileet runt den första augusti 1999. En kommitté under ledning av Karl-Olof Hinas ansvarar för programmet. Det mesta av firandet kommer att ske på Gotland mellan den 28 juli och den 1 augusti, men en resa till Dagö är också tänkt att genomföras. Ett stort antal svenskbyättlingar, från Sverige, Kanada och Ukraina väntas till Gotland. Ett särskilt program för inbjudna gäster såväl som ett program rörande det som är öppet för alla kommer att meddelas senare. Till 70-årsjubileet kommer sedan en minnesskrift att ges ut. I denna kommer artiklar med anknytning till såväl den sista tioårsperioden, som till svenskbyborna i övrigt, att finnas med. Det tillkommer ständigt nytt material ur nyupptäckta arkiv och samlingar

Svenskbysidan vill sedan önska en riktigt God Helg med följande recept på vetebröd enligt Maja Kotz (f Buskas). Detta behövs: 1/2 liter filmjöl, 100 g jäst, 2 ägg, 2 tsk salt, 150 g margarin och 1,8 kg vetemjöl. Värm filmjölken till kroppstemperatur och blanda sedan i alla de övriga ingredienserna. Arbeta degen smidig (gärna med maskin) och låt den jäsa ungefär 30 minuter.

Ta sedan upp degen på bakkbordet och dela av och rulla bullar eller längder som får jäsa ytterligare i 15-20 minuter. Längderna gräddas efter detta i en ugn uppvärmd till 225 grader cirka 30 minuter (i mitten av ugnen) och bullarna 10-15 minuter i samma värme. Detta vetebröd passar bäst till dopp i grytan eller som frukostbröd med julskinka och senap på en morgon i julhelgen.

Låt er väl smaka!

I samband med att min fru, Birgitta, gick igenom gamla skolböcker upptäckte hon i "Realskolans läsebok", andra delen utgiven 1947, en berättelse av Sven Jerring med titeln "En liten svensk pojke" som handlar om ett besök i Reval och sammanträffande med estlandssvenskar.

En vacker morgon kom jag seglande i flygmaskin högt över Finska viken. Jag var på väg runt Östersjön genom luften och hade den morgonen givit mig av från Helsingfors för att hoppa över till Reval, huvudstaden i Estland. Så småningom hade jag Reval under mig, och det kändes rätt konstigt att hamna där på ett så nymodigt vis.

Reval är nämligen den mest ålderdomliga stad man kan hitta, den tog sig

sig själv. Det gör den gärna. Husen resonera med varandra och med gatstenarna och med lyktorna och kanske med månen och stjärnorna och molnen även, mest om gamla tider förstås, gamla goda tider utan hissar, som kila upp och ned i husens inre, och utan lastbilar, som sätta väggarna i dallring, och utan flygmaskiner, som faktiskt kunna trilla ned på taken med dunder och brak.

De tala lågt, husen, men går man varligt och utan brådska och verklig bemödar sig om att lyssna, så kan man uppfatta mycket av vad som sägs. Jag försöker mig gärna på det. Medan Revalborna som bäst sussade i sina sängar, drev jag därför omkring i staden. Och nog snappade jag upp ett och annat, där jag gick bland lutande kåkar, som sett många släktled födas och dö, och genom vittrande portar, som en gång bevakats av karska krigare i hjälm och harness, och längs den höga ringmuren, som varit Revals pansar men som staden vuxit ur för länge sedan. Efter en god stund stannade jag framför

blev jag alldeles förfärligt intresserad. Jag visste ju, att några tusen personer av Estlands befolkning äro av svensk börd och att några hundra bo i Reval, men aldrig hade jag vågat hoppats att så där av en slump stöta på estlandssvenskar. Vi pratade hit och dit om Sverige och Estland och svenskar hemma och svenskar ute, och det visade sig, att av de tre bara en av de båda äldre besökt Sverige och det på helt kort tid, förresten. Den andre pojken hade aldrig förr träffat en sverigefödd svensk, en rikssvensk, och likafullt talade de den bästa möjliga svenska. Och de hade mycket väl reda på Sverige och på vad som hände och skedde där, pojken också.

Jag förstod lätt, att de inte hade särdeles gott om pengar, och bekymren av den sorten gjorde de ingen hemlighet av. Men inget förmådde hindra dem från att varje år begagna en del av sina ringa inkomster till prenumeration på svenska tidningar och inköp av svenska böcker, och boksändningarna brukade alltid innehålla en pojkbok eller två, och man förstår nog, vem de böckerna avsetts

En liten svensk pojke

med sina vita takkanter och vita åsar alldeles märkvärdigt ålderdomlig ut även uppifrån – dylika vitbandade tak, av tegel förstås, hade man nämligen förr i tiden och har man alltså fortfarande i Reval, där förresten många hus äro så rika på år, att de antagligen skulle ramla ihop i förgävelsen, om man lade på dem nymodiga plåttak.

Till Reval borde man helst komma i skramlande hästskjuts eller allra helst promenerande på egna fötter. Men jag hade nu inte tid att tänka på vad som passade sig, därför for jag luftledes. Jag damp ned mitt i medeltiden, när jag damp ner i Reval. Husen voro lika ärevärdigt gamla som taken på dem, och vad gatorna beträffar, så sade mig mina tår allt jag behövde veta om deras ålder. Trottoarerna lågo nämligen gott och väl en decimeter högre än körbanan, och jag sparkade till den stendecimetern titt och tätt och med rejäl kläm, eftersom jag inte lyfte fötterna högre, än jag vant mig vid här hemma. Nå, jag aktade mig, sedan jag dansat på ett ben några gånger, och tröstade mig med tanken, att de höga trottoarerna gjort god nytta på den tiden, då man inte bekymrade sig om renhållning så värst mycket och gatorna liknade gytjtiga diken mest av allt. Och på pricken sådana trottoarer borde Reval ha.

Mitt i medeltiden damp jag ned, sade jag, men det förstod jag först riktigt under min nattpromenad i Reval. Jag brukar tycka om att se på främmande städer nattetid också, sedan de flesta andra människor gått och lagt sig och inte störa sin stad utan låta den tala för

ett gammalt, gammalt litet hus invid ringmuren. Ja, det var rentav blott ett halvt hus, försåvitt inte resten fanns på murens andra sida. På min sida syntes i varje fall inte mer än en halva, vid takåsen slutade den lilla stugan helt hastigt och lustigt, och muren tog vid. Det såg för näpet ut, och jag tänkte nog, att ett sådant hus måste ha mycket på hjärtat. Det teg dock, och snart begrep jag orsaken – steg och röster av människor, som närmade sig. Först blev jag förargad. Men så erinrade jag mig, att det var sent och att jag inte hittade tillbaka till mitt hotell igen och att jag förr eller senare måste leta reda på det för att sova några timmar.

Tidigt morgonen därpå skulle jag flyga till Riga, Lettlands huvudstad, och jag ville inte slumra till i luften. Alla dagar får man minsann inte leka fågel. Så jag lade mig i kölvattnet efter trion, som kom – de voro tre, två män och en pojke – i förhoppning att lotsas in på gator jag kände till. Ett tu tre spetsade jag öronen. De talade ju svenska! Och jag klev fram och talade om, vad jag hette, och frågade om de kunde ge mig en körare åt rätt håll. Jo bevars, de skulle de visst, de skulle gärna föra mig ända till hotellet. Vi språkades vid. Jag trodde dem vara finländare, finlandssvenskar, men aj! där trampade jag i klaveret, så det klang. Finlandssvenskar, nej då. Svenskar, riktiga svenskar. Nu talade de med ett ganska tydligt sjungande tonfall, onekligen, och jag undrade av den anledningen, om de möjligen vore norr-länningar. Inte det heller, utan reval-svenskar. Riktiga svenskar ändå. Strax

för. Många av de böcker vi tycka bäst om har säkert den lille revalsvensken läst. I den svenska församlingens skola gick han förstås och stiftade lika nära bekantskap med Selma Lagerlöfs Nils Holgersson och Heidenstams pampiga svenskar, som vi göra eller ha gjort. Alla tre kände sig som svenskar.

-Vi svenskar här ute håller ihop och hjälper varann, sade de, och delar med oss av våra kunskaper åt varann och av våra pengar även för den delen. I vårt och torrt håller vi ihop för att inte förlora vår svenskhet. Det är den fasta punkten i vårt liv, miste vi tron på den, så skulle vi på några årtionden försvinna i massan av ester och ryssar och tappa tron på oss själva samtidigt och bli mindre värda än nu.

"Vi svenskar" – och då tillhörde den lille pojken och hans far en släkt, som kommit till Estland på 1600-talet, och ingen av den släkten hade sedan varit utanför Estlands gränser. Svenskar ändå, svenskar genom seklerna fram till våra dagar... Den lille fyren hade nog gapat stort, om han upptäckt, att mina ögon blevo fuktiga, när han förbigående nämnde något om "oss svenska pojkar". Och än värre hade han gapat, ifall jag förklarar mig med att jag var så rörd och så stolt över att höra till samma folk som han och hans far och förfäder. Han hade rakt inte kunnat finna något märkvärdigt i det. Men här hemma förstår man mig kanhända. Förstår, varför jag vid hotellets dörr kramade hans hand så hårt, att det nästan gjorde ont i den, och varför jag i mitt museum bevarat ett visitkort med hans och de bägge män-

Rågöarnas folkliga kultur i museet i Keila.

Eftermiddagen den 21 juni samlades ett stort antal intresserade i det i år 10-åriga Landskapsmuseet i Harrien, som inryms i huvudbyggnaden av Keila herrgård.

På väg upp för trappan fastnade allas blickar på stora fotografier, där Rågöarnas naturlandskap vände sin grönska mot besökaren. Sedan följde förstoringar av Per Söderbäcks foton från 1927. Där stod också en liten flicka, densamma Sigrid Öström, som efter 60 år till sin förvåning mötte sig själv, när hon i somras kom för att besöka utställningen.

I salen har det anordnats en utställning om Rågöarnas folkliga kultur. Denna idé föddes redan tidigt hos forskaren på museet, Aivar Pöldvee. Han har i årtal intresserat sig för och forskat i rågöbornas historia. Det är han som i text gjort en utmärkt översikt av rågöbornas liv och leverne.

Denna kompletteras med en mångfald föremål, just sådana som var utmärkande för Rågöarna. Här finns kärl av trä, lätt att skåda från alla håll, tack vare konstnärernas och formgivarnas, Krista Lepland och Rein Sepius, kluriga idélösningar.

Här och var fångas ögat också av rågöbor i folkdräkt; det är skyltdockor i såväl fest- som vardagsdräkt. Dessa och många andra föremål kommer ur samlingarna från Eesti Rahva Muuseum (Estlands Folkmuseum). Där har de blivit framtagna av museets utställningskurator Piret Üunapuu. Piret har under flera år forskat och skrivit om estlands-

nens namnteckningar, tillsammans med ett brev med underskriften "Farbrors lille svensk i Reval". Jag minns, att ett annat brev anlände med samma post som revalpojken; från en gammal bekant i USA, svenskamerikan sedan femton år tillbaka. Det var skrivet på engelska, "för på femton år glömmer man bort det gamla språket, you see". Jag läste det ju, men sedan vandrade det inte ned i museilådan, utan i våningen under, papperskorgen. Revalbrevet skulle inte godkänna sällskapet, föreföll det mig, om än amerikabrevet var betydligt finare att se på i fråga om både papper och handstil. Men skillnaden därvidlag försvann i min tanke till rakt ingenting i jämförelse med skillnaden mellan femton och trehundra – de trehundra år som gått, sedan en viss pojkes stamfar för alltid lämnade Sverige. *Fred Borrmann*

svenska föremål. Rågöarnas föremålsamling fördes till Tartu av professor G. Ränk i samband med evakueringen av Rågömuseum på våren 1940. Museet har också tidigare förvärvat föremål och följaktligen uppgår rågösamlingen på ERM till 378 föremål.

Utställningen fullkomnas av videovisning, som består av filmupptagning från republiktiden före kriget, av bröllop, vardagsarbeten och invigning av museet på Lilla Rågö. Som påbyggnad

till denna svartvita del finns upptagningar i färg från öarna, där det dock för närvarande saknas mänskligt liv. Denna del av filmen tillkom på våren detta år, under tre blåsiga majdagar. Öarna gästades av A. Pöldvee, P. Üunapuu och kameramannen Janno Simm. Janno studerar för närvarande vid universitetet i Tartu, filmning har han lärt sig i Danmark. Sällskapet anlände med gränsbevakningens fartyg från Paldiski, men på grund av stormen fick man göra landstigning med liten gummibåt. Man övernattade på Lilla Rågö i den enda byggnaden med tak, som då och då används av fyrens uppsyningsman. På den tredje dagen anlände även Göran Hoppe.

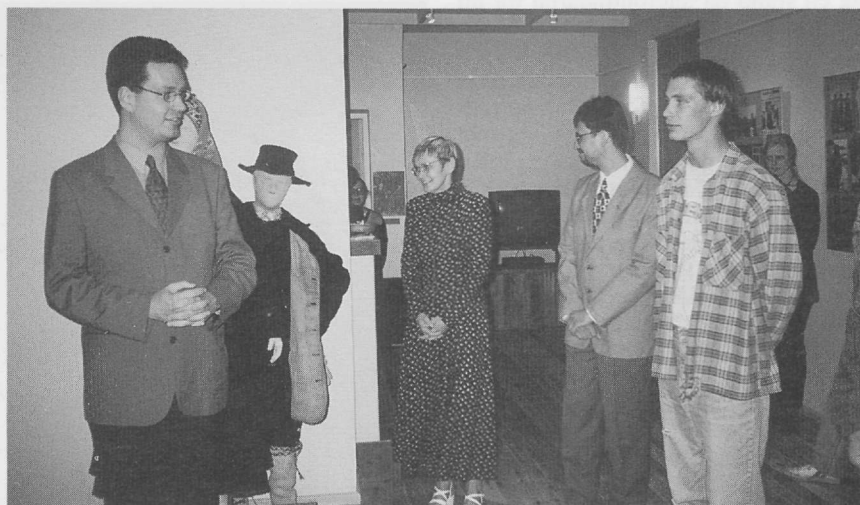
Eesti Kultuurkapital (Estlands stödfond för kultur) bidrog till genomförandet av utställningen.

Utställningen kan även ses nästa år i Tartu som en del av den planerade stora utställningen om estlandssvenskarna. Dessutom skall utställningen också "vandras", såväl till Ösel som till andra ställen, till och med Finland.

Väl mött nästa år i juli i Tartu!
Juta Holst

Forskare vid Estlands Friluftsmuseum

Från invigningen av Rågöutställningen på museet i Keila. Invigningstalade gjorde Niclas Trouvé, förste sekreterare på Sveriges ambassad i Tallinn. I vignetten den glada Piret Üunapuu och Aivar Pöldvee i mitten. Till höger Alar Schönberg från Aibolands Museum. Foto: Eesti Rahva Muuseum, Tartu/Dorpat.



Dagens museala samling på Stora Rågö. Foto: Eesti Rahva Muuseum, Tartu/Dorpat.



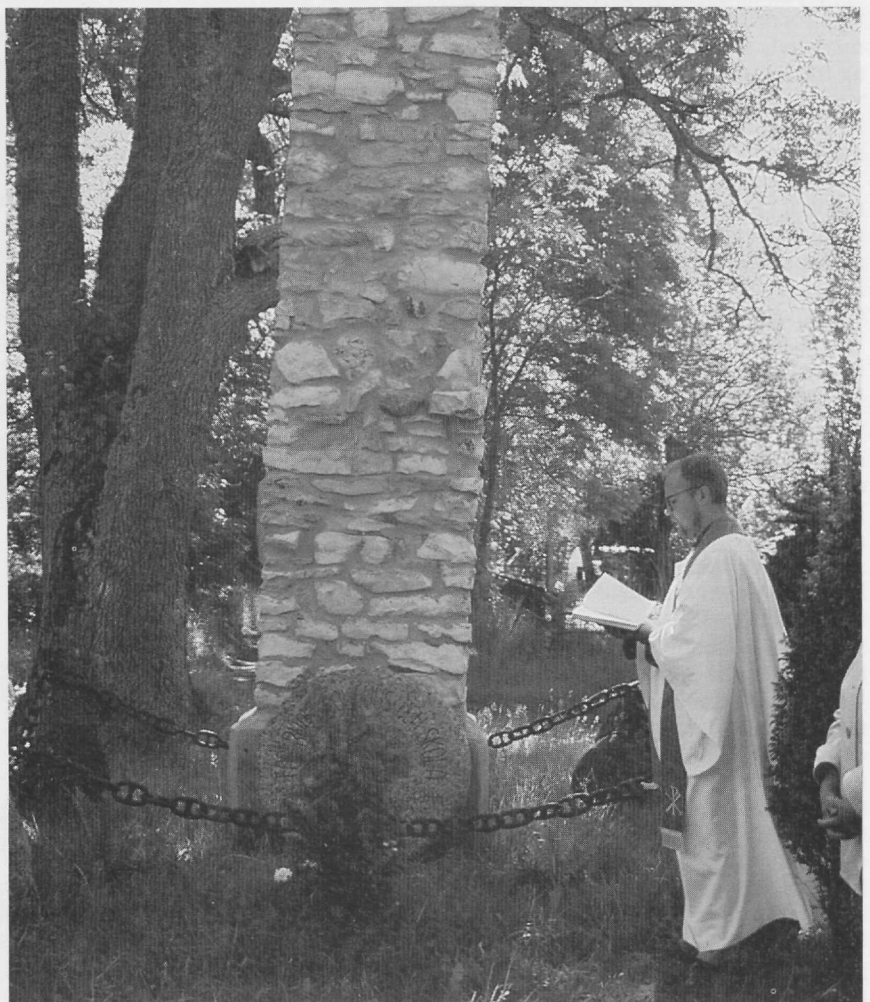


Borrby i våra hjärtan...

Himlen är blå, små lätta moln syns långt ut över Västergårda, solen skiner över byn, allt är stilla frid, det är söndagsmorgon i juni. Man hör fåglar kvittra, svalor som seglar i luften, sätter sig en stund på telefonträdarna för att snabbt flyga iväg till sitt. Doftande syren och en härlig skir grönska. Då går tankarna tillbaka till barndomsåren. Man blir vemodig och hänförd. Man ser i sitt innersta många bybor skynda sig mot bönhuset. Morgonsysslan i ladugården var överstökad, nu sökte man sig till gemenskapen och andaktstunden, som var brukligt, släkten följer släktens gång. Folk i alla åldrar ville vara med, de kom från hela byn, klättrade över stättor, grindar öppnades, alla hade samma mål. Små barfotabarn höllo vuxna i handen. Äldre kvinnor hade blårutiga huvuddukar, yngre rödrutiga och småflickorna bar äppel- eller körbärsblommiga. Männen var klädda i vadmalskostymer och småpojkar i knäbyxor, några hade matrosmössor. Det var väldigt fint. Andakten började och alla sjöngo med. Åren har flytt men minnen lever kvar. Därför, just därför kändes denna dag så stor, man blir djupt gripen av stundens allvar och den oerhörda förändringen i byn och vid denna heliga plats som alla bybor minns med vördnad och tacksamhet. Byggnaden är borta, så även de flesta församlingsbor. Ett trettioal personer i varierande åldrar ville vara närvarande vid den lite unika gudstjänsten ute i den vackra bygden. Det blev en välsignad dag!

Naturen kunde inte vara underbarare. En stilla försommarvind lekte i det höga vajande silverglänsande gräset på den forna kvarnbacken i Väster. Grönskan, fågelsången, syrendoftan och så

En välsignad dag...



dagens föremål! Bönhuskorstenen! Den står där så majestätisk, rak, hög, lite fundersam inför dagens högtid. Himlavalvet var blått också i dag och solen sken så vänligt. Allt var stilla, klockan närmade sig elva. Besökarna började anlända. Några kommo Västorgatna, några Storgatna, en del nedför Dombacken och sist kom huvudpersonen diakonen Ants Rajando. Vi gingo upp för den gamla trappstenen, upp på den gräsbevuxna grunden där gudstjänsten inleddes med "Blott en dag", en kort beskrivning av Katarina om byns skola och bönhus följde. Olle Häggblom över-satte allt under sammankomsten. Rajando talade så starkt och vackert om denna plats, sedan välsignade han den och önskade att den skulle förbli bevarad i framtiden, samt bli borrbymarnas minnesplats och ge besökarna en stunds vila och ro med eftertanke. Viive Kasterpalu tackade för vad de forna borrbymarna gjort och ännu betyder för alla de som bor i byn nu. Gudstjänsten avslutades med "Härlig är jorden".

Kyrkkaffet avnjöts på södersidan av bönhuset. Viive sjöng sånger med stor inlevelse till glädje för oss alla. Barnen njöt av coca-cola och bullar.

Alla voro nöjda och kommer att minnas den unika och historiska friluftsgudstjänst söndagen den 14 juni 1998.

Varmt tack till alla närvarande och medverkande!

*Katarina, Henning, Gunnel,
Charlie och Aline*



Vi önskar alla våra läsare en

God Jul och ett Gott Nytt År!

Vi vill samtidigt passa på och meddela att expeditionen på Roslagsgatan är stängd från jul till och med trettonhelgen.

Redaktionen



L J Österbloms 125-årsminne 30.7.1999, Ormsö

PRELIMÄRT PROGRAM:

1. Avtäckning av Österbloms sten vid Kärrslätts bönehus.
2. Offentlig invigning av Österbloms-dagen i Folkets hus med film och bokbeställning
3. Friluftsgudstjänst, Betania-Rälby
 - a) Minneskavalkad och presentation av gäster
 - b) Österbloms betydelse för Ormsös utveckling
 - c) Historisk tillbakablick
 - d) Sångkör
 - e) Predikan
 - f) Allsång
 - g) Gemensam måltid (soppa och kaffe)
 - h) Tyst minut och tapto på Rälby-klubba

Arrangörer: ormsöbor, frivilliga i Sverige och Ormsö Baptistförsamling

P.S. Bidrag kan sändas via SOV:s postgiro 35 13 11-6.
Märk talongen L J Österbloms 125-årsminne.

Markdonation för stugby i Roslep

Ingvar och Maimu Linneberg tillhörande Roslep Hansagården har donerat en markbit om 0,6 ha mitt i Roslep by för byggnation av en stugby. Marken är tänkt att rymma stugor på fem-sex tomter. Området kallas Rooslepa Hansastalu Selts och är en förening, som alltså äger marken.

Villkoren för dem som vill erhålla en tomt är byggpålikt inom 1-2 år. Nyttjanderätten till marken är gratis under minst 50 år med automatisk förlängning. Man skall vara estlandssvensk eller annan till estlandssvensk närstående person. De som bygger inom området blir föreningens styrelse och bestämmer själva i alla frågor. När alla tomterna är fulltecknade registrerar man föreningen med den nya styrelsen. Flera personer kan gå ihop och bygga ett hus (andels-hus). Vi vill skapa möjlighet för de personer, som inte har mark att skaffa eget boende.

Allt är klart för start. Intresserade kan vända sig till Ingvar Linneberg på tel 08-6468358, Sture Koinberg 08-659698 eller Einar Hamberg 08-210180.

Svenskan i Estland

- Det var svenska som talades! Något sådant hade jag aldrig hört förut. Det kändes mycket märkligt att här i det då isolerade Haapsalu höra detta språk.

Orden är Kaire Reiljans som en gång på 80-talet hörde några estlandssvenskar tala med varandra. Hon yttrar sig i radioprogrammet Språket som i tre avsnitt uppmärksammar svenskan i Estland. Reportern Dodo Parikas berättar att de estlandssvenska dialekterna skiljde sig stort och jämfört med rikssvenskan fanns låneord från ryskan, tyskan och estniskan. Han besöker Agneta Tomingas dagen efter hennes 80-årsdag. Hon berättar:

- Sinsemellan talade vi bymål men vi var relativt vana vid att höra rikssvenska för ofta var lärare och präster från Sverige eller från Finland. Samma sak gällde förresten Bibeln och sångböckerna. Det var lättare för oss att förstå finlandssvenska.

Agneta skrattar när hon berättar en lustig historia om språkförbistring.

- När min far som var skeppare kom till Finland med toffler var de mäktiga imponerade över ett fartyg som var fullt med denna typ av skodon. Att toffler betydde potatis på Ormsömål kunde de ju inte veta.

Agneta fick lära sig grunderna i est-

niska när hon gick i skolans 3:e klass men det var långt ifrån tillräckligt. Först i kombination med praktik kunde hon estniska rätt bra.

- 1939 arbetade jag på ett kafé men sen kom ryssarna och då skulle alla lära sig ryska. Estlandssvenska talade vi inte mycket under rysstiden.

Hilda Ivarsson som är syster till Agneta berättar att när hon kom till Sverige trodde en del att hon var från Gotland eller Ångermanland. Var hon egentligen kom ifrån var inget man avslöjade på 40-talet. Så var det bara. I Sverige har hon hållit ormsömålet levande genom att regelbundet träffa barndomskamrater.

- Men ibland har vi alla tappat bort något ord.

En annan som intervjuas är estlandssvenska museets Alar Schönberg som får frågan hur han började intressera sig för det svenska.

- Ja, det var för en 10 år sedan då vi satt och funderade över alla svenska namn på byarna som faktiskt fanns kvar under den sovjetiska tiden. Dessutom var ju min fars föräldrar estlands-

svenskar. Jag och några kompisar gick och lärde oss svenska hos Ervin-Johan Sedman.

Flera skolor

I andra programmet fick vi höra några elever som gått på Birkas gymnasium på Nuckö. En av dessa heter Kristi vars mormor är estlandssvenska. Kristi har grundliga kunskaper i svenska efter fyra år på universitetet i Dorpat och ett år i Uppsala. Nu har hon återvänt till sin gamla gymnasieskola som svensklärare. Några av er som besökt estlandssvenska museet i Hapsal har kanske träffat henne där hon ibland jobbat extra.

Svenska kan man också läsa på Paskleps folkhögskola och på Gustav Adolfs gymnasium i Tallinn. Där jobbar sedan ett år tillbaka Bosse Tillberg.

- Mitt jobb är att ge eleverna en fylligare bild av Sverige än de skaffat sig som till exempel turister. Ofta har de en alltför positiv bild som måste nyanteras. Vi läser mycket historia och går i princip igenom hela litteraturen från 1800-talet och framåt.

För dem som vill läsa svenska på eftergymnasial nivå finns två alternativ. I Dorpat och i Tallinn. Svenska är populärt. På Tallinns pedagogiska universitet hade de senast 70 sökande till 7 platser. En lärare påpekar att kunskaper enbart i svenska inte längre garanterar bra jobb.

- Den måste kombineras med något annat ämne t ex juridik, ekonomi eller journalistik.

Måste förstå skånska

I den tredje delen av programmet får vi höra skåningen Stig Örjan Ohlsson som är professor i nordiska språk i Dorpat. Han arbetar sedan 4 år tillbaka med en ny ordbok, estniska till svenska. Någon bra sådan har inte publicerats sedan Per Wieselgren 30-tals upplaga. Efter att ha glömt bort några bokstäver är de nu snart klara.

Ett resonemang förs om dialekterna och att ester som lär sig svenska har en egen dialekt som skiljer sig från den finnar talar. Detta tycker Stig Örjan är bra och är något som befäster gemenskapen i Östersjöområdet.

- Den estniska dialekten kan bli lika naturlig som min skånska.

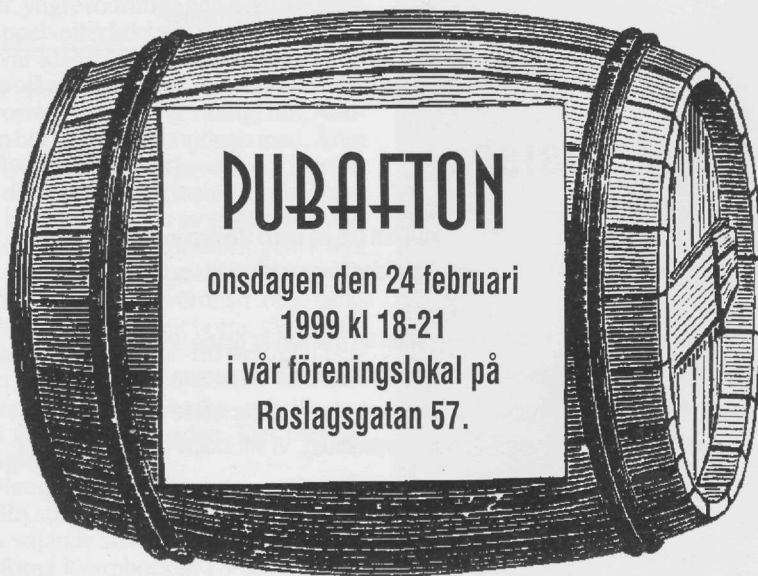
Förresten måste alla elever klara av att förstå min skånska för att bli godkända avslutar professorn i Dorpat med en nästan synlig glimt i ögat.

Tänk på vad ni säger

Svenska språket förde under hela sovjet-tiden en tynande tillvaro i Estland. Visst gick det att läsa språket i Dorpat men till vilken nytta? Nu är det andra tider och kunskaper i svenska är ofta inträdesbiljetten till ett attraktivt arbete. Men visst finns det nackdelar. Tänk på att när ni är i Estland och pratar svenska med varandra är det allt fler som förstår vad ni säger!

Peter Nylander

Vi välkomnar alla
estlandssvenskar!



En magisterdisputation på estlandssvenska dialekter

Den 25 maj 1998 disputerade Evi Juhkam på en avhandling om dialektkontakter mellan estniska och estlandssvenska. Disputationen ägde rum vid Pedagogiska universitetet i Tallinn. Opponenterna var fil. mag. Uile Kärk-Remes och fil. kand. Jüri Viikberg. Dissertationen handlar om den språkliga växelverkan som skedde under många hundra år mellan de estniska och estlandssvenska dialekterna och som har påverkat utom de kustsvenska målen och de begränsade estniska dialekterna även det estniska riksspråket. Evi Juhkam beviljades enhälligt magistergrad i filologi.

Evi Juhkam härstammar från området kring Rågerviken [området på fast-

landet söder om Baltischport/Paldiski. J.H.J. Hon var med att grunda Samfundet för estlandssvensk kultur 1988 och är medlem i kyrkorådet för den svenska S:t Mikael församlingen i Tallinn. Hon belönades 1992 med Hagforsmedaljen (den finlandssvenska föreningen Svenska folkskolans vänners 100-årsmedalj) för "Förtjänstfull gärning till förmån för den svenska kulturen".

Kullo Remme

Kyrkorådsledamot i den svenska S:t Mikael församlingen i Tallinn.



Kommentar:

Evi Juhkam tillhörde den grupp av estniska språkforskare som i oktober 1981 gjorde en femdagars studieresa till Gammalsvenskby för att studera den kvarvarande dialekten där. Evi fick med sitt öppna och vänliga sätt genast en god kontakt med flera i byn och 1990 var hon med om att ordna så att Emma Malmas och Emil Norberg kunde komma till Dagö och möta den grupp av svenskbybor som besökte Estland för första gången då. Emma och Emil bodde hos Evi under sin mellanlandning i Tallinn och de talade varmt om den gästfrihet och vänskap de blivit bemötta med. Evi har samlat in dialektprov sedan 1967 och har 55 timmars bandupptagningar med estlandssvenskar och 24 timmar med svenskbybor. Ur slutordet i det skriftliga referatet av arbetet vill jag tillfoga följande citat: "1. Estniskan har övertagit en mängd estlandssvenska lånord, största delen av dessa förekommer i estniska dialekter. En tredjedel av dessa lånord berör fiske och sjöfart. Det finns även en mängd översättningslån (direkta översättningslån, hybridbildningar, kontaminationer, betydelselån, folketymologiserade lån)."

Det är roligt att nu se att Evi Juhkams forskning även vunnit akademisk erkänsla. Hjärtliga lyckönskningar från svenskbybor och estlandssvenskar genom

Jörgen Hedman.

Lyckad presskonferens i S:t Mikael i Tallinn

För att visa hur långt restaureringsarbetet kommit och också för att berätta om Mikaelskyrkans långa och intressanta historia hade Ivar Boman, dynamisk kyrkorådsordförande, kallat till presskonferens i sin kyrka. Ett 30-tal intresserade hade hörsammat inbjudan och fick lyssna till det pågående arbetets arkitekter, antikvarier, entreprenörer och konsulter. Inledningsanförandet hölls av den nytilträdde svenska ambassadören Elisabet Borsii Bonnier som mycket engagerat berättade om sitt och svenska statens intresse av att Mikaelskyrkan blir återställd så nära sitt ursprungliga skick som möjligt.

Den svenska insamlingsstiftelsen S:t Mikael i Tallinn Kyrkofond representerades av Seppo Friare, från vänförsamlingen S:t Mikael i Sverige och av sin sekreterare Göran Pettersson.

Dessa två kunde berätta att inte bara byggnadsarbetet går framåt, också församlingens liv fortsätter att utvecklas. Thea Boman har just färdigställt söndagsskolerummet där de 20 barnen nu fått en egen lokal att vara i. Gudstjänstlivet blomstrar och en vanlig söndag kommer ett 70-tal besökare till gudstjänsten. Svenskundervisning, konfirmationsläsning och hög kvalitet på musiklivet är utmärkande för församlingens arbete. Tre TV-kameror och journalister från Estland, Sverige och Finland kommer att bidra till ökad information om vårt katedralbygge i Tallinn efter den lyckade presskonferensen.

Göran Pettersson

Anm. Bland talarna märktes även Sulev Mäeväli, Tallinns stadsmuseums "tea-dusdirektor", chefen för Estlands Riksantikvarieämbete, generaldirektören Jaan Tamm, som hade en hälsning till församlingen från Estlands kulturminister Jaak Allik, direktören Kalli Maia Holland, Vana Tallinn A/S som utför projektarbetena för kyrkan, styrelsemedlemmen i Celandier Eesti A/S, koordinatören för "Projekt Österled" Marek Press. Katrin Maandi från Kulturministeriet tolkade.



Ivar Boman möter i porten på Riiutli 9 den 9 november 1998.



FOTO: LIINA ASK

Gustaf Adolfsdagen i Dorpat 1998. Korp! Ugala, Dorpat och Uplands nation, Uppsala hedrar konungen vid hans staty.

Rapport från Dorpat

av Per Ehn

Swisch! Pang! Svärdet viner genom luften och snärtar till alldeles intill mig på bordet. Man bävar inför vad som närmast skall ske. Det är "formellt ölbord" på Korp! Ugala, en av studentnationerna i Dorpat. Det är en strikt förkrigstida etikettformalia som gäller. Med ett enormt svart, blått och vitt epitafium med flaggor i bakgrunden, sitter den bistre åldermannen och bevakar att tillställningens starkt tyskinspirerade exercis efterföljs. Undertecknad fick senare även sticka det nämnda svärdet genom studentmössan, för att bevisa sin lojalitet till landet och studentnationen.

En speciell, på sitt sätt ålderdomlig stämning råder i Dorpat vid sidan av en stark nyorientering mot den nyöppnade världen omkring.

En institution med trasmattor och TV4-morgnar.

"Jag är minibusschaufför och kopiatorreparatör", skojade professor Stig-Örjan Ohlsson ödmjukt vid ett tillfälle då han skulle beskriva sin egen arbetsroll. I själva verket förestår han på ett framtidsinriktat sätt den skandinaviska institutionen i Dorpat. Vid denna institution har undertecknad fått förmånen att fungera som hjälplärare i svenska, vid sidan av studierna i estniska. I likhet med många andra besökare överraskades jag när jag kom hit, av de goda språkkunskaper studenterna uppvisar. En viktig anledning till de goda resultaten är just

den konstruktiva, gemytliga andan som råder på Skandinavistika. Där finns en sorts hemkänsla. Man tar t ex ofta av sig skorna när man går in. På golvet ligger vackra enkla trasmattor. På fredagarna bjuder lärarparet Göte och Liina Ask hem sina studenter till sin lägenhet och vardagsrumssoffa, för att titta på TV4:s morgonsändningar. En okonstlad enkelhet och omtanke som betyder mycket.

Staden välkomnar

Dorpat är väl värt en längre vistelse. Inte minst för den som har intresse för estlandssvensk och svensk historia. Historiska arkivet har ett digert material på

Skandinaviska institutionens nya lokaler finns på översta våningen i detta så kallade "Babels torn", t h på bilden. Det ligger mittemot universitetets huvudbyggnad.



FOTO: GÖTE ASK

Estlandssvenska undersökningar på båda sidor av Östersjön.

Studier av estlandssvenskarna har varit en av temainriktningarna på institutionen sedan något år tillbaka. I våras framlades två diplomuppsatser, som det heter här, om den estlandssvenska historien. De var skrivna på svenska av unga estlandssvenskar. Till i vår kommer en student att skriva sin uppsats om estlandssvensk folktro, någon om ortnamnen och en ytterligare om estlandssvenska efternamn. Ett par olika föreläsare har talat om specifikt estlandssvenska frågor. Institutionen vill gärna bli en del av ett vetenskapligt estlandssvenskt nätverk tillsammans med t ex Aibolands museum i Hapsal och andra institutioner i Estland, Sverige och Finland. Ett sådant nätverk skulle kunna betyda mycket i t ex en jämförande forskning. Till i maj nästa år har institutionen planerat en studieresa till Gotland. Detta ser vi fram emot och arbetar aktivt med att förbereda. Som bekant finns många intressanta band mellan Estland och Gotland och Gotland och estlandssvenskarna.

Estland välkomnar fler turister!

Drygt 500 utställare från 20 länder deltog på resemässan Scandinavian Travel Market 1998 som genomfördes den 23-25 september. Den dominerande delen av företagen kom från länderna runt Östersjön.

Den 24 augusti fick jag tillfälle att besöka Älvsjömässan i Stockholm.

Försedd med en inbjudan från Kustbons redaktör styrde jag mina steg till utställningshall B. Där skulle finnas en monter som i katalogen hade rubriken Estonian Tourist Board, alltså Est-

lands turistbyrå. Under skylten Estland fann jag det jag sökte.

Jag hälsade och frågade vilket språk vi skulle samtala på. Jo, svenska naturligtvis. Alla i montern talade bra svenska, dessutom naturligtvis estniska och även engelska. Här visade 4 researrangörer

plus städerna Tartu, Pärnu och Kuressaare samt Hotel Viru och Estoniatatern tillsammans vad Estland kan erbjuda turisterna för år 1999. Estlands turistbyrå har hjälpt till och med statliga medel bekostat de välgjorda broschyrerna, varav flertalet var med engelsk text. –Utställningen skulle några veckor senare till London.

Efter att ha informerat mig om vilka företag som medverkade här i Stockholm och bläddrat i det mesta av materialet så fastnade jag för Restlings Reseservice. De erbjuder ett stort antal bussresor med inkvartering på många orter. I Haapsalu kan man få helpension 6 dagar på nyrenoverade hälsohemmet Laine för EEK 3.500 inkl 3 olika behandlingar per dag, bl a gyttjebad. Resekostnader från Sverige tillkommer. Men även Pärnu och Kuressaare erbjuder liknande vistelser med behandlingar.

Med händerna fulla av välgjorda broschyrer vandrar jag vidare. Runt hörnet finns Estlines monter och lite längre bort visar Krantas Travel från Litauen att det numera finns båtförbindelser mellan Stockholm och Klaipeda. Östersjön har mycket att erbjuda vid sina stränder. *Margit Rosen Norlín*

FOTO: MARGIT ROSEN NORLÍN



svenska. Här kan man läsa protokollen från de långa rättsprocesserna mellan baroner och ormsöbor, eller veckla ut en enorm 1600-talskarta över Rågöarna.

Kristen Keel & Koolitus, heter en sympatisk mindre språk- och översättningsbyrå. Till våren skall de här i Dorpat genomföra en skraddarsydd tvåveckors språkkurs i estniska, för estlandsvenskar bosatta i Sverige. Kursen riktar sig främst till dem som får mark tillbaka, de som kanske vill bygga här, eller på olika sätt behöver en slags bas-språkkunskap för att hjälpligt kunna klara kontakten med kommuner och andra myndigheter i Estland.

Förhoppningsvis kommer kursdeltagarna att kunna bo en av staden verkliga pärlor; Uppsalahuset på Jaanigatan. Huset, som är stadens äldsta trähus, har varsamt renoverats under ledning av Upplandsmuseet i Uppsala, som en del i vänortssamarbetet. Huset fungerar dels som gästhem, öppet för alla, och dels som ett "Uppsala-centrum" i Estland. Här möts man av vackra tidstroga ta-

peter, skurgolv, IKEA:s 1700-talsmöbler, linoljefärger, toppmodern kök, WC och dusch, trevlig personal och humana priser. Mitt i gamla stan.

Ett bra ställe när man skall gå ut och äta är "Neljas aste", som ligger intill hösta domstolen (därav namnet "fjärde steget/instansen), bakom domkyrkorui-

nen. Stora matportioner, bra priser och en av de mer ombonade miljöerna. Kan även ta emot större sällskap. Mest "inne" just nu är dock den irländska krogen "Wildes", ett stenkast från Hotel Barclay på Vallikraavigatan. Staden trevligaste restaurangpersonal, god och annorlunda mat, ofta levande folkmusik.

Uppsala-maja (huset) Språk: svenska eller engelska
Jaani 7, EE-2400 Tartu. Tel +009372 7 44 19 31 Fax: 44 19 35.
E-post: uppsala@tartu.astronet.ee

Kristen Keel & Koolitus Språk: svenska eller engelska
Vabaduse pst 2-18, 51004 Tartu. Tel: 30 44 00. Fax 30 44 01

Skandinaviska institutionen, Skandinavistika,
Tartu Ülikool, Ülikooli 17, EE-2400 Tartu. Hemsida: www.ut.ee/nord/

Turistinformatio Tartu turismiinfokeskus,
Raekojaplats 14, EE-2400 Tartu Tel: 43 21 41. Fax: 43 21 41.
E-post: info@tartu.turism.ee Hemsida: www.estonia.org/tartu

Samtliga telefon- och faxnummer föregås från Sverige av: 009 372 7.



Folke Elbornsson hade dagen till ära skrudat sig i en prästkappa modell äldre.

Kyrkodagen

Jag är född i Spithamn, men har också rötter i Roslep, där min mor är född. I Rosleps kapell möttes de två byarna. För ett par år sedan väckte jag tanken i Rickul/Nuckö Hembygdsförening att kapellet borde restaureras. Föreningen beslutade att stödja projektet och startade en insamling. SOV stödde genom att besluta att kollekten vid årets kyrkodag skulle tillfalla restaureringen av kapellet. Nuckö kommun har officiellt meddelat att man önskar en uppbyggnad av kapellet och likaså kyrkorådet i Sankta Katarina församling som med kapellets hjälp vill återuppväcka kyrkligheten i området.

Under kyrkodagen leddes gudstjänsten av kyrkoherden Folke Elbornsson, svärson till Sven Danell. Gudstjänsten, som var en gåva till kapellet, genomsyrades av högtidlig glädje. Elmar Nyman berättade engagerande om

kapellets historia och om minnen fram till våra dagar. Undertecknad gjorde nedanstående upprop inför kollekten, som samlades in av vackert folkdräktklädda kvinnor.

"Först vill jag tacka alla er som redan har gett bidrag till restaureringen av Rosleps kapell, både med pengar och andra gåvor.

Restaureringen av Rosleps kapell kommer att kosta mycket pengar. Men vi som arbetar med frågan tänker inte att bara estlandssvenskar skall bekosta uppbyggnaden. På den tiden, då svenskbygden var en välbefolkad och levande bygd med urgammal svensk kultur, ansåg man i Sverige att det kyrkliga livet i området var så viktigt att man satsade pengar till missionärer och präst.

Sverige skall än en gång få möjligheten att göra en insats, men nu i den moderna svenskbygden.

Den gamla tiden, då det fanns både bönhus och kapell, kan inte komma tillbaka. Det nya samhället är alldeles för annorlunda för att man skall kunna vrida klockan tillbaka, hur mycket man än skulle vilja det.

Men framtiden finns. Och vi vill satsa på framtiden, på de människor både i Estland och i Sverige som är intresserade av att utveckla bygden och återuppväcka kyrkligheten i Rickul för framtida generationer.

Vi vill också ta med den estlandssvenska kulturen in i framtiden och som stöd för den vill vi ha kvar den centralpunkt för estlandssvenskar som kapellet var tidigare.

Vi vill inte ha kvar kapellet enbart som ett minnesmärke eller som en ruin utan som en levande kyrklig mötesplats som kan användas under alla årstider.

Vi vill ha en framtida utveckling som bygger på den gamla kulturen. När Rosleps kapell har restaurerats omkring år 2004 kommer det återigen att finnas en kyrklig samlingsplats i Rickul, en kyrka som kan samla kommande generationer året om i alla väder.

För er som vill ge kollekt idag vill jag gärna säga att bidraget kan vara hur litet eller hur stort som helst. Alla bidrag är mycket välkomna.

Vi ber om ditt bidrag när kollekten nu tas upp och också om ditt fortsatta stöd för projektet!"

Kollekten, 8.484 kr, var överväldigande. För er andra som vill lämna ett bidrag är postgirot 55 68 81-1. Skriv Rosleps kapell på inbetalningskortet.

Låt oss visa att även vi estlandssvenskar, och framför allt vi Rickulbor, kan gå i spetsen för och stödja ett ekonomiskt krävande projekt, ett projekt som ger ett gemensamt kyrkligt och kulturellt arv till kommande estlandssvenska generationer, på samma sätt som Slöta församling i Västergötland har gjort när det gäller prästgården i Nuckö och baron Gustav von Rosen när det gäller Lyckholms museum!

Gurli Schönberg Fyhr

SOFI flyttad!

Den 2 november ägde invigningen av Oktogenen rum - Språk- och Folkminnesinstitutets (SOFI) nya byggnad. Det 8-kantiga nya tegelhuset ligger i Uppsalas arkivcentrum.

Välkomstalet hölls av direktör Björn Lindquist. Sedan uttryckte landshövding A. C. Haglund sin glädje över att samlingarna i de tidigare fyra arkiven har samlats på ett gemensamt ställe och dessutom fått fina och ändamålsenliga lokaler. Byggnaden har en säregen arkitektur; på den andra våningen står tusentals böcker på hyllorna placerade radiellt som solstrålar. Det går inte att röra sig mellan hyllorna utan böckerna beställs genom katalog.

På bottenvåningen finns märkvärdiga oskattbara samlingar. Dessa är samlade i långa höga hyllor som står i rad och flyttas genom att man trycker på en knapp. Enorma ordkortssamlingar ligger i stora katalogskåp.

Vid en av väggarna står ett stort plåtskåp med estlandssvenska samlingar. Intill står ett katalogskåp med över 50.000

ordkort. Dessa samlingar flyttades också hit från före detta ULMA-arkivet.

Här finns tusentals blad om estlandssvenskarnas folkkultur. Första samlingarna om folklivet är från början av sekelskiftet och är insamlade av Gideon Danell. På 1920- och 30-talet samlades mycket av Nils Tiberg. Största samlingarna är skrivna i Sverige strax före överflyttningen. Rickulbornas samlingarna står i första raden.

Det är ännu inte för sent att intervju sina föräldrar och andra släktingar. Låt dem berätta om gamla tider, just nu, när Estland är fritt och har kommit mycket närmare. För alla vill veta hur man levde, byggde båtar, gjorde saltresor med mera till Finland och andra hundratals händelser.

Arkivet är öppet kl 09.00-16.00 i Uppsala arkivcentrum. Adressen är Dag Hammarskjölds väg 19.

*Juta Holst
som just nu forskar i arkivet*

Grannland Estland

Text och foto: Peter Nylander

Nu är det nytt liv i de gamla svenskbygderna förkunnade reportern i tv-programmet Grannland Estland. Vi fick under 10 intensiva minuter vara med om några händelser i det estlandssvenska delen av Estland. Inslagen var gjorda av den kristna tv-kanalen i Estland vilket satte sin prägel på vinklingen.

Exposén började i Tallinn där estlandssvenskarnas dag firades den 10 maj. Ett femtiotal representanter från Nuckö, Nargö, Vippal och Ormsö samlades först i kyrkan och sedan bar det av till puben Kloostri Ait. Flera bar sina folkdräkter. Den Svenska S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn bombades 1944 varefter den tjänade som träningslokal för sportklubben Kalev fram till 1990. Den 24 september 1992 var kyrkan åter i den svenska församlingens händer. Så mycket kyrka var det dock inte kvar. Pengar samlades in och nu renoveras den med tillskott av svenska statliga pengar. Under överinseende av Riksantikvarieämbetets Helena Hanes skall kyrkan få en värdig renovering. Under ledning av Kerstin Berglund från Stockholm hölls en gudstjänst, Täby Kyrkokör sjöng, Initiativtagare till dagen heter Sofia Joons som med hjälp av kyrkan, SOV och restaurang Kloostri Ait ordnat gamla filmer, sång och dans.

Hapsal

Från Hapsal visades ett inslag från Museets invigning. Vi fick se museets initiativtagare Mairo Limbak och Niclas Trouvé från svenska ambassaden. Brudgummen Alar Schönberg sågs dansa runt med sin nyblivna hustru i det iscensatta Ormsöbröllopet. Många kända ansikten flimrade förbi i det korta inslaget bland andra Agneta Tomingas och den garbolika Maarja Loos.

Nargö

Nargö strax utanför Tallinn var nästa anhalt i programmet. Vi fick följa ett gäng svenskar som återvände till sin ö, vissa för första gången sedan de tvingats bort. Framför den gamla kyrkan hölls en gudstjänst av den åländske pastorn Märten Andersson. Kyrkan som var färdig ca 1938 hann knappt användas förrän alla fick lämna ön. Nu är just denna byggnad den enda som återstår av husen från den gamla tiden. Men frågan är hur länge. Rykten på ön förtäljde att kyrkan skulle rivas för att ersättas av ett nybygge. Ett kulturmord. TV-tittarna får träffa mor och dotter Inga och Marie Lundström (nu Markus?) som är på ön för första gången. Båda är spända av förväntan eftersom de skall kika på en strandtomt de fått tillbaka några kilometer från själva byn. Reportern frågar dottern Marie hur det känns att vara här.

- Det är ett historiskt steg att kliva iland här och gå där mina gamla släktingar gått. Se allt vackert och träffa de andra som bott här. Samtidigt jättespannande och andaktsfullt.

Hennes mamma var bara ett spädbarn när hon var här senast. De bodde i Kalamaja inne i Tallinn och använde nargöhusen som sommarbostad. Nu var hon beväpnad. Med sekator!

- Jag har med mig en sekator för jag skall ta med mig några grenar som minne från vår tomt!

Undertecknad som var med på Nargö-trippen kan intyga att det var en mildt sagt entusiastisk mor och dotter som återvände efter att de sett sin tomt. Och fina blommor hade de med sig. Nu blir det husbygge!

Vi kunde också se Margit Rosen Norlin mäta upp tomtgränser och höra att Elsa Sparwardt (född Freiberg) fun-

derade på att skaffa ett hus på sin gamla mark. Men att bo där året runt - nåä det skulle nog bli väl tufft.

Nästa ö

I det sista inslaget hamnade vi på Ormsö på S:t Olofsdagen den 29 juli. Nu är det 7 år sedan kyrkan invigdes och tv-tittaren fick se kyrkan och dess omgivning. En gudstjänst hölls av Estlands ärkebiskop Jaan Kivit, församlingens kyrkoherde Ants Rajando samt Henrik Svennungson, biskop emeritus. Vilken roll alla dessa hade framgick dock inte. En riktig kändis var också med; president Meri.

Ett kort inslag handlade om vad som hänt dagen innan. Hulloskola firade 60-årsdag och där syntes Sven Salin hålla ett tal och Maria Gilbert intervjuades om samarbetet med skolans personal för att få till stånd minnesutställningen.

Som sagt det var 10 intensiva minuter. Det timslånga Grannland Estland innehöll annars ytterligare två inslag. Det längsta var 40 minuter och handlade om människor och händelser kring en vacker men mycket förfallen jugendfastighet i centrala Tallinn. Käbi Laretei som bott där en kort tid intervjuades. Ett kul inslag som kontrasterade fint mot det estlandssvenska handlade om flärd. Det estniska modehuset Baltika firade 70-årsjubileum med en tillbakablick över husets olika klämodeller från det eleganta 20-talet över det polisongtåta 70-talet fram till modern tid.



Ett av tv-inslagen visade en gudstjänst framför kyrkan på Nargö. Kyrkan är den enda gamla byggnaden som är kvar på ön och den vill några riva och ersätta med en nybygge. Kulturmord! Bilden visar interiören, stommen av kraftiga stockar är det inget fel på.

Nucköbor!

Vi samlar nu in pengar för att kunna resa en sten på Nuckö kyrkogård för att minnas och hedra de nucköbor som försvann under andra världskriget och sovjetockupationen. En sådan minnessten för rickulborna finns sedan några år på Rosleps kyrkogård. Sätt in ditt bidrag på föreningens pg 55 68 81-1 märk talongen "Minnessten över försvunna Nucköbor".

Vår förhoppning är att minnesstenen skall kunna avtäckas sommaren 1999. Om du först vill fråga något får du gärna ringa mig på telefon 0175-713 65.

Sven G Frejman



När Agneta Tomingas firades på det estlandssvenska museet i Hapsal tyckte hon allt var för mycket. Men det var hon ensam om.

Agneta Tomingas 80 år

En av eldsjälarna kring det estlandssvenska museet i Hapsal är Agneta Tomingas. Varje torsdag samlades hon och hennes vänner för att se till att de rätta tillbehören anskaffades och den rätta tågordningen skulle formars kring det Ormsöbröllop som var själva epicen-

trum vid invigningen av museet. Utan detta järngängs frivilliga insats vete sjutton hur det hade gått. Att Agneta befinner sig på det estlandssvenska museet den 5 september är dock av helt andra orsaker. Nu är hon själv i centrum. En massa människor har samlats för att fira Agnetas 80-årsdag. Hur känns det, undrar jag.

- Det är för mycket, jag är inte värd all denna uppståndelse! Alldeles för mycket!

Jag frågar också vad hon tycker om att museet nu finns. Hon berättar då att det sedan lång tid tillbaka funnits ett behov av något slags estlandssvenskt kulturcentrum där folk kan träffas, kurser och föredrag kan hållas och att museet kan fylla det behovet. Det handlar alltså inte bara om att visa upp gamla saker, långt därifrån. Självt är hon delaktig i mer än man kan tro.

- De ringer ofta och frågar mig när de fått in någon gammal sak de ej kan identifiera och oftast kan jag svara. Så lite nytta har de av mig trots att jag nu blivit så gammal.

Museets nye direktör Alar håller ett tal till hennes ära och överlämnar ett inramat foto på Agneta i sin roll som brudens mor vid invigningsbröllopet. Sedan blev det fler tal och fler presenter varefter de närvarande högg in på buffén som fanns uppdukad i biblioteket. Just där finns förutom böcker två miniatyrrättningar. En som är gjord av Jaana Friberg (syster till Jorma som presenterades i förra numret av Kustbon) och en

av Göran Hoppes doktorander. Jaanas består av en mängd båt- och fiskeanknutna föremål vackert arrangerade. Den andra miniatyrrättningen beskriver hur arkeologiska studier skall vägleda vetenskapen om när och hur bosättningar skett i svenskbygden. Spännande! I vimplen syntes Agnetas dotter som driver Hapsal travel service och hennes son som har en skoaffär i gamla Pippi pensionat.

En av de gladaste gästerna var med dubbelt, nämligen Sven Gottkamp, han var nämligen avbildad på ett skolfoto i utställningssalen. Sven är född i Hapsal men bor i Sverige sedan 1945, vägen dit var dock en smula dramatisk. Den gick först 600 mil österut och tog 4 år. Lägger i Sibirien med andra ord. Svens mor var legendarisk lärare uppe på svenskskolan i Vippal där familjen också bodde en tid. Sven bodde dock största tiden i Hapsal på Vönnugatan. Där på vinden hittade han nästan 60 år gamla exemplar av Kustbon som han skänkte till museets arkivarie.

En annan vimplare var förre museimannen Per Ehn som kommit från Dorpat för att uppvakta. Även han fick ett inramat foto av sig själv, även det taget vid invigningen. Det som tack för allt han gjort för museet. Han fick en varm applåd.

Lokala tidningen Lääne Elu intervjuade Agneta som badades i gratulationsblommor tyckte allt var för mycket. Men det var hon ensam om.

Peter Nylander

Med rötter på Stora Rågö, Åsbin

75 år - Flickorna från Spithamn och piarna från Ormsö, mina kära beundrinnor, samt Rågö Danslag skall här i Kustbon ha ett hjärtligt tack för uppvaktningen. Det säger Herbert Stahl som fyllde 75 i september och berättar att han fått allt från vykort och blommor till kylda, starka drycker. Ingen nämnd och ingen glömd! - "Vi får kramas å seshvaldes tåt vi koma äinhop, kå rum iblir he får framtidn utvita tåt vi sines."

Herbert Stahl har varit medlem i SOV:s styrelse i åtta år. Där har han varit sammankallande för organisationskommittén, den grupp som har ansvaret för att arrangera föreningens olika sammankomster under året. Därför vill Herbert nu också passa på att tacka alla läsare och medlemmar, som varit honom behjälpliga i arbetet med att arrangera framför allt SOV:s hembygds-



dagar oavsett om det gällt att skänka vinster till lotterierna, sälja lotter eller uppträda med sång, dans och musik. Ofta har det varit Rågöbornas Danslag som stått för underhålningen och ibland har han själv suttit med bland spelmännen. Så var det t ex när SOV firade 50 år i Sverige och danslaget uppträdde på Stora scenen på Skansen. Ambitionen har varit att hitta förmågor inom våra egna led. - Nu när jag avgår i

samband med att SOV och SONG går ihop, på det sista årsmötet som jag är med och planerar, hoppas jag att det skall innebära att unga förmågor tar vid, säger Herbert.

"En underbar tid var de fyra år under vilka elever från Birkas gymnasium på Nuckö, tack vare SIDA-bidrag, fick vistas några veckor i Sverige för att praktisera det svenska språket, säger jubilaren. Det planerades digra utflyktsprogram med besök i slott och museer, på skolor och i djurparker. Vi ville ju så gärna visa dem allt som Stockholm har att erbjuda ungdomar på skolresa. En mycket värdefull insats gjorde förstås de som ställde upp som värdfamiljer och tog emot en eller flera elever. - För mig har det också inneburit att mina besök i Estland de senaste somrarna blivit extra roliga. Vart jag kommer finns alltid någon som känner igen mig och det oavsett om jag har skägg som en jultomte eller är slätrakad. Jag har ofta blivit ombedd att framföra elevernas och rektor Laine Belovas tacksamhet för allt vänligt bemötande här i Stockholm. Nu är jag glad att jag fick detta tillfälle att göra det."

Till sist ber Herbert Stahl - allas vår Hebbe - att få önska alla en God Jul och Ett Gott Nytt År.

Är möjligen Sante Marte besläktad med Halloween?

I förra numret av *Kustbon* fanns en något annorlunda bilaga. En inbjudan till något som hade rubriken "Sante Marte och Kate ränn". Ingen ytterligare förklaring. Evenemanget skulle äga rum den 8 oktober, men blev inställt. Lite efterforskningar har resulterat i följande berättelse av Bersbe Bibor Maja, som tidigare publicerats i *Rickul/Nuckö medlemsblad* nr 4/97.



När höstmörket sänkte sig över Rickulvelde var det kompakt ifall det inte var mån-sken. Inomhus fanns det som oftast bara en fotogenlampa över köksbordet. Där fick barnen trängas för att få en flik av ljuset för läsläsningen. Ute var det som skrivet becksvalt.

När dagsljuset avtog på kvällen satt man "e skimminge". Dels sparade man på fotogenet dels fick man en stund att sansa sig efter dagens möda. Medita-

tion kände man inte till, i varje fall inte i Rickulvelde. Man kunde också gå bort "te skimminge" och ventilera nytt och gammalt, "språk juttar".

Men inte ens mörker och kyla kunde kuva ungdomens lust att roa sig. Den nionde november firades "Sante Marte", vilket är lika med S:t Martin Luther. Det firades i varje by för sig. Det var ju barockt eftersom Martin Luther genomförde reformationen. Men ungdomen hade väl ingen känsla för just det.

I god tid samlade byns pojkar malt, humle och det som behövdes för att brygga öl. Martens afton stod öltunnan klar. Då började Sante Marte röra på sig. I "åvat kaskar" (aviga pälsar) samt med

en hemmagjord mask för ansiktet gav de sig ut och knackade dörr med sina tiggarpungar.

Eftersom de skrämde barnen och inte alla var trakterade av besöket, så fick de i några gårdar endast höra en ramsa:

*Sante Marte är grå.
Vår bån ära små.
Allt kätt ita da å.
Håla sku vår små bån få?*

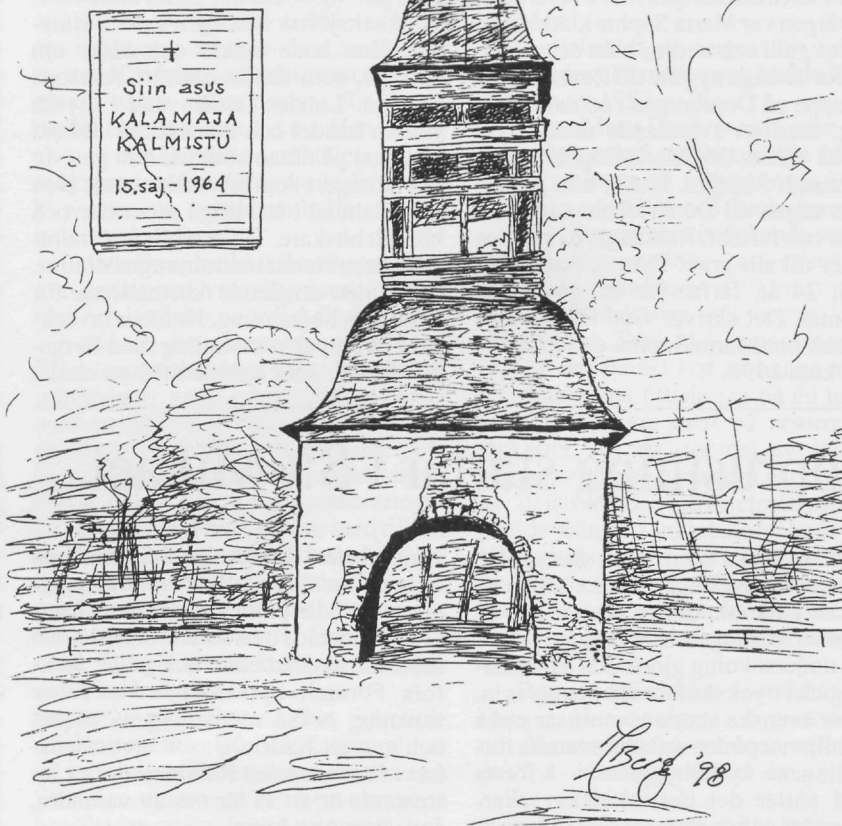
Men alltid fanns det något ställe som även lånade ut spis, bord och kanske dansgolv ifall det fanns musik att tillgå. Där inväntade flickorna fångsten. Sedan lagade de till av det som fanns i påsarna medan pojkarna smakade på ölet.

Snart blev det den tjugofemte november "Kate dan", efter Martin Luthers hustru. Då blev det flickornas tur att klä ut sig. Hela proceduren upprepades. Det kallades "Kate ränn". Allt gick till precis som förra gången. Sedan gick det med stormsteg mot jul, som ju är en kristen helg. Då fick man inte festa och dansa, inte ens ringlekar, eller ha annat fuffens för sig. Men nu handlade detta om Sante Marte.

Agneta Klitter

Den gamla kyrkogården i Kalamaja

Teckningen är gjord av Mikael Berg med följande kommentarer. "Jag besökte Tallinn i juli och gjorde då även ett besök på "Fischer-maja", den gamla kyrkogården i Kalamaja, där bl a de äldsta Nargöborna vilar. Till exempel Anna Stefansdotter Berg, av den Åhmanska släkten. Hon gifte sig med min förfader Mathias Berg, den baltyske förre officeren som själv lär ligga i Domkyrkan, i mitten av 1760-talet. Teckningen visar även en skylt som sitter på väggen till vänster. Havet ligger strax till höger."





Gun Björkman:

Maria Sophia De la Gardie.

Kvinna i stormaktstiden.

315 sid. Gyllenstiernska

Krappertstiftelsen. Capris: 260:-

Recension ur Freja! I P1 15.11 96

Maria Sophia hade tankar och idéer som skulle platsa i Göran Perssons Sverige

Maria Sophia de la Gardie född 1627 rätt in i den svenska högadeln och Sveriges stormaktstid. Nummer sju i en syskonskara på 14 barn, hälften dog som barn. Vackra, begåvade och rika föräldrar, Greve Jakob de la Gardie guvernör över Livland och grevinnan Ebba.

Sina första månader i livet tillbringade lilla Maria Sophia i Reval nuvarande Tallinn i Estland, men när hon är ett år återvänder familjen till Stockholm. Maria Sophias barndomshem liknade ett hov. Det vimlade av folk, 50-80 tjänare av olika slag fåktmästare, skräddare, silverknektar, beridare... förutom det vanliga tjänstefolket, kokerskor, pigor och drängar, betjänter.

Sexton år gammal gifter sig Maria Sophia med Gustav Oxenstierna, ett vinterbröllop den 12 februari, en tre dagars fest. Först klockan sju på kvällen gjorde bruden entré i en vit kreation från Paris, livet broderat med silvertrådar och besatt med diamanstift. Första bröllopsdagen var Maria Sophia klädd i vitt, andra i guld och tredje i blått och silver. Sen for de unga nygifta till Reval, där de bor uppe på Dombergen i en medeltida borg, med en svindlande utsikt över Finska viken. Om Maria Sophia kände sig ensam i början, kunde hon gå den korta vägen till Domkyrkan och se sin farfar och farmor. Raklång, på rygg på locket till sin grav! Farmor hade bara blivit 24 år, farfar var tre gånger så gammal. Det skriver Gun Björkman i sin bok om Maria Sophia de la Gardie som kom 1994.

Gustav och Maria Sophia kom att bo i Reval i två år, här föddes hennes första barn i september 1644. 1645 får hon flytta hem till mamma och syskonen igen i Stockholm. Hon tar itu med sitt hushåll. Både hennes mans och hennes egen släkt ägde egendom runt om i Sverige. Men mitt i försommaren 1 maj 1648 dör Maria Sophias Gustav från sin lilla mor, som han kallade henne.

Kvinnlig storföretagare

Maria Sopia blev en mycket förmögen, men dock sorgsen änka. Tre veckor efter Gustavs död föder hon en dotter som får namnet Gustaviana. Maria Sophia får en tjänst vid hovet och fortsätter röra sig i Sveriges högsta kretsar. Men framför allt blir Maria Sophia en storföretagare. På somrarna bor hon ute på sitt gods Tyresö, men så har hon också hemman i Kinda i Östergötland, ströhemman i Jönköpings Kalmars och Västergötlands län, så fanns ju Tystberga och Måsstena båda i Sörmland.

En stor del av hennes egendomar låg på andra sidan Östersjön. I Estland hade hon ett par stora egendomar, i Pommern likaså. Kontakten med de baltiska godsen skötte Maria Sophia med sina egna skepp, som fraktade hem säd och kött. I Baltikum drev hon också stora spannmålsaffärer, Maria Sophia hade sinne för strukturrationaliseringar. Hon styrde över en stab av förvaltare och arrendatorer och hon gjorde det med fast hand. Trädgårdsskötsel intresserade henne. Hon beställde hem fruktträd från Holland liksom blommor, alltid på jakt efter nyheter exklusiva eller nyttiga. Hon gav sig också in i andra branscher, sålde saltsjöfisk från egen skuta i Mälaren. Hon hade tankar och idéer om Sverige, som skulle platsa i Perssons Sverige. Landet skulle växa i styrka genom handel och manufaktur. Ibland stod hon på näsan som när hon gav sig på att fungera som privat lånebank. Hon är inblandad i åtskilliga processer och blir allt bitskare. Till slut blir hon indragen i en arvstvist med sina egna döttrar, egentligen angående kostnaderna för deras fars begravning. Hon blir invecklad i en amper brevväxling med Bergskollegium, som krävde att hon skulle

skicka in en tretiondedel av försäljning av stenkolk från Pålshö. Hon vägrade. Hon bygger om sina slott och ger noggranna anvisningar per brev och personligen. Men statens hand träffar henne till slut. På 1680-talet drabbas hon, som alla stora jordägare av reduktionen, det vill säga deras egendom drogs in till staten. Vid hennes död 1694 befann sig all egendom i kvarstad. Maria Sophia försökte hela tiden komma ur kvinnors traditionella kvinnorevir en tidig yrkeskvinna i Sverige, änka med två barn. Hon gifte aldrig om sig utan valde att förbli ensamstående och självständig, skriver Gun Björkman i "Maria Sophia de la Gardie, kvinna i stormaktstiden".

Isa Edholm

Runöpojken som blev professor på Åland

"Odesgudinnan förde mig bort från Runös kalkrika, bördiga jord och rika fiskevatten. En faster Lydia tog hand om mig som en mor och jag växte upp i en för ett naturbarn förträfflig omgivning i den lilla staden Mariehamn." Så formulerade Matts Dreijer (1901-1998) ett av sina starkaste barndomsminnen. Det var när han, som sexåring ombord på en jala med sin far vid rorkulten, första gången lämnade Runö. Hans levnadslapp på Åland kom att gestalta sig helt annorlunda än generationskamraternas. Matts Dreijer utförde ett ovanligt livsverk, som Elmar Nyman skrev i förra numret av Kustbon.

Att hans livsöde också blev ovanligt speglades i *självbiografen Genom livets snårskog* (Söderström & Co Förlags AB, Ekenäs 1984). Hans liv kan ses mot en delvis mycket dramatisk nutidshistorisk bakgrund. Krig och fred, forskning och kultur, företag och personligheter passerade revy under epoken gång. Många människor blev ihågkomna i Matts Dreijers biografi; släktingar, skolkamrater, vapenbröder, befäl, chefer, politiker m.fl. Många av dem var nog välkända på Åland. Men för en läsare som inte är så lokalt initierad kan en del namnuppräknningar bli tröttsamma.

Lokalfärgen och dåtida ideal (från 10-talet och framåt) kändes äkta. Under sin ungdomstid i scoutrelsen, som Matts Dreijer uppskattade mer än skolgången, fick han lära sig naturkunskap, hyfs och fysisk fostran samt matlagning. Med ett småleende på läpparna läste jag om scouternas ansträngningar att koka ärtor i saltvatten. Någon ätlig ärtsoppa blev det inte. Trots en hel natts kokning förblev ärtorna stenhårda som hagel.

Scoutledares medryckande berättelser om vikingafärder och forntida samhällsliv gjorde djupa intryck, likaså inpräglingen av hjälpsamhet, ridderlighet och trofasthet. Mycket senare skulle Matts Dreijer få vara med om vad han kallar ett av de stora ögonblicken i sitt

Upprustning startar i S:t Mikael

Vilken vecka som helst startar den fortsatta renoveringen av S:t Mikaelskyrkan i Reval. Under hösten har en förundersökning och en byggarkeologisk undersökning gjorts och när Kustbon gick i tryck skulle anbud begäras in. Det är svenska staten som satsar cirka sju miljoner på den estlandssvenska församlingens kyrkobyggnad. - I första hand gäller det det tekniska säkerställandet, alltså att taket, takkonstruktionen och de exteriöra murarna renoveras, berättar Ann Lepp på Riksantik-

variembetet i Stockholm. Som Kustbon tidigare berättat skall de svenska pengarna användas på ett sådant sätt att hantverkskunnande byts mellan svenska och estniska byggarbetare och annat fackfolk. Förutom kyrkan ingår i en större satsning också renovering av slottet och museet Kadriorg samt ett bostadshus i förstadsdelen Kalamaja. - Det intressanta är att vi lär oss av varandra, fortsätter Ann Lepp.

Mattias Reinholdson

liv. Det var invigningen av ett minnesmärke vid Ålands gamla tingsplats intill Saltviks Maria-kyrka. Scener föreställande ett landsting, med inslag av sådant som hade inträffat på vikingatiden enligt urkunden Vita Anskarii, uppfördes. Matts Dreijer ansåg att detta var precis på den plats som det tingsmöte hölls då Ansgar besökte Birkariket på 850-talet. Bokens avsnitt om den s.k Birkafejden tyckte jag var väl värda att läsa och begrunda.

I en kort släktkrönika visade Matts Dreijer att han inte har glömt sina rötter. Vid en tillbakablick till 1700-talets början fann han att släkten har arvsanlag, förutom från Runö, även från Nyland, Österbotten och Västerbotten. På släktrådets grenar hittades gälbjutare (metallsvarvare), bönder och bondhustrur (därav ett par med fjorton barn), skollärare, präster, änkor, ett hovråd, en polsk officer, åländska tullvaktare m.fl. Själv kom bondsonen från Korsgården att ta akademiska examina, bli affärsman, journalist på tidningen Åland, landstingspolitiker, landskapsarkeolog och professor. Men innan han nått så långt hann många stora och små händelser tima.

Ett av Matts Dreijers få återbesök på Runö skedde 1914. Då fick han, fastän bara 13 år och enligt tidens sed, lov att använda gevär och delta i sjöfågelsjakt längs de låga stränderna. Men nu var det sommaren 1914 och ryktena om första världskrigets utbrott hade även nått Runö. Han återvände till Mariehamn som snart fick känningar av krigstiderna och 1917 av ryska revolutionen. Under den efterföljande fredstiden fortsatte Matts Dreijer att studera i Helsingfors och tog sina examina. Han gifte sig med finlandssvenskan Ruth Wallenius från Tammerfors. De hade varit kurskamrater på Handelsläroverket i Helsingfors.

I början av 20-talet avgjordes frågan om Ålands statstillhörighet och ställning. Ålänningarnas viljeyttring att tillhöra Sverige avsågs som vi vet. De fick dock behålla sin lokala självstyrelse och rättigheter att bevara det svenska språket och kulturen. Folket blev finsk- eller svensktalande finländare. Men ålandspatriotismen blomnade. En jättelik sångfest med flera tusen sångare arrangerades i Mariehamn för en stor människomassa. Ålänningens sång sjöngs för första gången. Den nya åländska flaggan hissades.

1929 återvände Matts Dreijer till Mariehamn för att bli VD i Ålands Centralandelslag. Han kände sig lycklig över att vara tillbaka i sin barndoms- och uppväxtmiljö. Där hade han fostrats av gudfruktiga människor och i söndagsskolan lärt sig att sanning och rättvisa alltid segrar. Detta konstaterade Matts Dreijer senare bittert att det inte



Matts Dreijer.
Porträtt målat av Åke Hellman 1973.
Ålands museum, Mariehamn.

stämde. Hans uppdrag inom producentkooperationen vid handel med jordbruksprodukter och arbetet för mejeribranschen var dock framgångsrika. Resorna, affärerna och mötena med affärsmän, åländska bönder och skeppare var stimulerande. Bankkontakter och ett stort engagemang vid omorganisationen av det åländska sparbanksväsendet ingick i några andra projekt för denna mycket kompetenta ledare. Han deltog aktivt i det åländska samhällets omdanningsprocess som förändrade det gamla konservativa bondesamhället till en modern demokrati.

Matts Dreijer erhöll landskapsarkeologtjänsten tack vare sitt vitsord i arkeologi och laudatur i nordisk filologi med särskild tonvikt på ortnamnsforskning. Tjänsten innebar bl.a. arkeologiska utgrävningar; varje gång spaden sätts i marken tänds hoppet att göra århundradets fynd, skrev han. Att uppsöka, kartlägga, bedöma och datera fornlämningar hörde också till. Kyrkorestaureringar av Ålands medeldelta kyrkor med tillhörande utgrävningar har ibland givit fynd t.ex. silvermynt från 1100-talet. Det stora ruinkomplexet Bomarsunds fästning restaurerades under Matts Dreijers ledning. Till glädje för kulturlivet skapades friluftsmuseet Jan Karlsgården vars huvudbyggnad flyttats från Bamböle till Kastelholm. Gårdens ändamål var att ge folkulturen ett minnesmärke och folket en samlingsplats. Förvaltningen handhades av landskapsstyrelsen.

En del av 30-talet tycks ha varit en ganska lugn och lycklig tid. Männis-

korna andades ut efter krigsåren och var öppet optimistiska inför framtiden. Turistnäringen i Mariehamn började utvecklas. Hotell- och pensionat, Socie-tetshuset och Miramar, rustades upp, husbyggen och fartygsköp ökade. Musik och sång, folkdans och folkdräkter intresserade och roade människorna. Sommargäster kom och samhället förändrades med nya seder och bruk och flärdfullheten ökade. Sommaren 1933 besökte president Pehr Evind Svinhuf-vud med maka Mariehamn. Presidenten lär ha varit nöjd med förevisningar-na av kulturskatter och annat. Ålänningarna fick både nytta och nöje av besöket.

”Aldrig mera krig”, sade man efter första världskrigets slut. Men på hösten 1939 utbröt, som vi väl vet, det andra världskriget. Matts Dreijer skrev i sin bok att Åland förväntade sig att en svensk trupp, enligt fördragsenliga förpliktelser, skulle skickas över Östersjön. Men Sverige nekade, av flera orsaker, att medverka till Ålands försvar. Den s. k. Stockholmsplanen fanns inte mer. Tidens händelser som ansågs särskilt viktiga var sammanträffanden och möten med politiker, landtråd, ministrar och presidenter i Stockholm, Helsingfors eller Mariehamn. Skattefinansiella frågor belystes och avgjordes. Självstyrelseärenden prioriterades. Efter ett om-fattande arbete med den nya självstyrelselagen antogs den av landstinget. Lagen fastställdes av president Paasikivi och trädde i kraft i början av 1952.

Inom Matts Dreijers vida intressesfär ingick också trafikpolitiska frågor. Beskrivningen av utbyggnaden av det åländska vägnätet och brobyggena är utförlig. Det var tankeväckande att läsa om bygget av angöringshamnar och den nya bilfärjetrafikens tillkomst; dels mellan åländska öar, dels mellan Åland och Sverige. Tänk så många planer och projekt det fanns! För att hänga med i alla svängarna tittade jag på en turistkarta och följde med på resorna - i tankarna. Att en stor del av åländsk sjöfart verkligen gynnades ekonomiskt av den ökande bilfärjetrafiken, det gladda många. I initialskedet hade bl.a. Vikingbolaget mycket god vind i seglen. Ekonomiskt fördelaktigt var också utvecklingen av sparbänkarnas tillkomst, omorganisation och vidareutveckling.

Den nya ålandskheten oroade Matts Dreijer. Han ansåg att uppfattningen om Ålands forntid, som den redogjordes för i läroboken Det åländska samhället var felaktig. Han befarade att det svenska kulturarvet skulle glömmas och förfinskningen tillta.

Forts på nästa sida

Forts fr föreg sida

Matts Dreijer företog en klassresa under en tid då detta var mycket sällsynt. Att han överhuvudtaget kunde förverkliga sina planer berodde på, förutom ett gott läshuvud och flit, släktingars ekonomiska stöd. I verkligt tack-samt minne bevarad fanns hans faster Lydia. Det var på grund av hennes hårda, självupppoffrande arbete och besparingar som han klarade sig i sin barndom och ungdom. I gengäld borde han tagit hand om sin faster på hennes ålderdom, vilket han inte gjorde. Detta har känts som ett svek och utgjort ett ständigt dåligt samvete. Den dom han utdömde över sitt eget handlingssätt var hård.

Självbiografin var i stort sett komponerad på traditionellt vis. Det här var ingen snabbläst bok, men både spännande och berikande. De inblickar som jag fick i fornnordisk historia och nutidshistoria gav mig mersmak. I kapitlet Glimtar ur kulturlivet gjorde jag bekantskap med ett antal tidstypiska och färgstarka profiler. Vissa delar av biografien tyckte jag var omständlig, även om språket var spirituellt. Nog var det en äldre professor som varit bokens författare!

I Epilog såg Matts Dreijer med tack-samhet tillbaka på sitt goda familjeliv. Han skrev med empati om barnen och saknaden efter sin för tidigt bortgångna

hustru som han levtt lyckligt med i 43 år. Särskilt värdefull av alla sina publicerade forskningsalster ansåg han att utgåvan av Det åländska folkets historia (första delen av ett vetenskapligt verk), vara. Genom tillkomsten av detta tyckte Matts Dreijer att han betalt sin tacksamhets-skuld till det Åland där han utfört sin livsgärning. Det var också där hans livsöde formades och blev så ovanligt innehållsrikt och omväxlande - även om hans födelseö var "den lyckliga ön".

"Genom livets snårskog" tog jag med på runöresan i somras. Jag bar boken med mig till Limo och andra platser. Många timmar satt jag och läste i den vid husknuten på Västra Bergsgården, (vår gård som funnits i släkten under sekler, kanske sedan 1400-talet). Jag visade boken för några av mina amerikanska släktingar som var medresenärer. De gamla, fina, svartvita fotografierna (44 stycken!) tittade vi på och samtalande om. Ett av porträtten föreställde Matts Dreijers mor i runödräkt. Det var Magdalena Petersdotter som var född i Bergsgården och som gift levde i Korsgården.

Sist men inte minst hjärtligt tack till *Sonja Dreijer Forsman* som lånade ut den unika boken till mig.

Meta Majlund
Västra Bergsgården,
Runö

Rågöborna har försökt tiga om affären och till dags dato har man inte lämnat svar på frågan, hur de anspråksberättigade till marken, som kasernerna står på, kommer att kompenseras. I tidningen Harjumaa av den 27 oktober kan man läsa: "Man beslöt att sälja för privat ägo två i staden befintliga byggnader och ett markområde. Den på Lilla Rågö befintliga f.d militäranläggningen såldes för 1170 kronor till en firma under internationell affärsledning, som har planer att där bedriva på turism baserad verksamhet". Detta beslut togs på ett sammanträde med Paldiskis stadsfullmäktige den 23 oktober.

Rågöbornas ansökningar om att återfå marken har Paldiski stadstyrelse skickat till justitiiekanslern (Öiguskantsler), där de i skrivande stund befinner sig för utredning.

Inom ramen för SOV:s 90-års jubileum planeras besök i de olika estlands-svenska hembygderna under vecka 30 nästa år. Måndagen den 26 juli är reserverad för besök på Rågöarna och Nargö. Om arrangemang för överfart och eventuellt program återkommer vi från Rågöföreningen.

Hjärtliga hälsningar
Arnold Lindgren



Många nargöbor har under sommaren haft tillfälle att besöka ön. Den 12 juli deltog cirka 70 personer, varav drygt 30 från Sverige, i ett besök på ön med gudstjänst och gravgårdsandakt. Med inhyrd båt från Pirta ordnades överresan. Vi möttes vid kapellet och hälsade på släkt och vänner. Efter gudstjänsten, som leddes av Märten Andersson från Åland, kunde vi se oss omkring och leta efter våra tidigare ägor. Några personer valde att stanna ett par dagar för att hinna med att besöka Bakbyn och norra delen av ön. Möjlighet till övernattning fanns i Gästhuset vid hamnen. I byggnaden fanns också servering av varm mat, smörgåsar och drycker. Anläggningen är öppen sommartid.

Lantmätare har under året varit på ön för att mäta ut de tidigare ägorna allteftersom ansökningar inkommit.

Kyrkogården har under året rensats, varvid gamla järnkors som legat under mossa, kommit i dagen. Någon plan för kyrkogården har inte kunnat hittas. Med hjälp av insamlade uppgifter från äldre nargöbor är en gravgårdskarta under arbete.

Nargö kapell, som invigdes 1938, är ett kulturminne och får inte förstöras eller rivs. Byggnaden har under hösten inspekteras av Viimsi kommuns arkitekt och inspektör från kulturminnesvårdande myndighet (Muinuskaitseinspektsioon).

Rågöspalten

Svenska Odlingens Vänner, inbjudna till Hembygdsdräktens Dag, söndagen den 30 augusti, på Skansen i Stockholm, representerades av Rågöbornas Danslag. Ett imponerande långt tåg av grupper i hembygdsdräkter från skilda håll i världen, allt ifrån Rågöarna till Bolivia och Thailand, rörde sig från Nordiska Museet upp till Skansen. Där vidtog uppvisning på Solliden av utvalda delar från dräktparaden. Rågöarna visade brudklädseln, med Gun Pella som brud och Hans Rosenlund och Mats Stahl som brudledare. Programmet fortsatte sedan med folkdans från en mängd länder och olika världsdelar både på Bollnästorget dansbana och i Bragehallen. Rågöbornas Danslag dansade på Bollnästorget.

Såsom tidigare befarats i denna spalt kunde inget lantmäteriarbete påbörjas den gångna sommaren på Rågöarna i samband med markåterlämningsprocessen. Efter att i början ha visat bredvillighet att ta itu med frågan samt efter det att man beviljat ärenden, där folk sökte kompensation i stället för att återta marken, slog man till bromsarna. Man började istället söka i arkiv efter kompletterande handlingar kring Republiken Estlands tvångköp av fastigheter

1940 i samband med de påtvingande militärbaserna. Detta kan ha sin naturliga förklaring, eftersom det ryktas om, att mark skall ha återlämnats (bl a på Packerorthalvön) till folk som 1940 fick ersättningsmark av estniska staten. Detta strider mot § 2 i lagen om återlämnande, kompensation och ersättning av till Sovjets militärbaser tvångsavhänd mark.

Men Paldiskis myndigheter har betett sig på ett tvivelaktigt sätt som ger anledning till misstankar, allrahelst som det cirkulerar många rykten om deras skumma avsikter. Man har visat en påtaglig ovillighet att lämna information om sina förehavanden i frågan och har undvikit att lämna skriftliga förklaringar.

Allt detta har retat upp flera av Rågöföreningens medlemmar och på extra-stämman den 6 september fick styrelsen i uppdrag att än en gång vända sig till Estlands regering med begäran om, att Rågöarna skall överföras från Paldiski stadsförvaltning till Padis kommuns förvaltningsområde. Styrelsen har sammanställt en skrivelse i frågan och denna har via regeringskansliet gått vidare i landshövdingen i Harrien (Harjumaa) för utredning.

Ovanpå allt kommer att Paldiski stad har gett sig in på försäljning av sovjetiska kasernruiner på Lilla Rågö, som man fått överta av staten. Dessa står delvis på mark, som hör till återlämnning och det finns flera frågetecken kring lagligheten med denna affär. Ett tecken, som väcker misstankar, är att man inför

Föreningen har diskuterat att eventuellt bekosta ett nytt tak, men vid besiktningen framkom att byggnaden är i mycket dåligt skick och några av de bärande takstolarna måste repareras.

Även bjälkar i norra väggen behöver bytas innan taket kan åtgärdas. Till Viimsi kommun har översänts ansökan om bidrag till kapellets upprustning. Föreningen värdar nu om gåvor för kapellets renovering. Vårt kapell är den enda byggnaden som finns kvar från 1940-talet. Och vi behöver den som samlingslokal när vi besöker ön. Gåvor emottages tacksamt till föreningens postgiro, märk talongen "Kapellet".

Pingstdagen den 23 maj har planerats som första besöksdag för nästa år. En större båt kommer att beställas för transport till och från Nargö. Även under sista veckan i juli planeras besök på ön. Den 26/7 har förslagits som allmän besöksdag. Närmare information lämnas senare.

Nargöföreningens årsmöte kommer att hållas söndag 14 mars 1999. Kl 14.00 i SOV:s lokaler, Roslagsgatan 57, Stockholm. Separat kallelse sänds per brev till medlemmarna. Nya medlemmar är välkomna. Årsavgiften är kr 150 och föreningens postgiro 414 37 82 - 3.

Margit Rosen Norlin



Höstens föreningsarbete börjar dra mot sitt slut och julens bestyr och fröjder står framför oss. Markåterlämningen skriker långsamt framåt och inom byalagen försöker man samordna de många gånger invecklade turerna för att få till stånd en gemensam handläggning av lantmäteriarbetet. Jag rekommenderar de som återsökt mark att försöka bjuda till lite extra för att kunna göra en gemensam förrättning för en hel by. Detta påskyndar proceduren väsentligt och förhindrar att ett ärende blir lagt åt sidan. Kom överens inom familjen hur ni vill ha det innan ärendet lämnas till lantmätaren för att underlätta för lantmätaren. Begär inte att bylaget ska lösa familjetvister. Nu är jag färdig med pekpinnarna och går över till annat.

Höstmötet avhölls i Rågsved FH 98-11-24 med ca 150 närvarande varav 55 röstberättigade medlemmar. Det var mycket glam och støj och jag förstår att ormsöborna har mycket att berätta och prata om. Det ska vi göra i fortsättningen också, kanske på våra berättarkvällar eller "juttkoildar" som vi planerar och hoppas få igång snart. Vill också

passa på att tacka för den fina blombuketten jag fick vid min avgång som ordförande. Jag lämnade ju posten redan vid årsmötet men hade lovat att stå kvar för att ge valberedningen en möjlighet att hitta en efterträdare. Det gick inte så bra men posten får som mötet beslutade tills vidare väljas inom styrelsen.

Nästa år, 1999 är SOV:s 90-års jubileum och dessutom är det 125 år sedan Österblom kom till vår hembygd. Detta kommer att högtidlighållas på flera sätt (Se separata annonser i Kustbon och Ormsöbladet). Det är klart att vi efter förmåga ska delta i dessa evenemang och jag hoppas på ett stort deltagande från OHF.

Ett annat område där vi ska engagera oss är att försöka få fram de gamla svenska namnen på åkrar, ängar, gården, skogar, vägar, vikar, grund och andra platser som vi hade våra egna namn på. Det är beslutat att återinföra dessa namn igen. Vi som ännu minns måste slå våra kloka huvuden ihop och dokumentera detta innan det försvinner för gott. För mig som räbybo klingar namn som; Stobbengs-broa, Brink-backan, Kärrkul-hoan, Näs-gärda o.s.v. som hemv. Det skulle kännas riktigt att också se dessa namn på allmänna kartor och användas officiellt.

Vill avsluta med att tacka för den tid jag har fått vara ordförande för föreningen och hoppas att vi även i framtiden ska träffas och utträta många trevliga saker tillsammans. Nils Gärdström



Höstmöte

Höstmötet ägde rum den 24 okt med ca 40 närvarande, tyvärr saknades representation ur de yngre leden. Frågor som behandlades var bl a bildandet av en fastighetsägarförening och runöbornas självbestämmande över jakt och fiske. En gårds- eller fastighetsägarförening synes självklart att den bör bildas. Ensam är inte alla gånger stark när det gäller vistelse på Runö eller med en framtid som fastighetsägare. Problemen är många, språket, myndigheterna, transporter, redskap och skyldigheter som fastighetsägare.

Jakt och fiske

För att få möjlighet att själva styra över jakt och fiskerättigheterna bör vi inge någon form av skrivelse för att bevaka våra intressen. Det är viktigt att vi själva har kontrollen över vilka som kan tillåtas jaga på ön.

Skogen

Nu under hösten och vintern kommer den s k bondeskogen att inventeras.

Detta innebär att en skötselplan kommer att utarbetas och presenteras skogsägarna. Planen kommer troligtvis att omfatta hur mycket får avverkas, hur mycket måste gallras, skötas m m.

Almanacka

Den som önskar beställa en almanacka med Runömotiv - kontakta Marika Öman 08-648 1026

Resa i sommar

Vi arbetar på att försöka flyga från Sverige direkt till Runö som ett första alternativ.

Leif Strömfelt,
sekreterare Runöbornas förening.



Föreningen har sänt in ett yttrande över regionplanen för Läänemaa till Nuckö kommun. I yttrandet påtalas nödvändigheten av att bevara den strandnära skogen och att skydda grundvattnet, samt att återställa det gamla vägnätet i och mellan byarna. Dessutom föreslår vi skydd för ett antal platser och naturföremål utöver dem som regionplanen redan tar upp. Dialogen med kommunen kommer att fortsätta de närmaste månaderna. Hör av dig till byggnadskommittén om du har frågor eller synpunkter.

De nya byskyltarna med namn både på svenska och estniska har börjat sättas upp.

Det är snart ett nytt år. Föreningen har nu ca 640 medlemmar. Vi hoppas att fler tillkommer 1999. Medlemsavgiften är oförändrad - 150 kr för medlemmar och stödmedlemmar och 50 kr för ungdomar t o m 25 år.

Stöd också våra fem insamlingar: För humanitär hjälp till behövande i Nuckö kommun, för återuppbyggnad av Rosleps kapell, för en minnessten på Nuckö kyrkogård, för vård av kyrkogårdarna och för minnesskyltar över de byar som inte längre finns. Postgirot är 55 68 81 - 1.

Sommaren 1999 kommer föreningen att medverka i firandet av SOV:s 90-årsjubileum med festligheter i Nuckö den 27 och i Rickul den 28 juli.

Nuckö kommun har ny adress:

Noarootsi vallavalitsus

Pürksi

91201 Lääne Maakond

Nytt tel nr: 009 372 47 411 22

fax: 009 372 47 411 12

Kommunen har svårt att nå en del av dem som fått tillbaka mark. Anmäl ny adress och meddela kommunen vem som är arvtagare om någon avlidit.

Per-Erik Fyhr
Informationskommittén

Svenska Odlingens Vänner

90 år

Under hela 1999 firas SOV 90-årsjubileum.
Programmet för jubileumsåret bifogas tidningen som bilaga.

Här lyfter vi fram tre aktiviteter
som du bör boka in i din almanacka.

Söndagen den 14 februari kl 13.00

JUBILEUMSHÖGTID I HISTORISKA MUSEET

Medverkande:

Sveriges kulturminister Marita Ulvskog
Sveriges ambassadör i Estland Elisabet Borsiin Bonnier
Estlands ambassadör i Sverige Andres Unga
Stockholms biskop Caroline Krook
Generalsekreterare Lennart Limberg
Docent Elmar Nyman med flera

Lördagen den 13 mars kl 13.00

ÅRSMÖTEN I SOV OCH SONG I EESTI MAJA

Årsmötena hålls först separat för att definitivt besluta om ett samgående mellan SOV och SONG och nya stadgar. Därefter förenas årsmötena till ett gemensamt årsmöte för den sammanslagna föreningen för att välja styrelse och besluta om medlemsavgift med mera. Särskild kallelse och årsmöteshandlingar kommer att skickas ut till medlemmar i SOV och SONG en månad före årsmötet.

25 - 31 juli

STORT JUBILEUMSFIRANDE I ESTLAND

25 juli	gudstjänst och konsert i S:t Mikaelsskyrkan i Tallinn/Reval
26 juli	utflykt till Nargö och Rågöarna
27-28 juli	festligheter på olika platser i Rickul och Nuckö
29-30 juli	S:t Olofsdagen och Österblomjubileum på Ormsö
31 juli	Aibolands Museum, konsert i Domkyrkan, middag i Kursal, Hapsal
1 augusti	resa till Runö, Dagö eller Dorpat /Tartu och sedan åter Stockholm

Vi hoppas att många vill vara med på denna historiska resa. Ta redan nu ställning till något av researrangemangen i bilagan och planera in det för 1999. Anmälningsblanketten kommer att skickas ut med marsnumret av Kustbon.

Odensholms byalag

Så har ännu en sommar och en höst passerat ... Hos de av oss som har besökt hembygden har ytterligare gamla minnen väckts ur sin slummer och nya upplevelser har fogats till de gamla.

Kom till årsmötet i mitten av januari 1999 och berätta. Kallelsen sändes ut i november. Tills vi ses tillönskas du en God Jul & Gott Nytt År.

Owe Fahlström



Aibolands museum

Aibolands Museum fungerar

I senaste Kustbon kunde man läsa ett reportage av Per Ehn om hur man firade ett ormsöbröllop vid Aibolands museum. I juni numret skrev Göran Hoppe en omfattande artikel om museets historia. I båda artiklarna nämndes museets nya personal. Här i denna spalt vill jag beskriva hur den unga personalen har tänkt sig att ett estlandssvenskt museum skall fungera.

Först vill jag meddela att sommarsäsongen gick bra. Den största aktiviteten var just ormsöbröllopet och i samband med det öppnandet av utställningen "Guldstrand" efter midsommar. Senare under sommaren hade vi en temakväll då vi bjöd in folk från staden för att allmänheten skulle få tillfälle att bekanta sig med estlandssvensk kultur.

Hela sommaren har varit som en skola för mig. När jag beslutade mig för att ta det ansvarsfulla jobbet att bli chef för museet hade jag en del allmänna föreställningar om museiverksamhet. Under sommaren bekantade jag mig med de föreningar som driver den estlandssvenska saken. Det är en samlingsmännskor med många önskemål. Och hur skall man handla så att allas förväntningar också infrias? Det är en stor och inte helt lätt uppgift.

Aibolands museum är inget vanligt museum. Museets stora mål är att samla uppgifter om allt material om estlandssvensk kultur på samma ställe i Estland. Naturligtvis samlar vi också föremål, men det är svårt att få tag på till exempel genuina folkdräkter från Rågöarna. Det var länge sedan de kläderna var i dagligt bruk. De finns hos olika museer men det är omöjligt att få någonting som redan ett annat museum har fått (låna kan vi väl alltid). Så vi riktar, åtminstone till att börja med, in oss mer på *kunskaper* om Eibofolket. Med hjälp av de föremål som vi har och våra kunskaper kan vi

Forts på s 38



Min älskade make
Vår käre pappa
svärfar och farfar

Lennart Granberg

* 19 juli 1932 på Nuckö
† 15 oktober 1998

INGER
Kent och Jennie-Ann
Stefan och Margareta
Johan
Andreas och Ing-Marie
Emma

Släkt och vänner

*I höstvindens sus Du
sommade stilla
Ej sjukdom och oro mer gör
Dig illa
Vi ville så gärna behålla
Dig kvar
Men Ditt livsverk på jorden
nu fullbordat var*



Min älskade maka
Min kära mamma

Agneta Bolander
f Ahlkvist

* 24 april 1908 på Ormsö
† 24 maj 1998 Fardhem
Gotland

har lämnat oss i
stor sorg och saknad
**JOHANNES
BARBRO**
systrar
svägerska, svågrar
syskonbarn
övrig släkt
och många vänner

*Ditt kors skall skina för
min blick,
näst sist jag somnar in,
o Herre Jesus Krist.
Då viker natten, morgon
bräcker klar.
I liv, i död bliv, Herre,
hos mig kvar.*



Min älskade make

Oskar Brun

* 4 mars 1913
† 4 okt 1998

Har lämnat oss i djup sorg

ELSA
Syskon med familjer
Släkt och vänner

Nu vilar ett hjärta
i ljust och friden
De frågor som tystnat
har fått sina svar
Nödens tid är förliden,
själen lyser i Herrens
förvar.



Min Rudolf
vår käre far,
morfar och gammelmorfar

Rudolf Westerholm

* 28 juli 1909 i Rickul
† 9 oktober 1998
i Eskilstuna

JOHANNA
Vaike och Ragnar
Per och Anna
Olof
Alexandra

Sjukdom ej mer dig
plågar
efter ett långt
och strävsamt liv.

Vila i frid.



Vår älskade

Linda Ponder
f Hallman

* 22 augusti 1916
i Spithamn
† 13 oktober 1998

har insomnat i stillhet.

MARIANNE
och **LENNART**
Ulrika
Syskon
Övrig släkt och vänner

TACK GUNNO FÖR DIN MUSIK

Gunno Södersten, Immanuelskyrkans organist och körledare under 43 år, har fått slutat sina dagar efter en lång tids svår sjukdom.

Gunno Södersten var känd långt utanför Immanuelskyrkan som organist, körledare och tonsättare. Han var en mycket varm personlighet med en tystlåten och ödmjuk framtoning.

Han ställde alltid villigt upp som organist vid våra kyrkodagar i Immanuelskyrkan. Många av oss minns säkert än hur han kunde få den stora Grönlundorgeln att brusa vid sina postludier av Bach eller egna kompositioner.

Hans konserter med egna och andras verk, t.ex. Cantala Immanuel, var oförglömliga musikaliska upplevelser.

Vi minns vännen, organisten, körledaren och tonsättaren Gunno Södersten med stor glädje och tacksamhet.

Sven Salin

IN MEMORIAM

Vår älskade

Monika

* 18 oktober 1952
† 24 november 1996

Varför?
Två år av saknad

Ingrid Ivar
Vi glömmer dig aldrig

SOV har julklappsboken

Se i din bokfolder.

Telefon 08-612 75 99. Fax 08-612 77 85

www.algonet.se/~song



GUDSTJÄNSTER I DEN
SVENSKA
S:T MIKAELSKYRKAN
I TALLINN 1999

4 jan Kyrkokonsert
18 jan Mårten Andersson
8 feb
22 feb Mårten Andersson
12 apr
26 apr Mårten Andersson
10 maj
24 maj Mårten Andersson

Samtliga gudstjänster firas på svenska och påbörjas kl 12.00. Efteråt serveras kyrkkaffe.

Tillsynspräst är Mårten Andersson, kyrkoherde i Eckerö, Åland.

Mycket välkomna!

Adress: Rütli 9 (Gamla stan)

Forts fr s 36.

göra utställningar som presenterar estlandssvenskarnas högtider och dagliga liv.

Ett glädjande faktum är att vi har lyckats samla ett nätverk av unga aktiva människor kring museet. De hjälper gärna till med att organisera olika aktiviteter. Det skall vara liv i museet, någonting skall alltid vara på gång. Just nu sätter vi ihop kalendern för nästa högsäsong, sommaren 1999. En slutgiltig kalender för säsongen med alla aktiviteter på museet kommer att publiceras i marsnumret av Kustbon. Ett ledord: det blir en båtbyggarsommar. Och eftersom det fungerade så bra med bröllop skall det även nästa sommar bli ett sådant. Men den här gången kanske något annat än ormsöbröllop. Kanske ett rågöbröllop? Och nya utställningar blir det också, så att det alltid blir intressant att komma till Aibolands museum även för dem som redan varit här.

En annan av nästa års höjdpunkter hoppas vi blir att museets magasin för våra föremål blir färdigt. Så småningom skall vi beställa en detaljplanering över hela museigården.

Till sist vill jag passa på att tacka alla som på olika sätt har hjälpt museet. Kom ihåg att estlandssvenskarnas museum alltid är öppet för idéer och planer för museets verksamhet.

AlarSchönberg

E-mail: aibom@haapsalu.ee

Tel och fax 009-372-47 44 965

Adress: Aibolands museum, PK 34, 90502 Haapsalu, Estland.



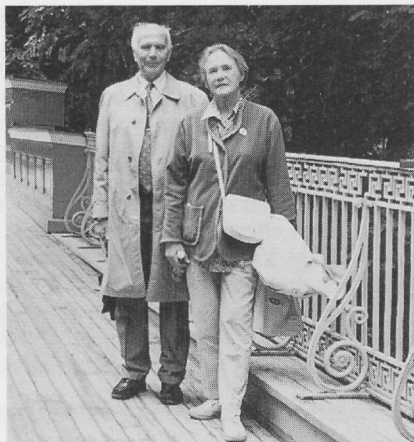
FAMILJENYTT



VIGSEL

Vigsel har ägt rum den 31 juli 1998 i Fresta kyrka i Upplands Väsby mellan Maria Stenros, dotter till Ingvar Stenros från Ormsö och David Attard från Sydney.

Tärna Helena Stenros och bestman Joe Zarah. Sången i kyrkan framfördes av Elin Persson och Pelle Arvinder.



GULDBRÖLLOP

den 31 december 1948 vigdes Rut Viola Sälgröm, Vikmanshyttan och Elmar Granberg, Nuckö.

Vigseln förrättades av prosten Ekblom i Hedemora kyrka

FÖDDA

Vår dotter Karin Reins och Mats' lillasyster. Pia och Tomas Mändla Lindblom Södertälje den 3 september 1998

AVLIDNA

Helmut Vinter, född den 19 september 1934 i Korkis, avled den 2 maj 1998 i Huddinge

Selma Noormägi, född den 13 december 1913 i Tallinn, avled den 21 maj 1998 i Kanada

Emil Bergström, född den 20 september 1929 på Ormsö, avled den 1 juni 1998 i Hässelby

Alide Olsson, född Ringberg den 1 september 1909 i Spithamn, avled den 9 juli 1998 i Saltsjö Boo

Katarina Lind, född Ahlberg den 11 oktober 1915 på Ormsö, avled den 31 augusti 1998 i Stockholm

Axel Emil Alvik, född Moll på Ormsö den 3 december 1926, avled den 16 september 1998 i Södertälje

Elmire Kägi, född den 26 september 1909 i Pärnu, avled den 25 september 1998 i Göteborg

Marta Hagström, född Mickelin född den 23 december 1907, avled den 10 oktober 1998 i Stockholm

Katarina Nee, född Nee den 23 april 1903 på Ormsö, avled den 15 oktober 1998 i Täby



BEMÄRKELSEDAGAR

I:A KVARTALET 1999.

96 ÅR

Sigrid Abrahamsson, född Heldring den 24 mars 1903, Reval

95 ÅR

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 januari 1904, Rickul

94 ÅR

Maria Fält, född den 10 januari 1905, Ormsö

Helene Mathiesen, född Sedman den 20 januari 1905, Nuckö

Maria Svärd, född Hammerman den 24 januari 1905, Ormsö

Herman Rosenborg, född den 6 februari 1905, Rågöarna

Hermine Vikman, född Villberg den 18 mars 1905, Reval

Johannes Okerblad, född den 22 mars 1905, Rickul

Birgitta Bäckman, född Wikström den 29 mars 1905, Ormsö

☞ 93 ÅR ☞

Edgar Johannes Freiberger, född den 3 mars 1906, Nargö

Oskar Koinberg, född den 5 mars 1906, Rickul

☞ 92 ÅR ☞

Gertrud Vaksam, född Lindström den 9 januari 1907, Ormsö

Martha Amalie Kopamees, född den 12 januari 1907, Nuckö

Olga Bles, född Klingberg den 2 februari 1907, Rickul

☞ 91 ÅR ☞

Julie Norrman, född Vapper den 1 januari 1908, Ösel/Runö

Sofia Grönlund, född den 29 Januari 1908, Rågöarna

Mina Wikström, född den 24 mars 1908, Ormsö

Elvine Klippberg, född Viberg den 26 mars 1908, Rickul

☞ 90 ÅR ☞

Irene Stubender, född Stubender den 4 januari 1909, Nuckö

Alice Louise Vilhelmina Lindén, född Vikman den 9 januari 1909, Reval

Agneta Kask, född Grundström den 14 januari 1909, Ormsö

Johannes Lemberg, född den 14 februari 1909, Reval

Sofia Heyman, född Brunberg den 27 februari 1909, Rickul

Rosalie Viktorsson, född Stahl den 15 mars 1909, Rickul

☞ 85 ÅR ☞

Fredrich Alexander Schönberg, född den 19 januari 1914, Hapsal

Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 februari 1914, Reval

Adele Marks, född Brus den 24 februari 1914, Odensholm

Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 februari 1914, Nargö

Aline Rosine Berg, född Vesterby den 1 mars 1914, Rickul

Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul

Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö

☞ 80 ÅR ☞

Svea Einberg, född Schönberg den 2 januari 1919, Nuckö

Johannes Valentin Vesterblom, född den 5 januari 1919, Rickul

Kristina Österman, född Runestam den 8 januari 1919, Runö

Maria Matilda Sjöman, född den 16 januari 1919, Ormsö

Elvine Erkas född den 30 januari 1919, Odensholm

Gunnar Österman, född den 4 februari 1919, Rickul

Cecilia Jansson, född Kopparberg den 27 februari 1919, Rickul

Maria Sundin, född Rosenblad den 1 mars 1919, Ormsö

Edvin Lagman, född den 3 mars 1919, Rickul

Katarina Slottenbråten, född Glad den 7 mars 1919, Ormsö

Herbert Erik Pärnaste, född den 27 mars 1919, Nuckö

☞ 75 ÅR ☞

Hilda Ahlström, född den 3 januari 1924, Ormsö

Lina Dahlkvist, född Fällman den 5 januari 1924, Ormsö

Aurelia Vilhelmine Ellerström, född Tomty den 7 januari 1924, Nuckö

Ingrid Anne-Marie Österblad, född den 7 januari 1924; Reval

Emil Edvard Beckman, född den 13 januari 1924, Ormsö

Ottilia Link, född Friman den 18 januari 1924, Nuckö

Elna Florida Johansson, född Laning den 19 januari 1924, Nuckö

Karin Cecilia Ericsson, född Espling den 20 januari 1924, Rågöarna

Leida Martinsson, född Brandt den 22 januari 1924, Nuckö

Maria Elvine Stengård, född Ahlström den 22 januari 1924, Ormsö

Agneta Hilda Dahl, född Lindblom den 23 januari 1924, Ormsö

Alma Katarina Jonsson, född Häggblom den 25 januari 1924, Ormsö

Lars Grundström, född den 26 januari 1924, Ormsö

Florida Regina Bles, född den 28 januari 1924, Nuckö

Johan Beckman, född den 4 februari 1924, Ormsö

Katarina Rosell, född Järnström den 4 februari 1924, Ormsö

Karl-Gustav Johansson, född den 8 februari 1924, Lustivere

Eha Maripuu, född Roberg den 8 februari 1924, Nuckö

Elsa Eufrosyne Brun, född Stromback den 15 februari 1924 Nuckö

Sven Torsten Berggren, född den 23 februari 1924, Ormsö

Benita Cecilia Beckman, född Boman den 24 februari 1924, Rickul

Axel Nilsson, född den 25 mars 1924, Ormsö/Rickul

Arthur Lagman, född den 7 mars 1924, Rickul

Evald Kristian Luther, född den 10 mars 1924, Nargö

Holger Alvar Amberman, född den 12 mars 1924, Hapsal

Axel Edvard Alros, född den 20 mars 1924, Ormsö

Edvin Alexander Alros, född den 20 Mars 1924, Ormsö

Harald Elfengren, född den 21 mars 1924, Rågöarna

Karin Borrman, född Schönberg den 29 mars 1924, Rickul

Hjalmar Gottfrid Stahl, född den 29 mars 1924, Rågöarna

Anders Vidgren, född den 29 mars 1924, Ormsö

☞ 70 ÅR ☞

Emil Alexander Vesterström, född den 4 januari 1929, Ormsö

Salme Antsvee, född den 9 januari 1929, Nuckö

Hjalmar Ahlberg, född den 23 januari 1929, Ormsö

Edvin Grundsten, född den 23 januari 1929, Ormsö

Sven Olof Magnusson, född den 25 januari 1929, Rickul

Ingvar Edvin Strandsten, född den 26 januari 1929, Rickul

Ilse Leeväli, född den 28 januari 1929, Nuckö

Juuta Kiiin, född den 31 januari 1929, Reval

Sven Borrman, född den 9 februari 1929, Rickul

Maria Alide Hedberg, född Lindström den 10 februari 1929, Ormsö

Astrid Valentin Schönberg, född Bedman den 13 februari 1929, Nuckö

Samuel Freiman, född den 18 februari 1929, Nuckö

Ottilia Hamberg, född den 23 februari 1929, Ormsö

Astrid Stenkelman, född den 23 februari 1929, Nuckö

Manfred Edmund Åkerblad, född den 23 februari 1929, Rickul

Olle Beckman, född den 25 februari 1929, Ormsö

John Evald Bergström, född den 1 mars 1929, Ormsö

Sylvia Elisabeth Sund, född Österman den 1 mars 1929, Runö

Johannes Lagman, född den 1 mars 1929, Rickul

Elvi Link, född Mensas den 6 mars 1929, Nuckö

Emil Edvars Sjöman, född den 17 mars 1929, Ormsö

POSTTIDNING B

Svenska Odlingens Vänner
Roslagsgatan 57, 1/2 tr ned
113 54 Stockholm
ISSN 0345-6706

Kustbon 80 år 1918-1998

Jenny Berta Maria Vikström, född Schönberg den 9 mars 1929, Rickul
Maria Grenfeldt, född Talberg den 10 mars 1929, Rickul
Karin Evelin Dahlström, född Granberg den 17 mars 1929, Rickul
Brita Irene Johansson, född Blomberg den 22 mars 1929, Rickul
Olof Algot Greis, född den 22 mars 1929, Odensholm
Emil Ahlström, född den 23 mars 1929, Ormsö
Henio Hallek, född den 23 mars 1929, Asuküla/Rus
Hilda Maria Larsson, född Rosenblad den 25 mars 1929, Ormsö
Edvin Enkel, född den 28 mars 1929, Ormsö
Helga Linnéa Bles, född den 29 mars 1929, Rickul

— 65 ÅR —

Elin Ingrid Bergström, född den 5 januari 1934, Ormsö
Henrik Emil Aspelin, född den 13 januari 1934, Ormsö
Endel-Sanfrid Enggrön, född den 13 januari 1934, Rågöarna
Johannes Svärd, född den 13 januari 1934, Ormsö
Sina Ingeborg Vasiljev, född den 14 januari 1934, Hapsal
Gunvor Marita Wennberg, född den 18 januari 1934, Helsingfors
Stina Sonja Stenholm, född den 21 januari 1934, Ormsö
Naatan Roos, född den 28 januari 1934, Dorpat
Meinhard Alexander Österman, född den 31 januari 1934, Rickul
Axel Nordsten, född den 4 februari 1934, Ormsö
Heimar Klanberg, född den 6 februari 1934, Nuckö
Melita Agneta Koinberg, född den 22 februari 1934, Nuckö
Elsa Ingrid Sparrwardt, född Freiberg den 25 februari 1934, Nargö
Johannes Sigvard Fält, född den 25 februari 1934, Ormsö
Brita Irene Wiberg, född Treiberg den 26 februari 1934, Rickul
Gunn Söderlund, född den 4 mars 1934, Rickul
Astrid Roosman, född den 7 mars 1934, Rågöarna
Elin Adele Dahlström, född Sjöman den 7 mars 1934, Ormsö

Heinrich Ernst Freiman, född den 10 mars 1934, Nuckö
Alrik Tanseri, född den 10 mars 1934, Nuckö
Svante Bengt Nyman, född den 14 mars 1934, Reval
Svante Tanseri, född den 14 mars 1934, Reval
Alvar Timmerman, född den 16 mars 1934, Nuckö
Ilmar Resti, född den 17 mars 1934, Reval
Helga Seffers, född den 17 mars 1934, Taebala
Sylvia Viginia Aman, född den 18 mars 1934, Nuckö
Elsa Ingeborg Storm, född den 19 mars 1934, Ormsö
Klara Ludvigsson, född Palmkron den 24 mars 1934, Korkis

Olle Hilding Uno Thomson, född den 26 mars 1934, Ormsö

Elmar Renni, född den 27 mars 1934, Neve
Sven Georg Lilja, född den 28 mars 1934, Ormsö
Edit Sylvia Karlsson, född Häggblom den 31 mars 1934, Ormsö

— 60 ÅR —

Johan Manfred Svedberg, född den 8 januari 1939, Ormsö
Eina Elsa Vidgren, född den 19 januari 1939, Ormsö
Evert Edvard Klingberg, född den 22 januari 1939, Rickul
Martha Elvine Jöers, född den 22 januari 1939, Rickul
Ulla-Pauline Ûhrefalk, född den 24 januari 1939, Rickul
Alrik-Joel Greis, född den 25 januari 1939, Odensholm
Saima Klaman, född den 29 januari 1939, Padise
Anna-Lisa Viktoria Österholm, född Sjölund den 2 februari 1939, Rågöarna
Ivar Ludvig Rosen, född den 6 februari 1939, Nargö
Lydia Ingeborg Ljung, född Söderholm den 15 februari 1939, Nuckö
Elmar Nyblom, född den 19 februari 1939, Runö
Einar Sten Vesterblom, född den 22 februari 1939, Reval
Holger Emil Schönberg, född den 25 februari 1939, Nuckö
Lars Göran Tennisberg, född den 1 mars 1939, Rickul

Viljard Eliam Freiman, född den 9 mars 1939, Nuckö
Elmer Rosen, född den 9 mars 1939, Nargö
Gurli Vivian Schönberg, född den 9 mars 1939, Rickul
Gundel Aline Borrman, född den 15 mars 1939, Rickul
Astrid Maj-Britt Söderholm, född den 15 mars 1939, Ormsö
Nils Håkan Lindeberg-Lindvet, född den 17 mars 1939, Reval
Helle Puuri, född den 21 mars 1939, Hapsal
Ingvar Johannes Nyblom, född den 25 mars 1939, Ormsö
Elof Andreas Söderlund, född den 29 mars 1939, Rickul
Fruvar Algot Söderlund, född den 30 mars 1939, Rickul

— 50 ÅR —

John Lars-Åke Gilbert, född den 7 mars 1949, Södertälje/Ormsö
Viveca Almén, född den 10 februari 1949, Stockholm/Ormsö
Iris Thomas, född Koinberg den 28 mars 1949, Oskarshamn/Rickul
Birgitta Persson, född Sjöman den 4 mars 1949, Stockholm/Ormsö
Bengt Allan Löfman, född den 5 mars 1949, Stockholm/Rickul

Snart födelsedag?

Fyller du 50, 60, 65 etc och vill bli omnämnd här i Kustbon?

Förvissa dig om att uppgifter om namn (ev flicknamn), födelsedatum och ort (bördig från ...) finns hos

Kustbon

Roslagsgatan 57,
113 43 Stockholm.

Ring Ulla-Stina Rundgren
08-612 75 99 mån-tor 9-14,
kvällsöppet tor 18-20.